

UNIVERSAL  
LIBRARY

**OU\_204728**

UNIVERSAL  
LIBRARY

T82

. 156 |

ಕಾವ್ಯ, ಕ್ರಮ, ಮಾವಾಚಾರ್ಯ, ಸಿ.  
ನವಿತ್ರ-ವಿತ್ರ-ವಿತ್ರ-ವಿತ್ರ-ವಿತ್ರ.

1933

**OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY**

Call No. T82/R 175a

Accession No. T2339

Author రామకృష్ణ మహాశాస్త్రిలు .

Title సానిత్రీ చరిత్రామృతావళి .

. This book should be returned on or before the date last marked below.





శ్రీ

# సావిత్రిచిత్రశలనాటకము

గ్రంథకర్త

ఆంధ్రనాటక పితామహ యను బిరుదువహించిన

ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు.

ఇది

జి. కె. కృష్ణమాచార్యు, వారినహాజరులనలసఁ

బ్రకటింపబడియె.

నాటక కూర్పు.

బళ్ళారి

భవనేశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁ జేయె.

1933

All Rights Reserved for Publishing, Translating & Staging

[ క్రయము నూ. 1-0-0 ]

# All rights Reserved.

This book is registered under the Copyright Act 1912 Copyright by D. K. Krishnamacharlu & Bros, Bellary. This book is fully protected by an Indian and foreign Copyright. No one will be permitted to reproduce this book in whole or in part or translate it into any other language or stage in without permission or offer it for sale. A substantial copy of words & ideas contained herein constitutes an infringement of a copyright and notice is hereby given that a suit will be filed in every case of infringement.

ఈపుస్తకము 1912వ సం॥ కాఫీరైటు ఆక్టు ప్రకారం రిజిస్టరు చేయబడినది, బళ్ళారి డి॥ కె. కృష్ణమాచార్యులవారి తమ్ములు కాఫీరైటు హక్కుదారు. ఈపుస్తకము ఇండియా కాఫీరైటుచేతను ఎనకేయమైన కాఫీరైటుచేతను సురిక్షితమైనది. ఎవరుగాని యీపుస్తకము సంపూర్ణముగాగాని, యిందొక భాగముగాని తాము వేణుప్రకటించుటకును మఱి యొక భాషయందు భాషాంతరీకరించి క్రయమున కిచ్చుటకును, తాము పుత్తెరపు లేకనే ప్రదర్శించుటకును, హక్కుయివ్వబడదు. ఇందుగల పదములుగాని భాగములుగాని ఏమాత్రమైన కాఫీచేసిన యడల అది కాఫీరైటు నల్లంఘించినట్లుగు. అట్లైనా దానాకు పాత్రులగుదురు.

ధ॥ కృష్ణమాచార్యులు & బ్రదర్సు  
కాఫీరైటు హక్కుదారు.

# విన్నపము



ఈనాటకము తొలుదొలుత ఆంధ్రనాటక పితామహుని శివిత  
 కాలములోనే ప్రచురింపబడెను. అప్పటికి రెండకములో మాత్రము  
 పద్యములు వ్రాయబడి తీతికలేమిచే మూడవ యంకమునఁ గట్టి కడ  
 పటి పద్యమొక్కటి తక్కి యితర పద్యములు వ్రాయబడవలెయ్యె.  
 అందుచే నప్పుడు రెండంకములు మాత్రమే ప్రకటింపబడియుండును.  
 అట్లేదు గీర్తి శేషుడైన తరువాత నీ నాటకమును బూర్తిగాఁ బ్రచు  
 రింపఁదలంపు గొన్నవారి సోదరుడగు కీ॥ శే॥ శేషాచార్యులవారు  
 మూడవ యంకములలోని మిగిలిన పద్యముల వ్రాసిరి. అందుచే  
 మొదటి రెండంకములలోని పద్యములకును మూడవ యంకములోని  
 పద్యములకును సన్నివిధములఁ జాల దారతమ్యము పొడకట్టియు  
 న్నది. ఇట్లుని శ్రీ శేషాచార్యులవారు మొదటి కూర్పు పేజికలోనే  
 వ్రాసి యున్నారు. ఆ పీఠిక సంతయు నిపుడు ముద్రించు నావశ్యకత  
 లేదని తోచినందునను, ఈనాటక పాఠకులు మూడవ యంకములోని  
 పద్యములు ఆంధ్రనాటకపితామహుడు వ్రాసినవి కానని తెలు  
 నుకొనవలయుననియు నిట్లు విన్నవించి పలసి వచ్చెను. మొదటి రెం  
 డంకములలోని పద్యములును, మూడవ యంకములోని ఇట్టి కవిపద్య  
 పద్యమును మాత్రమఁ ఆంధ్రనాటక పితామహుని ననియు నిట్లు వి  
 తోనివి కావనియు నింకొకసారి పాఠకులకు విన్నవించునున్నాము.

ప్రకాశకులు.



**This book is approved by the Text book Committee and prescribed for the B. A. and Vidvan Examinations 1935 by the University of Madras.**

ఈ నాటకము పాఠ్య గ్రంథ నిర్ణాయక సంఘము వారిచే కళా శాస్త్రోపయోగమునకై యామోదింపబడి మద్రాసు విశ్వ విద్యాలయపు (1935) బి. ఏ, మరియు విద్వాన్ పరీక్షలకు పఠనీయ గ్రంథముగా నిర్ణయింపబడినది.





**Bellary. D. KRISHNAMA CHARLU**

**"ANDHRA NATAKA PITHAMAH"**

**Born 1853—Died 1912.**

# సావిత్రిచిత్రశల నాటకము

ప్రస్తావన.

శా॥ శ్రీకాంతామణియేలనననననీ రేశంబు గన్లల్వల  
వ్యాకోచస్థితఁడెందె హా తెలిసనంచతుల్యసన్నోక్షిర  
మామోమామయని జాయుచుంబ్రణయకోసాధీన నవ్వించి యం  
గీకారంబునఁగౌగిలించు హరినేగీర్తింతు సత్రాంతమున్

అనుబంధము 1.

మ॥ అతివేలంబుగ సప్తసిద్ధు లలదత్తాత్రేయుకారుణ్యమున్  
అతులాత్మీయసహస్రబాహుపులెయన్వద్ధప్రథాచక్రవ  
ర్తితయున్ జాటంగనాశ్రితానభుల, మాన్దిందోలికల్యాణసం  
తతిఁదేకూర్చెడుకాన్తవీర్యుడచమాదాద్యంబురాజ్యలైపన్.

(నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు సభ్యుల నవలోకించి).

అహా! సకలకలాధారులగు నీసభాస్థారులిండు : యిటువందేసియున్నారు. మీరు మనము  
లలిరింపఁజూలు నేదేని నాటకమును గ్రీడింపవలయునని నాకభిలాషయు ననియిది  
అచ నటియు వచ్చుచున్నది. ఆలోచనచేసిక.

[ ప్రవేశము: సతీ. ]

సూత్ర—సతీ! ఇటురమ్ము. నీయూ నతోఁగొనునట్టి బురిగిన యిక్కా లమున నీవదో  
తెంచితవి. మేలాయె.

సతీ—అర్యా! ఎట్టివిషయమలయందును మూర్ఖునోవము కలిమి నెల్లరియడకలగు  
గల నీవునాయోజన సభిలమింపవలెనన్న నాభాగ్యవిశేషమగి బా! లదియేవిషయమని  
వచింపుము. ఈసభాసమింద నీక్షేలచేరియున్నారు! ఇంకఁబది నామణులిండు  
యున్నారు.

సూత్ర—వారికొంతకదా నీమంతనము నచేక్షింపుట. పండితమందల ముండునులైన యీ  
విద్యుత్సభ్యులును, సమంచితసాధ్యమతలులైన యీతరుణిమందఁబురు, నానందించు  
నేదేని నాటక మొక్కటిం ద్రుదర్శింపవలెనపు వోముచున్నది. కాని ట్టియెనిచు  
గోరి.

నటి—అయ్యో! అట్లయిన నాకు మిక్కిలి పరితాపమయ్యెను.

మాత్ర—ఏల ?

అనుబంధము 2.

నటి—హిమసన్ని పాతంబునఁ బ్రాణములు హరింపజూతుచే హిమంతమను నవ్వర్థ కాభిధానముఁజేరిన యీచలివేళఁ గుఱుచమంచములు, తెచ్చని పజపులు, నడికంబులు, తెటకుంపకులుమాని వేచుచులై యిందువచ్చియున్న యీ సతీపురుషులు మరలనిరావలె తెనుకకుఁబోవలసివచ్చినే యని.

మాత్ర—ఏరు తెనుక కెలపోవలయు!

నటి—ఏరెల్లజూచి సంతసింపజాలు నాటకముంబ్రదర్శించుట మనకుసాధ్యమా ?

మాత్ర—అటవా! నీవుతప్పుచలించితివి. ఏరు దోషజ్ఞులుగాని దోషైకదృక్కులుగాదు. ఎంత స్వల్పగుణమున్నను దానికి సంతసింపవారకొని యితరముకొను. ఏరిని రంజించుట యెంతయు సుకరమని యానియలె జైతివే.

నటి—“ఏరిని రంజించుట” యంటివే “ఏర” నను! సతుల నంటినా పురుషులనంటినా?

మాత్ర—ఉభయులను.

నటి—ఇది కానిపని. చెప్పెదవనుచు.

నీ. శృంగారరసము సాచ్చియంతనొక వేళ

సతులకు వెగటన్న సుడిదోచు

గరుణారిసంబు వెగలమైన నొక వేళ

బురుషులుగన లేమిఁబొసఁగఁజేయు

సంపదగమార్గకవిపులశాంశరసంబు

ప్రకృతకాలమునందు రసమెకాదు

వీరచౌద్రాదృభీభీతిభీమముల్

నమయింపినాహ్లాదములుగావు

తే. గీ. హాస్యవత్సలరసములత్యధినసాధి

నిజఁగనిరిసమగుభంగిఁగడకుఁదోచు

నీసతీపురుషుల కెల్ల నింకిమునము

నిచ్చునేకొనె శరసంబు దేదికలటా.

మాత్ర—కామిని! ఇట్లులేక కిచ్చెదము. జేరెదవు!

నీ. కడఁగిశృంగారకాశముకృంగు

మొక్కటేరిసమనె నుండనిమ్ము

అని “ఏకోనిసకరుణానవ” యటంచు

భవభూతియ నెడిప్రబలనిమ్ము



పదియునెన్నిదియుఁదొమ్మిదియునిరసముల

నూహించిరొకకొంచుఁజనిమ్ము

హాధి “లోకభిన్నరుచి” యంట నొకరసం

బెల్లవారికిరుచియింపఁగలదె

తే. గీ. యెల్లరసములిందించుకపల్లవింపఁ

తెలఁగునాటకమగురింపఁగలఁదగుగాదె

జరుల మద్రుసో చేతభోజనముకరణి

రమ్యమదియె యేకానశరసమానుచ్ఛా.

సటి—అట్లయిన నిన్ని రసముల తెలిసిన నాటక మెందుఁగలదు ?

నూత్ర—అదియే యోచించుచున్నాను.

సటి—అయిన నీవుయోచింపుము. నాకుఁ బలికానున్నది. “నేభో”యి సంధుకొందును.

నూత్ర—నీయట్టి యుక్తికాలినికనయితే మాలోననతోఁగనియ్యదు యీసలకొలమునింత వర్ణింపుము. ఇంతలో నే భాషకమునకుఁబుచ్చుకొనియేద.

సటి—భాగ్యము. అయిననుచుము.

ఉ. కాంతలవారి ముఖ్యముఁగదాది క్రమంబున మోపికెక్కహే

మంత్రుఁడనుకాయమార్బుడొక మంగళియేమని వెల్లుభోన—

నూత్ర—నిరంపుము. క్షుక్తికం దెచ్చి. సాకేత్రీపాత్రాశ్వ నాటకముల యొక యాగ్రానాటకము కలదు. అదియైన నీవచ్చితివంటి నుభయసాగులదన నోరెదురున్నది.

సటి—ఎవరివలన రచియింపఁబడినది.

నూత్ర—చ॥ కలఁపఁగదాగదాగ్రానికపద్మభక్తయుతులఁపకొనికో

ద్వలకులకృష్ణమార్క్వికసిపాత్రుఁడు కృష్ణసూర్యునిపుత్రుఁడ

శ్వలఘుపిథాన నొలకచెయ్యది చనానిపుగ్రాధాద్రభో

చలలిత నామకృష్ణసిపనాగ్రాధాకపితృధునిగ్రాధా

సటి—(పైఁకాంతలపాదములను సవరించి భాగము మోలఁబడి.)

ఇట్లుం తలనాభులకబలిన నొండొనియొందనికి పద్వైకేసి.

నింతహసంతియంచునికొగ్గియనుకేసెషిమామకండవక.



# సావిత్రిచిత్రాశ్వనాటకము.

ప్రథమాఙ్కము - ప్రథమరంగము.

సాశ్వపురిలో ద్యుమత్యేనునిగొలుపుముందటి బయలు.

[ ప్రవేశము-సుమాలి యనువిదూషకుఁడు ].

సుమాలి—అహా! ఎట్టిసమయముగలిగె! ద్వాదశలక్షసైన్యముతో ఘటకేతుఁడు పురమును ముట్టడించియున్నాఁడు. ఎట్లుచేయుకమన్నను విధిలేకయున్నది. నన్నెలయారాకా పిలిపించియున్నాఁడు! నే యుద్ధమాడఁబోవలయునా! ఏదేనిహాస్యప్రసంగము గలిగినప్పుడు నేఁడలఁపునకు రావలయుఁగాక యిట్టివేళ నాతోఁబనియేమి! యుద్ధముజరిగెనా మహాన్నతపదవి యబ్బినట్లు గొప్పవృత్తిముపైఁగూరుచుండి సమర విరోధములన్నియుఁ జూచి యెడలి జీరుకొనుండ తెడలివచ్చి యుద్ధము ముగినెనని వేడుకగాఁగఁగఁ చెప్పవలయువాడేఁగాక పనికిరానియుద్ధము నాకేల! అయినను జూచెద. (నిష్క్ర) మించును.)

(తెనుకయవనిక నెత్తగా ద్యుమత్యేనుఁడును జయదేవుఁడును నుంచురు).

మంజుభాషిణీవృత్తము.

ద్యుమ—కరుణాలవంబుబొడగానమెట్టుతో  
సరితోడసంధిభయదాహవంబునక  
బరిమార్చుటొప్పుఁగలువంగఁజాలుదుక  
దిరమారఁగూర్పుజయదేవసేనల

జయ—రాజేంద్రా! నీయాజ్ఞకువేటుకలదా! అయిన నింతయొందింపవలయుఁగదా! ఘటకేతుఁడు ద్వాదశలక్ష మహాసైన్యోపేతుఁడై యున్నవాఁడు. మనసైన్యము రెండు లక్షలకంటె నెక్కువలేను.

కం॥ అమరంగదారతమ్య

క్రమమరయక దేశకాలగతిగనకెదిరి

దముఁదెలియక చేలఱుఁగని

సమరము నేయంగఁదగునె జగతీశులకుఁ.

ద్యుమ—అయిన నెన్నిదినము లిట్లాలోచించుచుండవలయు? అయ్యో! నాచిత్రాత్మఁ  
దొకఁడున్న నాకించితయుండదుగదా!

జయ—అతనియెడకే సుమాలింబంప నెంచితివిగదా! చూతము.

ద్యుమ—ఎన్నిదినములకువచ్చునో యెట్లుసంఘటిల్లునో యెఱుఁగను.

[ ప్రవేశము: సుమాలి ]

సుమాలీ! రమ్మ. శివునాకు మిక్కిలికూర్పువాడవు. అభిలాషకంటెను నూరక  
హాస్యకృతలాడుచున్నందున విదూషకుఁడు వనిపించుకొంటివికాని మంత్రాలోచన  
ముల్పచరించి యెట్టి కార్యమునైన సాధింపఁజాలువాడవు.

సుమా—ఇంతసుతిచేయసాగితివి. నాకేమాధియమగుచున్నది. ఏమోయున్నది.

ద్యుమ—సుమాలీ! వింటివా ఘటకేతుని కృత్యము!

ఇంద్రవజ్ర. ఈతీర్థధైర్యాద్రికి నింద్రవజ్రం

బైత్రోచె శత్రుండిటులాక్రమించె

జేత్రోగతి గుందుచునిన్నమాతీ

నాతాపమాల్పంగను సమ్మి నాడె॥.

మా—వచ్చె. ఇంకెట్లుచేయుదు? రాజేంద్రా! ఇదిగో ధర్మమా! ననుజంపి నందువన  
నికేమైనఘటమా? బ్రహ్మహత్యరాదా!

ద్యుమ—అదేల! శివుచావనేల!

సుమా—బ్రాహ్మణుఁడైనపంచాంగము వల్లించుమఁ గుండెలసందున నెందోపడియుండ  
వలసినవాడె.

సీ॥ పంచెచుట్టిసప్రాతేపంచాంగములగాఁక

ధనువునుడాకేలఁదాకియెఱుఁగ

విశదవిశ్వామిత్రకుశసంతతులఁగాక

బాణముల్యలకేలఁబట్టియెఱుఁగ

నాయవారపుగింజలఁగుమాటలఁగాక  
 మూపునఁదూణినేమోసియెఱుఁగ  
 మఱివివాహశ్రాద్ధమంత్రముల్లా కస్తు  
 బృందమంత్రములుచ్చరించియెఱుఁగ  
 తే. గీ॥ భీష్మపార్థకుమారాదివీరవరుల  
 కదనభంగులఁగఘలలోఁజదివిజనులు  
 బలి సెబాసనిపొగడనుపన్యసెంతుఁ  
 గానికలనైనననిజూచినేనెఱుఁగ॥

ఇట్టివాడే యుద్ధమునకుడగుమా ?

ద్యుమ—మిత్రమా ! నిన్నెవ్వరు యుద్ధమునకు నియమింపవలెంచిరి ? యుద్ధమాడనుప  
 క్రమించినను తెనుదీయుమా ? అదికాదు. ద్వాదశలక్షసైన్యముతో ఘటకేతుఁడు  
 దండెత్తివచ్చియుండ నర్హిష్టసైన్యముతో నేమిచేయుటకును దోచక చిత్రాశ్వుఁడు  
 దండలేమిచేఁగలిగిన మనోహద్యమునకుఁ బ్రతిక్రియచేయ నిన్నుఁబిలిపించితి.

సుమా—ఇట్టిజాడ్యమునకు నేనొక్క మంకెఱుంగును.

ద్యుమ—అదియేమి ?

సుమా—నేమింతర ధారణమును ననుపొనయునఁ బూయన రసమింతసేపించినఁజాలు.

ద్యుమ—సుమారీ ! ఇదియెట్టిమాటలు—చిత్రాశ్వుని ఏ జెల్లయిననుతేసి లోడుకొని  
 రావలయు.

సుమా—వాఁడిప్పడెక్కడనున్నాఁడు ?

ద్యుమ—ఇంకెక్కడనుండఁగలఁడు. మణిపురముననే మేనమామయూరనుండఁగలఁడు.

సుమా—అమణిపురరాజునకుఁ గూఁతురున్నది కగా ?

ద్యుమ—ఉన్నది. ఏల ?

సుమా—నవయోవనకళాలొలుఁడుగు ఏకాదశకు పోవక పోవక మేనమామ గారియూరికి  
 బోయియుండుటేమి. అక్కడ మేనమామకూఁతురుండుటేమి. ఇంతలోవచ్చునఁ  
 గానేమి ?

ద్యుమ—సుమారీ ! నియూహమునమంబనము. ఆమెకిప్పుడే పరిణామమైయున్నది.

సుమా—మణిపుర స్త్రీలు మిక్కిలి సౌందర్యవతులని నఁచుము. మేనమామకూఁతుర  
 లేకున్న నింకేమామకూఁతురున్నదో దోషవనవంతుఁడైయున్న రాకుమారునకు మామ  
 గారికేమిలక్ష్యమ ?

(లోపలఁగలికిలము మంటయు)

ద్యుమ—అహ ! ఏమియున్నులకలకలము !

సుమా—(ఆకృపునఁజూచి) మిక్కిలివేడుక. అన్నికె బహుప్రీతి—కోటిసూర్య ప్రకా

శము—అందుకే యీసినోడభ్యాసము.

జయ—రాజేంద్రా! కోటలోనికిడనున్న పురభాగమునకట్లా శాశ్వతాన్ని నిడి యున్నాడు. జనులందఱు కలకలము చేయుచున్నారు.

ద్యుమ—జయదేవా! అయిన నీవుచామ్మ. దానిజల్లార్చుటకుఁ బ్రయత్నింపుము.

(జయ-నిష్క్రమించును).

ద్యుమ—సుమారీ! నీకెట్లయిన నీపురినిగమించి మణిపురమునకుఁబోయి నాసుతునింబిలిచి కొనిరావలయు.

సుమా—శత్రువులు ననుగుఱుతించిన నెట్లు ?

ద్యుమ—మాటువేషమునఁబోవలయు. ఒకవేళ గుఱుతించినను బ్రాహ్మణుని నిష్ఠేమి చేయఁగలదు.

సుమా—మీసత్యవంతుఁడు మణిపురమున నే యుండునను నిశ్చయమేమి ?

ద్యుమ—ఇంకెందుండఁగలఁడు!

సుమా—ఉండినను వచ్చునా ?

ద్యుమ—ఇట్టికర్తవ్యము సంగవిచియును రాకపోవునా ?

సుమా—నేను వినోదమున కీవార్త చెప్పిననియెంచిన!

ద్యుమ—వినోదమున కంతదూరమురాఁగలనని యెంచునా! అంతయే! నేనుజాబు యిచ్చెనను.

సుమా—అజాబువారిలోనే బోవఁగొట్టుకొన్న!

(లోపల మరలఁగలకలము)

ద్యుమ—సుమారీ! కలకల మింకను నెక్కువయ్యె. నేఁబోయెవ. నీవాయిత మొనరించి రమ్మ.

(షష్ఠ-9)

సుమా—ఈరాజునకొడుకు నొకనాడైన వెలికల బంపినవాడుకొఁడు. ఇప్పుడు పంపియున్నాడు. ఇట్టికర్తవ్యముపొందె. అచిత్రాశ్వఁడెన్నిమారులో నాలో దేశముచూడగలయునని చెప్పెను. ఇప్పుడు జనపఁడ్లయివ్వఁబోయె. నిండు జత్వనముబలమున మెఱయుచు దలుగుదప్పించిన కొడెనలఁజెలరేగి మనోహరయు వతీసమాహమున నిండియున్న మణిపురమునను యారానపట్టికల్ల వార్తకొని పోవలసె ! నేనమ్మనంతకక్క. నేనుగునో ?

కం॥ సరిలేని సైన్యముననీ

పురమునుదా. నెల్ల కడల ముట్టజివేసెన్

బరరాజుసమర్థమైనన్

వారిహరియివిభున కెట్టిమాపదగలదో॥

(నిష్క్ర-9)

సా శ్వ పు రి కోట.

కోటపైన ద్యుమత్యేనుడు సైన్యముతో  
క్రింద ఘట కేతుడు సైన్యముతో నుండురు.  
అనుబంధము ౩.

ఘట — సనాది! ఈకాత్రపుని దల్లిష్టసైన్యమైనను గోటబలంబున మనల నిన్ని దినంబులూఁ  
పియున్నది. మనసైన్యము నేడిచుపాయలొనర్చి యీభాగమున నర్ధసైన్యమియ్యకు  
లతోఁబోరాడుచుండ మిగిలినయగ్ధము నావైపునకుఁబోయి యేర్పంగినైన నేఁడే  
సాలభేదన మొనర్చవలయు.

నేనాని — భాగ్యమట్లనే చేయుచును.

ఘట — (అర్ధ సైన్యముతో నిష్క్రమించును.) (కోటపైనలబలము వోడమును. ఘట  
కేతుడు సైన్యముతోఁగోటమీదికిఁబోయి యందున్న ద్యుమత్యేనుని సైన్యమును  
జక్కొడి ద్యుమత్యేనుఁబట్టును. కోటవాకిండ్లు తెరిపఁబడును. ఘటకేతుని మిగిలిన  
సైన్యము కోటలోఁబూరును).

ఘట — (భుజపాదబద్ధుఁడైయున్న ద్యుమత్యేనునితో) ద్యుమత్యేనా! ఓకోడుకు చిత్రా  
శ్వఁడెక్కడనున్నాఁడు? నిక్కము చెప్పుము. ఏమిపలుకవు? చెప్పుము చిత్రా  
శ్వఁడెందున్నాఁడు? చెప్పవా! సేనాది! ఈవిమనిఁ జెఱచుంచునుంపుము. నాల్గు  
దినములవఱకు నాహారమేయిప్పింపకుము. అప్పటికైనఁజెప్పఁజేయఁమాచెద. పురము  
లోనను తెలివైపు నెల్లకడలఁ జిత్రాశ్వనిపాలయన లరయఁబంపుము. ఏనివారి నెల్లఁ  
గారాగృహముననుంపుము. ద్యుమత్యేనా! ముమ్మాఱడిగెదను. చిత్రాశ్వని వృత్తాం  
తము చెప్పవా! చెప్పవా! చెప్పవా! కానియ్యి. నీకుఁజేయకలసిన విధానము  
జేయున్నది. ఛటులారా! ఓని నియ్యెడనుండి కొనిపొందు.

(ఛటులు ద్యుమత్యేనునిదిఁగొని పోవుచును).

ఉ॥ విశ్వమునంతయు న్నెదకివేసఁబడెందక యెట్టులైనఁ

త్రాశ్వనిఁబట్టి తెచ్చుటకునాజ్ఞయొసంగియొసంగఁబంపుమా  
యాశ్వకరాజనింతజయమయ్యునువాఁడిటుచిక్కఁడేని సే  
నేవ్వరవ్యగ మాబ్రదుకనిచ్చుటఁజెల్లునె శత్రుశేషముఁ.

అదిగాక వాడు పరాక్రమాచితుడనియు సమరాధిలుడనియు విందుము. సహాయ సంపదవానికిఁగలుగని యిట్టికౌలమునఁబట్టమేని పిదప మనకుఁదొసంగుఁడేనోవు. కావునఁ బరాకుపడిక యీకౌర్యమొనరింపుము. (నిష్క్రమ)

ప్రథమాఙ్కము-తృతీయరంగము.

మద్రాపురికిఁ గొందెముదూరముననున్న పనము.

[ప్రవేశము: సావిత్రి, ఉత్పల.]

అనుబంధము 4.

మధురగతి రంగడ.

సావి— ఉద్యానవైభవము నుత్పలాకనుఁగొంటు  
ప్రద్యోతమానగులాజిరాజులెఁగంటు

ఉత్ప— సావిత్రియిందుఁగలచల్లదనమట్టరము  
ఈవనంబునుతింప నెంశయును సెల్పురము

4

సావి— భుకవాణిగూచితివె సురసాలభూజంబు  
నిఁగి లేదుదీసి కెనయిదివృక్షరాజంబు

ఉత్ప— ఈపండ్లుకనుగొప్పలేసారజూడింగ  
బాపురేయనిసిందె వలదొనియాడింగ

8

సావి— సొంపుమ్రోగమనీయసుమనశ్రనాశముల  
నింపారెఁజూచితివె యీపాదజాలముల

ఉత్ప— కన్నంగనకునించెఁగలికికడుమోదంబు  
నన్నన్నకలిగించె సద్భుతామోదంబు

12

సావి— కాకున్న నెత్తాపి కడినిఁదమరంగముల  
కాకగ్ధణముచేయు నామ శ్తభృంగముల

ఉత్ప— అదెయందుఁజూచితివె యబలమంజుల కేళి  
రొదమీఱఁజనుదెంచె రోలంబిఘనసాళి

సావి— యింపొండమధురమైయెసఁగువాసనమించెఁ  
జంపకంబిదియెంత సమ్మదంబొసరించె

ఉత్ప— అచ్చమానామోద మలరిబహుభంగముల  
నుచ్చాటనమొసఁచె నువినయిదిభృంగముల 20

సావి— కనుఁగొంటెయెలనాఁగ కడుగొప్పతాలముల  
వినువీధిఁగనిపించి వెల సెళ్లబజాలముల

ఉత్ప— సంబరంబనుమిదై సత్పైనిల్పినమేలి  
కంబంబులసమించెఁ గాదెయ్యారరుచాలి 24

సావి— ననబోణెయెంతసుందరతమసమలరించు  
ఘనసారకదళికాక్షోజముల్ దిలకించు

ఉత్ప— ఏర్పడియెనీతరుల నెంతయునునిగనిగలు  
కప్పురవాసనలు గలిగించుభుగభుగలు 28

సావి— వింగళతిఁబుష్పముల నెలసి కేళాకూళి  
చెంతఁదిలకింపఁగడు జెన్నారెఁగింకేళి

ఉత్ప— పాయకున్నతరీతి సుసంజ్ఞులఁదాఁకు  
నీయశోకముమీటి యిదిచెట్టుకన్నాకు 32

సావి— లలిఁజూడుమివియెయే లాలతాపుంజములు

ఉత్ప— లలసయియ్యెడఁజూడు లవలీనికుంజములు

సావి— దాడమీవరిభూజ తతులఁగాంచి తెబాల

ఉత్ప— యీడులేనివిచాల నిఁకఁజెప్పఁగా నేల 36

సావి— ఎన్నియనివర్జింతు నిందున్న తిరువులను  
గన్నెచెప్పఁదరంబె కనుఁగొన్నహరువులను

ఉత్ప— ఇరవారెఁగడువెంత లింకలివిహంగములు  
తరుణిపెన్నక్కునలఁదరులతాసంగములు 40

సావి— కనుసింధువారముల ఘనకాంచనారములఁ  
బససజంబీరములఁ బటనాళికేరముల

రమణిమాలూరిముల రమ్యమందారిములఁ

దమిగంధిసారములఁ నతకోవిదారముల 44



గురుభీషపూర్వములఁ గోమలశమీరముల  
సరళవానీరముల సరిసఖసూరములఁ  
గలితకాసారములఁ ఘనరసాసారములఁ  
గలిగినసమీరములఁ గదలునిఘ్నాశ్రయములఁ

48

ఉత్ప— గనుఁగొనుమదారములఁ గాంతప్రకారముల  
వినుతసహకారముల నెలఁచుసిగినారముల  
సలలితాకారముల శాశికావారముల  
విలసితవిహంగముల విశ్రుతనెకోరముల  
నలభరాధారములఁ దానకీకీశోరములఁ  
గలితపరివారములఁ గాననమయూరముల  
ఫలరసాహారముల భస్మవాత్సావరముల  
ఫలితశృంగారముల పరిరాజకరముల

52

56

సావి—ఉత్పలా! మాతలికాక్షులున్న పోవనగోరి కుసుమము వచ్చితిమి. మాటల  
సందడింజెల్లుచు మకొనుచును వ్యాసముమానిమహా శ్రుముబ్రవేశించితిమి. సాయం  
కాలమగుచువచ్చెదగా?

ఉత్ప—అయిన నేమి యిప్పుడేపోవుచును. ఈ పినగోరి ముత్యపుడు చూచినదిను!

సావి—ఇంత సేపులేకున్న మాతల్లియేమిచును. చెప్పక యోకచ్చితిమి. పోవునచే!

ఉత్ప—ఈ పోతమాతల్లియిచ్చితిమి చూడుము.

సావి—వివ్రాతములంజెనిమ్మి. పోదముగిమ్మి.

ఉత్ప—అక్కడనెవరే గుఱుమల్లపై నిద్రింపక మృదువైనారు!

సావి—(చూచి) ఎవరే?

ఉత్ప—చెలియా! వీరు మనపరివారములోనివారని గుఱించితిని. కాదు. అంతఃకేంద్రుల  
రాజకుమారుఁడున్నట్లున్నాఁడు. ఇహ! ఎంతకక్క నిచుండె!

సావి—ఎవఁడుండఁడనే? ఇంతకుండగనని నెఱుఁగుఁజాలము.

రామకృష్ణము 5.

నీ. మెలిదీటనుండించు మొలకలొమిసంబు

లిరునదియేఁగులయూడుదెలుప

నెలసవ్వనెసయంశమిలసిల్లు నె మోక్షము

కరుణామహత్వంబునోడెదలుప

భానురంబగుచేడేసికన్నులచంద  
ముత్తమజ్జాసనంపత్తిఁదెలుప  
నిసతాపమునఁగందుతనుసాకుమార్యమా  
గిల్చిలట్టి నంతుకళలఁదెలుపఁ

తే. గీ॥ జనువిశాలవక్షంబు నాచానుబాహు  
లమలధరణీవరాస్వయక్రమముఁదెలుప  
బ్రాహ్మణైక్ సహాయుఁడై వారువంబు  
నెక్కిచనుదంచు నీఘనంజెవ్వఁడగునొ॥

మ॥ ద్విరదాందోళికలేల రావుసుభాను శ్వేతాతపత్రంబుప  
ట్టరదేలాతరుణీమణుగొలిచిడండన్లేడుగావాహినుల్  
పరివేష్టించవదేమిధీరవరుఁడెవ్వఁడొనరాసూనుఁడే  
వరకార్యంబుఘనంపనిట్టి నగఁబోవంజూచెనోయుత్పలా॥

ఉత్ప—సావిత్రి! మనము కడుమరముకల్చియున్నారమిఁకఁబోవుకము.

సావి—తాళితే పోవుకము త్వరయేమి?

ఉత్ప—ఇంతకుముందు నీవే ననుద్యురపెట్టుచుంటవే.

సావి—అప్పుడు సాయంకాలముగురున్నట్టుతోచి యట్లంటిని.

ఉత్ప—అప్పుడు సాయంకాలముగానుండి నీసారిటికిప్పుడుకయమైనదా!

సావి—లేదు. ఇంకనుబ్రాహ్మణుని. పోవుకముటలెమ్ము.

ఉత్ప—సావిత్రి! పెండ్లిమీకై తన మూలమూలలదాగుచుంటితే ఇప్పుడిగుంకఁ  
జూచినందున—

సావి—ఈహాస్యమెందుకే! ఎదేశమో యెవ్వరో యెనియుంజెలియక భ్రమఁజెందుచునా?  
పోకముపద. (పోవుచు) ఉత్పలా! నాకెమో యాయాసముగురున్నది. కొంత  
తడవు కూరుచుండి పోవుకమా?

ఉత్ప—నారు సమీపమునకేవచ్చిరి. ఇంచు మరమిరువుర మేయుండుట విహితముకాదు.  
పోవుకము. (పోవుచు) చెలి! అట్లేటికి వెనుకఁబడియెవవే! తిరిగిచూచెదవేల?  
సత్వరముగరమ్ము. ఆశ్వములు దాపునకేవచ్చె. అంతాయాసముగానున్న నందుఁ  
బోయి కూరుచుండుకము.

(సావిత్రితో నిష్క్రమం)

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వేడు, సుమాలి (హయాయాధులై).]

అనుబంధము 6.

చిత్రా—ఉ. చక్షురకాకంబంతవెనుజిక్కినివేటినింకనెందయో  
దూరముమాపురంబపరతోయధిజేరగనేగభానుఁడు.  
వారువహింతగల్గునచిచా

సుమా— (గుట్టమొడిగి) వినురానిక గానురానునే  
నారయనింకనొక్కయడుగెననుబెట్టగఁజాలఁగంటివే॥

ఆ—మ్మా! ఇంకపిసహవాసముచాలును.

చిత్రా—ఇంతతోందరయేల సుమాల్!

సుమా—ఉదయమునుండి పండ్రెండుయోజనములు వచ్చియున్నామే.

చిత్రా—మనయశ్వములుగదా మమ్ముఁజెచ్చినవి?

సుమా—సత్యవంతా! నేనొక్కటిచేప్పెదను. లోకముననెన్ని బాధలుగలిగినను ననుభ  
నింపవచ్చుఁగాక యా బాధలననుభవించి యూటడింపుమాటలఁ జెప్పువారి సహించుట  
కష్టము.

చిత్రా—పిసనుమాటయేమి? నాకేమియుఁజెలియకయ్యె.

సుమా—“మనయశ్వములుగదా మమ్ముఁజెచ్చినవి?” యంటివే. మనమెక్కి శ్రమపడ  
కయే మమ్మునూరక పానుపుపైఁ బరుండిఁజేసితేచ్చెనా! పెడగదలపికుండొచ్చుచు  
నడుమసియొడినఁ గలిక్కుమనుచు, తొడలనున్న నెట్లురల్ల నడుగులకుడిగి పచ్చి  
త్రణములవలెఁ గాన్పించుచు, నింత బాధపడినవచ్చినను యశ్వములు మమ్ముఁజెచ్చె”  
నంటివిగా?

చిత్రా—సుమాల్! నమయము వచ్చినప్పుడింత బాధలకుఁ దాగుకొనకున్న నెట్లు

సుమా—ఇంతప్రాణముఁ బోవఁగొట్టుకొను నంతనమయము నాకేమివచ్చియున్నది?

చిత్రా—పరమమిత్రునియొపక పియదికొదా?

తే. ౧॥ అక్కటా నైఐపట్టణమాక్రమించి

యుండ నేమియుఁదోఁపక యుమ్మలించి

సన్న మాతలద్రీపలవిందుచున్నవాఁడు

తడవు సేయఁగమనకెందుధర్మమగునె॥

పిప్ర చింతింపకుము. ఎంత బాధయైనను నొక్క నాఁడే-ఇంకనుమనసాశ్వపురియిరు  
వదియోజనములున్నది. మనకురంగములు మిక్కిలి సమగ్రములు. ఎట్లయినను జేసి తేలఁ  
పరుణోదయమగుటకుముందే మనమూరుచేరిన నాయాగమనము నిరీక్షించు తండ్రికి  
మిక్కిలి సంతోషముగలఁగలదు.

సుమా—ఇరువదియోజనము కీర్తిత్రాశననా! ఈరాత్రిలోననా! ఆయ్యా! ఆయ్యా!  
మితండ్రికి సంతోషము గలగంగలదా! ఏలకలుగమ! నాకొడుకునకు శ్రేలి!  
నొంటికర్ప పవిత్రమునిచ్చుట విచారంపైతివే!

చిత్రా—మిత్రమా! ఏమైననుము. ఎట్లయిన నన్ను తమించి తురింగమును నకలింపుము.

సుమా—నీవేమైననుము. ఒక్కడుగైన రాజాలను.

చిత్రా—ఇంకను సాయంకాలమయిననుగా లేదే.

సుమా—నా సాయంకాలమయినది.

చిత్రా—అట్లయిన సుమా! నీవు వెనుకనుండివచ్చెననా?

సుమా—అట్లన్న!

చిత్రా—నేనుండుపోయెదను. నీవుసావకాశముగ నప్పుంటిని!

సుమా—రహా!

చ॥ జవగతి నేమనాశ్చకలసాశ్వపుంబుననుంజీరాత్రియున్  
బనలునుబాదచారినయిపర్వలు వెట్టుచువచ్చినందుకిం  
తవలదె సంతసించితిఁగృహజ్ఞయిట్టిదె

చిత్రా—

కార్యభారమున్

దవలివచించితిఁగినుకఁదాక్కొన నేలక్షమింపుమిత్రమా॥

సుమా—చిత్రాశ్యా! ఈగుఱ్ఱములైనను బ్రాణులనుకొంటినా లేక కీలుతులములని  
యెంచుతివా?

చిత్రా—సుమా! నాకార్యవశమన వియ్యము శ్రమవిచారంపైతిని. ఇది మిక్కిలి  
ఁస్పెయున్నదిగాదా? ఏమిచేయువచ్చును!

సుమా—ఏమిచేయువచ్చునా? నిన్నంత మాత్రమిదిమాసి తెచ్చిందుకు వివిక దీనిమాసి  
కొని పోవుటయే ప్రత్యుపకారము.

చిత్రా—సుమా! నాయశ్వము క్రిందబండునట్లున్నది. (దిగి) వియ్యమున కింత  
యాసమున్నట్టులేదు.

సుమా—నేనివ్వను?

చిత్రా—ఇచ్చుటకాదు. ఎంతైన నిండు నిలాశయుమున్న బోయి చూచిరమ్మ.

సుమా—(నేలపైబండుకొనును).

చిత్రా—ఏమిసుమా! పండుకొంటి!

సుమా—(నైగలతో దాహమును కౌగ్బల్యమును జూపును).

చిత్రా—ఆయ్యా! ఇట్లె! నేనైనబోయి చూచివచ్చెద.

మహా—(చిత్రాశ్వుని శ్రవణబింబమును చూచుచు) ఇప్పుడేమనుకొని యేమిసాగింపడు? (అనితనయ్యముగబట్టుకొని) పోయినదేమి. నిండేయిందుము. (నిష్క్రమించును).

చిత్రా—అకటా! ఇదికాకెన్నడును నాతల్లిదండ్రుల నేడబాధకున్నవాడే నిప్పుడేటికి మణిపురమునకుపోయితి. ద్వాదశలక్ష సైన్యముతో ఘటకేరుడు సాశ్వపురి ముట్టడించియున్నాడట. మారండ్రయెంతమఃఖించుచున్నాడో! (బాబుడిసి).  
“ఇట్లించుకైన దారితప్ప మెంచరాని మహాసైన్యముతో ముట్టడించియుండుటకుఁ దోడుగా నివురండలేకుండుట యెంతయుఁజంతకు నాస్పదమయ్యె. కాలుసేరు లాడుకున్నది”.

అయ్యో! నేడనచెంతనున్న సంతయో ధైర్యముననుండఁగల నాతండ్రు! సాధములన్నియు నాపైమోపెట్టియున్న ముక్కువగల నాతండ్రయొద్దకు వేళకనుగుటకు లేకయున్నదే. నేనేనుచేయుదు? తురంగమా! ఇంతయులసియున్న నివునన్నికంటలు సాశ్వపురికి శ్రవ్యంబవు!

ఓలంపలుకుల యలబలుములలరెఁగలకిలము చేయుచిహంగరాజమా! నిత్యకలనాకింత యొసంగవా! అయ్యో! ఎంతశ్రమముగ నాజనకునొద్దఁజేర నెంచిరినో యంతాలస్య మగుటకుఁ గారణమయ్యె. ఏమిచేయుదు! సుమాలికచ్చువలకిందే కూర్చుంచును గాక. (దిక్కులుచూచి) అహ! అహ! నెవ్వరియైన నీత్రులున్నాడు! ఈయరణ్యమునఁ బురుషులేలేకుండు నికాంత లెక్కడనుగడిచిరి. అయిదుపురిలో నా శైవున నున్న గుండరి సాక్షాత్కరించిన కలక్షి కలెనున్నది.

చ|| సలలితమౌచిలాసమును జక్కినిసొంపురిహించుహాపమున్  
దళతళలాడుకొంటియునుగడ్డియునిన్గవుమేలొయారమున్  
వలపులనించువాడి మగనాగల మానసముల్పరింపఁగాఁ  
జెలఁగినయీమిటఁగిమరుచేటికఁగూరిగ దాతలంపఁగన్

అనుబంధము 7.

బరో! దూరమగుటచే నియింతిశ్శుభమునను నాకంత చిక్కఁగఁజెలియకున్నది. అయినను దీనిఁజూచినంత నే మదికంతయో యాహ్లాదముకలచున్నది. నాచింతలు వంతలంతయు నంతరించి యంతగఁగమున కంతసంతోషము నొడముచున్నది.

సీ. చుట్టుచీకటినించిసుమవృష్టిఁగలిగింపఁ

గలికివేసలిఘనాఘనముగాడె

చెన్నారచిలునవ్వు వెన్నెలలెవ్వలయిండె

బడఁతిమో మించుబింబంబుగాడె

రదనకుండములఁగరకబీజ్యతః శేసే

శంపాంగిమోవిబల్కంపుగాదె

ఘనవిలాసాంబుధిమునిఁగి తేలఁగఁజొచ్చె

మెలఁతకన్దులంపమీలుగావె

తే. గీ॥ తథుకుఁగమ్మలఁబ్రతిబింబితములఁజేసె

రమణిచెక్కులు మించుటన్ములుగావె

యారలావణ్య, మరరెశ్వంగార మదిర

హాసు, బలిరేవిలాస, మయా రెకాంతి ॥

శా॥ ఈరామామణియీవిలాసనతి యీయిందీవరాలోకతా  
నేరాజన్యనికూర్మికుఁతురగునో యేలాసఃఖంగూడియీ  
యారామంబునఁ జేరియున్నయదియో యానందమింపారనా  
యూరుం బేరునునేమియోయచుగఁగానుత్సాహముపొంగెడున్

(లోపల వ్యాఘ్రుధ్వని).

అహ! ఏమియమ్మతారావత్తు! వ్యాఘ్రుధ్వనమువలెనున్నది. (నిక్కులుచూచి) ఏమి  
యులేదే. ఈతరుణులిట్టికిఁ బరువులిడుచున్నారు! సింధురక్షులకుఁగలహంస  
బృందములకు మందయానము నేర్పు వియిందిందిరవేలు లెంతుక్లి ధీలిపరువు లిడు  
చున్నారు. ఒకతె యా జైపునఁబోయె. ఈజడబాతముఖి యడుగిడఁజాలక బడి  
యయడరఁదొడివడుచున్నది (ధయమునభినయించి) అహ! ఈధయంకరవ్యాఘ్రు  
మీతరుణిమణిని వెంబడించుచున్నదిగా! దీనినిప్పుడే ఛిండించెదను.

(సావిత్రి పరుగెత్తుచుఁ బ్రవేశించును. వెనుక శార్దులము వచ్చును.  
చిత్రాశ్వఁడు వ్యాఘ్రమును కెదురుపోయి యాధ్యమాడిఖండించి  
యాయాసమున మూర్ఛిఁబును).

సావి—(కొంతనెమ్మదివహించి చిత్రాశ్వసహగాలి నిగ్రుచు) అక్కటా! నన్నుగావ  
నేలేంచి యీమనోహరాకూరుడు పులిగజఁపి నామాల్చియున్నాఁడుగా! వా  
అక్కటా! నాస్రాప్తకేమంచును?

ఈమోహనాంగుని దవ్యదవ్యలఁజూచినపుడే—ఉత్పలా!—చూచినపుడే నాతనవు  
పులికించి యెంతచూచినను దనివి దీలవండుటవలనఁ బాసిపోఁజాలకుంటిని. ఇంత  
దర్శనమాత్రమునకే నే నోచియుంటినోట! అయ్యయో! ఇతఁడేరాజకుమారుడో.

కం. ధీరాత్మతనార్తావన

పారీణతగహన్తభైరవవ్యాఘ్రంబుక

జోరాజినంహరించిన

యీరాసుతునకు నయారే యీపాటగునే.

చైవమా! నాకొక కీసుకుమారున కీగాసిగలుగునే! అయ్యయో! ఇంకెట్లుపరింతురు.

సీ. ఈసన మోహనుండెలమిఁగన్నుల విప్పఁ

గన్నులారఁగఁజూచుకలిమిగలదె

తనభవ్యచరితమీధరణీశుఁడు నచింపఁ

జెవులార విన్నెఁడువై భవముగలదె

యలిథినత్కి)య లీధరాధీశసుతునికే

జేతులారనొసంగుకీతిగలదె

యీవన్నెకాఁడు సన్నింపుమై మన్నింప

మనసారసుఖియించు మహిమగలదె

తే. గీ. యకటకట చూచుటయుఁజూచినంతమోహ

మెసఁగుటయు నెసఁగినయంతనింతకీసు

మూఁడుటయునిన్నిగతు లొక్కనాఁడెయగునె

చైవమా యిందుకింకనేదారిగలదో.

చిత్ర—(కదలును).

సావి—అహ! కదలుచున్నాఁడు. హృదయమా! కొంతనెమ్మదిఁజెందుము.

చిత్ర—(మెల్లనఁ గన్నువిచ్చిచేచి) తరుణీ! నినుఁజూచిన సాత్తెత్తురించిన కనలక్ష్మి ప్రే  
జూచిన భంగియయ్యె. ఏవెవరవు? ఇట్లుగతిగా నివసముననుగఁ గారణమేమి?  
నిన్ను మీటిపోయిన యాయంకొక్క కౌంతయెవరు?

సావి—పురుషపుంగవా! నేటిమద్రరాజగు నభ్యపతిపుత్రుని సావిత్రియను పేరుదానము.  
అముందుపోయినకౌంత వాఁడెలియగునుత్పల. మాగనపిజనకులు సుపరిచారుల్లి కన  
విహారము కొకకంఠవచ్చియున్నారు. ఈసాయంసమయమున నివసమునంబలి వినో

దములు చూచు కుతూహలమున నెనును నాచెలియు నిరవువాసి జడలివచ్చిన  
మచ్చింతకు ఫలముగా నిధియంకర వ్యాఘ్రము ముచ్చడతమివచ్చు ప్రాప్తిఘటించె.  
అట్టిచో మహానుభావుండవగు నిపు డీవడయాకుండైతై పులివాడఁ బడనున్న నన్ను  
ధక్షించి పుణ్యముగట్టికొంటివి.

ఉ. ధీరవిలాసమున్నిరప దేశదయాగుణమునప్రహింపదు  
ర్వారముగాఁబునన్జననభంగిఘటించిలినాకు బెబ్బులి  
దోరిచినిస్తులోపకృతిదోఁవఁగఁబ్రోచిలివెంతచెప్పిన  
నీఋణమేనుదీల్పుఁగలనే ధరణీశకుమారపుంగవా.

నాకీనాడు ప్రాణదాన మొసంగిన మానవపుంగవుండైన నీ బెవ్వలో యానతిత్తువా?  
చిత్రా—కాంతామణీ! నేను సాశ్వరాజగు మృమత్సేనునిపుత్రుడను, చిత్రాశ్వుఁ  
డనియు సత్యవంతుఁడనియు నన్నందును. అతివా! మీతలిదండ్రులు నినుఁగానని  
కారణమున భీతిల్లుచుందురు. వేగిరమపొమ్ము. నేనునుంబోవలయు. (లేచును).

సావి—ధీరపుంగవా! జన్మమున్నంతకాలముం దలఁచుకొనునట్లు ప్రాణరక్షణ ఘనకా  
ర్యముఁగావించితీవి. వ్యాఘ్రముతోఁబోరాడి మూర్ఛితుడైతై డస్సియున్నావు.  
నిమిషమాత్రమాయాసముదీర్చికొని పోవరాదా?

చిత్రా—తరుణీ! నాకీమయు నాయాసములేదు.

మ. ధరణీశాస్వయుఁ డుగ్రకాసనమృగధ్వంసంబుగావించుట  
కర్కణిస్థిలనిధర్మమండబలయాకంఠాక్షిపైఁబెల్లుగా  
సరుదెంచెంగదయద్దయొక్కపులియేయంతేమినే జేసితి  
డరుణీసన్న్యానియాడనేలయిదియుక దాదృఙ్మహాకార్యమే.

సావి—ధరణీశకుమారా! నీమహోదారగుణము గొనియాడఁదగినది. తామొనర్చిన  
యెట్టి ఘనకార్యమునైననుఁ గొంచెపులునిగా భావించుట ధీరులకు నైజగుణము.  
ఆరావనము ధర్మమనుటయు ధర్మము. అయినను నీవుడస్సియుండుట నీకంత  
దాఁచినను గుఱుతింపనేరనా? ఇంత త్వరయేల? పోవుమనఁటలెమ్ము. కూరు  
చుండుము.

చిత్రా—రమణీ! నాకావంతయు డప్పిగఁగదు. నీయుపచార వాక్యములకు సంత  
సించితి. మీవారిందలఁచుకొన్న నీవిందుండుట చెల్లదు. నీచెలి యింతకుమున్నే  
పోయి వారితో నీవు పులితోటఁబడితిని చెప్పియుండనోవు. పోయి వారిసయము  
మానుపుము. (పోవఁబోవ).



సావి— ఆ. వె. ఉర్విసీచులేనియుపకారభరమునఁ  
గృతమెఱింగివేడుకీరవాణి  
నిలిచియొక్కమాట పలుకఁజెప్పక నిరా  
దరతఁబోవుచుండుధర్మమగున.

చిత్రా— తే. గీ. తరుణిసీతలిదండ్రులు నలఁకుచుండు  
రంచునినుబంప నెంచితిసంతెకాని  
కలదెనాకు నుపేక్షయీకరణినన్న  
గడఁగికొనియాడనలదుపకారమునుచు.

(మఱియుంబోకపోత).

సావి— ఆ. వె. ఇట్టిధీరవరుసకెట్టిదయాళున  
కింతకరుణలేమి యెల్లకలిగె  
నట్లులెనఁబులికినడ్డురావలదంచు  
నిన్ను వేడియుందునే మహాశ్మ.

చిత్రా— తే. గీ. కార్యభరమునఁబోవంగఁగడఁగియున్నఁ  
గిరుణలేదంచుఁగడుననానరమటంచు  
నింతనినుగుసమాటాడఁగోరమణి  
ఁబందెనీముద్దుపలుకులవిందుఁగాక.

(కూరుచుండును).

సావి— రాజనందనా! ఏదెక్కడికిఁబోవురు సక్కుడికివచ్చి యున్నావు?

చిత్రా— కామిని! ఆచిత్రము నన్నడుగికుము. రమణీయుములగు నీమధుర భాష  
ములవలన నాకున్నచింత యంతకాంతమగుచుండు నా చిత్రమునడిగి చూపు  
నేటికిఁ దెచ్చెదవు!

సావి— అట్లయినదగును. ఇంద్రేనవిరాపమునమానాకున్నాను. అట్టిచికిచ్చిసి యింత  
తీర్థము స్వీకరింపుము రమ్మ.

చిత్రా— రమణీ! నీవిచ్చు నాతీర్థములన్నయు నాకుముట్టెను. కార్యపరమత్వము  
నాకేమియునాయాసమునెంచును. నామిత్రుఁడు సుమాలి నీగు నెదకుట కొనిపోయి  
యున్నాడు. అతఁడు వచ్చువఱకు నిందేయుంజెలయు.

సావి— అతఁడు వచ్చినదివలె మీరవురు కచ్చేయ నచ్చుగదా!

చిత్రా—అబలా ! నాకున్న కార్యమున నన్న మనియు నిద్రయనియు నపేక్షింపరా  
కున్నది. అతడు వచ్చినవెంటనే యిచ్చోటు పెడలిపోవలయు. మన్నింపుము.

సావి—(యోచించి) ధరావరనందనా! నిన్నొకటియడుగువచ్చునా!

చిత్రా—అదియేమి ?

సావి—ఎంతధీర యాతరుణ్ణియని యెంచకుము. దాఁపఁజాలని మోహాతిశయము నన్న  
డుగఁ జేయుచున్నది. అశ్వరూఢుడై నీవువచ్చునప్పుడు దవ్వుదవ్వుల నినుఁ  
గన్నప్పటినుండి యదేమి జ్ఞానాత్తమా నామది నీపైఁజిక్కినాయఁజాలకున్నది.  
నీవవివేకమని యెంచినను సచాతుర్యమని తలంచినను సాహసమని తలపోసినను  
కాదనను. దైవప్రేరణచే మొదటనే మోహంకురము కలిగియున్న నాకుఁ బ్రాణ  
దాన మొసంగి రక్షించితివి. కావున నడిగెదను. నీకుఁబరిణయమై యున్నదా!

చిత్రా—మానినీమణి! మరందధారలై చెఱుకుసాల వెల్లువలై కండచక్కర పలుకులై  
నీపలుకులు నాయాయాసమునంతయు నడిగింపెను. నే వివాహితుడఁగాను. కొని  
నీయపేక్షమానుము.

సావి—రాజకుమారా,

మ. మనుజాధీశకుమారులగ బటములగ మాతండ్రి వ్రాయించి నా  
కసయంబున్దిలకింపనిచ్చుఁగదదైవాయత్తమేమందునా  
మనసందొక్కరి నైనఁగోరదిటుప్రేమంబారసియందెనేఁ  
డెససెన్ బాయకయిట్టులయ్యెనిక నింతేభాగ్యమోభూవరా.  
(కన్నురునించును.)

చిత్రా—కాంతామణి! ఈకన్న రల? నాకు భరియింప వెగ్గలమగు నూఱడిల్లుము.  
నేనును దాఁపఁజాల. నినుజూచినప్పటినుండి నామనంబును నన్యాయత్తమైయున్నది.  
ఐనను ట్టుమింపుము. విధిలేకున్నది.

అనుబంధము 9.

సీ. తనయింటికెలమిమైఁదనయంతఁజనుడెంచు

సిరికిమోకాలొడ్డుచెనఁటిగలఁడె

నలినాక్షిసీదునిశ్చలభావమునుగొని

యాడిమెచ్చనిదుండగీడుగలఁడె

నినుఁబోలురమణికోరినమోదమునఁబెండ్లి

యాడనొల్లనిమొక్కలీడుగలఁడె

తనభాగ్యలక్ష్మీనాఁడగుసతీమణికంటి

తుదకుసీరొడవింతులువగలఁడె

తే. గీ. యయినఁగాలంబుఁగార్యంబుననుసరించి  
యిపుడువలదంచువిన్నపంబింతచేయు  
తెఱుఁగుపరికింప నకటస్థిఁకొఱకుఁగాని  
నాకొఱకుఁగాదు వికచనాళికవదన.

సావి — తే. గీ. నాయెడనుపేక్షలేని చందంబుఁజెలువ  
నలరునీమాట నాచెవికమృతమయ్యెఁ  
దలఁపులీడేతె వేయేలధన్యనైతిఁ  
బ్రాణవల్లభ నేనసమాననైతి

మనోరమణా! నాకొఱకు వన్నిప్పుడు వరింపనంటివి. నాపైఁత్రేమగలవంటివి. ఇది  
నూఢాశయముగానున్నది. నినుఁదొలుత నే మోహించితివంటిఁగదా! నామోహ  
మెప్పుడు సమకైవడసేనో యప్పుడే విదాననైతి. వికుఁగల ముఖము నాముఖమే  
యగు. ఇంక నైన విచరిత్రమానశిమ్ము.

చిత్రా — మానవతీమణి! నేనిప్పుడొక కార్యమునకై పోవుచున్నాఁను. నాకుఁ  
బరాజయముగలిగి రాజ్యమృత్యుమైన నెట్లు?

సావి — ఎట్లయినను వితోడిదేలొకముతప్ప నాకుతెఱుకలదా! నిన్నా విరాజ్యమునా  
నేఁగామించినది?

చిత్రా — అలివేణి! నేనుపోవుకార్యమున నాకుమృతిగలిగినను గలుగవచ్చునుమా.

కం. ఎడ్డరైనవేతెయొక్కని

వడికానివరించి చెట్టబట్టినవేళక

బడఁతీయించిత్రాశ్వుని

యెడఁగలదనుమోహ మప్పుడేమాఁ జెపుమా.

సావి — కటకలా! నిపు నామనసరయ నేరవేయని ముఖించుచున్నాను. „చూచిన  
మాత్రముననే యీకొంత తనకింత మోహమున్నట్లువచ్చిచెఁగదా! ఇది ట్టికము  
గానుండు” ననియెంచెవపు కౌఁబోలు. తప్పుదలచితివి. నాకుఁగల మోహము  
వరయోగమువంటిది. ట్టికమున సుదృఢించినను ఫలమున నదీసముద్రములనించునది.  
దైవము నన్నరగంటఁజూచి వికేమైన నాపదఁగలిగించెనా!

కం. ఆమరణమునేఁగన్యక

నైమనియెడఁగాక వృత్తమాటఁగ నితరుక

గామింతునె యోవల్లభ

నామానస మరయలేనె నాకుక వగపా

చిత్రా—రమణీమణి! నాహాళమునఁ బెరియక మాటలానికప్పుఁగాక యాడింప  
యఁ జేయుట—

అనుబంధము 10.

సావి—ప్రాణవల్లభా! మనసిఱుగని కల్లము నొసలెఱుగని నీవమునుండు నే. నీవేదాన  
వేయుమన్నను జేయును. ఇదిగో పచ్చని యీ చెట్టునీనున్న దైవచింతెడ.

ద్రుతపిలగవినము.

చిత్రా—పలుదువేఁడెవశాసలుగీసలు  
నెలఁతనీదగునిశ్చయబుద్ధికి  
గలిగె మోదముకానకపల్కిల్  
నలినలోచననన్నక్షమింపవే ||

తనుణి! యిప్పటి నామానందమితయుని చెప్పఁబాల. నిను నోనాడిసంఘకు మన్నిం  
పుము. మాపిరోధియగు ఘటకేతుడు మహాసైన్యోపేతుడై సాశ్వపురము ముట్ట  
డించియుండి మాతులగృహమున మణిపురముననున్న నాకు మాతండ్రి యీదాబు  
. వ్రాసియున్నాడు. దీనింగొనిన నాచరిత్రమంతయు వివరమగు. (ఇచ్చును).

సావి—(బాబుఁ జువుకొనుచుండి).

చిత్రా—ఇప్పుడిక్కడికిఁ బోవుచున్నాను. నాకు ఘోరయుగము లక్రింపఁబడును.  
యుగబలుము వ్రాసినమగుటచే నెల్లుమాటలాడితి.

సావి—(బాబు వెనుకకిచ్చి) విస నాప్రారణమిత యాకరింతువా!

చిత్రా—అదియేమి?

సావి—మాతలికండ్రు లింకేయున్నారు. వారియుమతివడిసి నిన్నిశ్చయచే వివాహమాడి  
నీకంటవచ్చెన ననుగ్రహింపుము. మాతండ్రి సైన్యముతోఁగి నీకంటవచ్చెన.

చిత్రా—క్రియా! కలవా యిట్టిమాట!

చ|| కదన మొనర్పఁబోదునట కాదనకట్టివివాహ మెట్లుల  
బ్రదుకునువాపునున్ను మనరానితటి నరియింతునన్ననీ  
హృదయమునిశ్చలత్వమరఁజేకొనియాడఁదరంబెయైననో  
మనవలసమ్మతింపఁదరిమాదరమారఁగనాకునియ్యెడ

నీకంటటి దృఢమానసము? శత్రువుచే ముట్టడింపబడియున్న పురము నీతో నెల్లు  
ప్రవేశింతును. చింత సముద్రముననుగి నన్నే కింకరించుమన్న నాతండ్రి చింత

మాని యేమిసంకోచము నిన్నిప్పుడు పరిణామమొనగలను? మిత్రప్రియనకుయ్యట  
లోనను కాలమున నక్కడ నేమగుకో! యుద్ధముపొంది శిశుకాలమునకచ్చి  
నియర్థము నెఱవేర్చుగలను. నాకింక నెలపిమ్ము. (కొనిరించుచు).

సావి—నాథా! నిన్నిచాసి నేనెందుండెదాం.

అనుబంధము 11.

[ప్రవేశము: సుమాలి (ప్రక్కన).]

సుమా—(చూచి నోయమాసికొని యాశ్చర్యము నభివ్యుచ్చి) ఈయడవిలో లేవలె  
కున్న వానికిది యెక్కడగలిగి వీనితండ్రితో నేనన్నమాటల నొక్కటియు నబ  
ద్ధముకాదు. ఏమిచేడుక జరుగఁగలదో చూచెద. (ప్రక్కకునిల్చును).

చిత్రా—సావిశ్రీ! నిన్నిచాసి యవలంబన నాకుమగాల్పింపు. ఆయినఁగార్యభా  
రము మిక్కిలిగానున్నది. విధిలేకున్నది. నెలవొసంగుము.

సావి—నాథా! ఒక్కయబలను దొడ్కొనిపోవలె కింతభారమా?

మత్తకోకిల. ప్రాణనల్లభనన్న నీవిటుచాసిపోవఁగనంతచే  
నూనభంగినిలోనఁ బ్రాణములునియుండెడుదాన నే.

చిత్రా—మానిస్థిమణిపూస నేటికిమానుమార్తవిధానము  
ఆనలఁగఁదెకాన వేకరియాన నేనిదవచ్చెదఁ.

సావి—మారసుండరధారుణీశకుమారమారుని బారికి  
జేరకంతము జేరకుండఁగధీరయంతటిధీరనే.

(కన్నయనించుచు).

చిత్రా—కోరియూఅడుభూరిశోకముగూర నేలయవారిగా  
నీరజానససారెఁగన్నులనీరునింపకు మూరకే||

సావి—అయిన నాకేమానతిచ్చెదవు?

చిత్రా—ప్రాణసతీ! నేనింకేమిచెప్పఁగలను? నియత్తిసతీమణి నాశులభింపనుండఁ బర  
మార్తావాయున నే నిదేయనికెఱవేయెదను. శుభముగ ననుబంపుము. దైవమునాకు  
జయమొసంగెనా యదిరకాలమున నే వచ్చి నియాశ్లేష సౌఖ్యమనుభవించెద. తటా  
కవిధమాయెనా—మాని—(కన్నయనించి) ఈమొదటిముద్రేకడముద్దుగాభావించి

(ముద్దిడ).

సుమా—(దగ్గును).

చిత్రా—ప్రాశస్త్యం! నామిత్రుడు వచ్చినట్లున్నది.

అనుబంధము 12.

నాకొసరిత్యం. ఆచారము మారమున మాయుత్పలము కోరబోలు నిమ్మ పెడకు  
చున్న పంపమున బోవుచున్నది. పొత్తు. సమమలకుము. (ముందటికివచ్చును.)

సావి—(కన్న పంపమును దిక్కించుచుకొనుచు స్త్రోమించును)

సూమా—(ముందటికివచ్చి) ఓచిత్రాశ్వా! ఓసత్యనాథా! ఓమిత్రాడికొడుకా! ఎక్కడ  
నున్నావు?

చిత్రా—(సూమాలియొద్దకువచ్చి) సూమా! ఎంతసేపుపోయినది!

సూమా—అ-హ! ఎంతసేపుపోయినది? ఏ పెక్క-నుంటివి?

చిత్రా—అందోకి శార్దూలమువచ్చియున్నదోయియుంటుంది.

సూమా—అదేమి మగ పులియా! అడుపులియా!

చిత్రా—ఏపులియైనదేమి?

సూమా—అది ఏవేటకు(చెక్క-నా) ఏలలో(వడినా)?

చిత్రా—ఏమిటడిగెవవు?

సూమా—హా! పోయి తేమిదేసితివి!

చిత్రా—వానింబయించుచు.

సూమా—ఎక్కడయించితివి?

చిత్రా—యందమాది.

సూమా—ఏ ముక్క?

చిత్రా—ఏ ముక్క? ఏ ముక్క? ఏ ముక్క? ఏ ముక్క? ఏ ముక్క?

సూమా—ఏవు సత్యవంతునివుగా!

చిత్రా—అయిన!

సూమా—సంభయమేలకి అనుగి ఇది మనమాదికి బోధించితివా?

చిత్రా—ఎందుకు?

సూమా—పెద్దపులికించునా?

చిత్రా—ఏమాటలు నానందలియవు

సూమా—అ. నే|| ఎంతనాన్తికైన సంశయమిచ్చింపుడు

గాంచగించమించుమించుగిది

ప్రాంతిశిమింగిలై బడిలోగొను

లికినగలగెచ్చిపులియా.

పెద్దపులి నువ్వోకొచ్చినా! అనినట్లు. నాకృతాంతము వలెదేలి

చిత్ర—అక్కరాచరమేమి?

సూత్రము — ఏమి జనకికొనినప్పుడు మూర్ఖమునకు చింతలు వింతలుగఁములుగఁటివి.

**చిత్ర—ఏమిచ్చగములు ?**

ఈమా—విదిత్రమతగు స్వతంత్రములు అ చంద్రురాలు. ౨౩ తి—పెరితి. పెరితి పోతు.  
మానవభాషతో మాటాడుచుండెను.

ಇ. ಕ. ಸುಬ್ಬರಾವ್ (ಚಾ.ಸು.)

కూమర—అనుకూలము

—**உதாரணம்**—

సూచన—ఇది, చివరి గాఢస్థితి.

చిత్రా — అనియతా-యము ,

కూడా—ఒక ప్రత్యేకమైన సమాఖ్యను ఏర్పాటు చేస్తూ భారతదేశమునకు  
సామ్యునితనము.

ਦਿ. ੨੪—੨੫।

ముద్ర— ౪౪-వే ౪౫-వే.

— 10 —

ಸಮಾಧಾನವು ಸಿಕ್ಕಿತು.

வினா—<sup>1</sup> : கீழ்க்கண்டவை.

[illegible]

चित्र-२५५

సుమా - ౧౭.

$$1 = \frac{1}{2} \left( \frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right)$$
[illegible]

కూడా \_\_\_\_\_ వ్యాసాలకు పాత పాఠశాలకు వచ్చి అధ్యయనం చేశాడు. వాని మాటలు విన్నాడు.

విశాఖ—ఇది—మొ. వ్య. శా. ౧౭వ శతాబ్దమున ముగిసినది. (మొదటిసారి : ౧౪౭౫).

॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

## అనుబంధము 14.

(చచ్చియున్న పులింజూది)

అహ! ఏమియాశ్చర్యము! ఈపులియుటుచచ్చిపడియున్నది. అహ! ఇట్లుండునా?  
సావిత్రి—మోహదృష్టులఁబడియున్న యామకోహరాకారుఁడీపులిని సంహరించి  
సావిత్రినట్లే కొనిపోయియుండునా? ఎట్లయిన నాతడుచే పెత్తులతో వృత్తాంత  
పాఠిఁగింపకలయు-(పోవుచుండు)

[పునః ప్రవేశము సావిత్రి]

నాట్ర—ఉత్పల!

ఉత్పల—మాయమ్మ! ఉన్నావా? అమ్మలో! ఏపు పులిసోటబడితివని ఖిల్లతి.

సావిత్రి—పులిసోటబడినుండి తప్పించుకొంటిఁగాని-చెలియా! ఏమనికలెకును.

ఉత్పల—నిరుడి! ఏలయింకనునీకు భీతియుఁజెంతయుచున్నట్లు నూచింపుచున్నావు.

అపులి తరిమికొనివచ్చిన ధయమింకనువదలలేదా?

సావిత్రి—అపులిధయమేమియులేదు-అయాలోచనయులేదు.

ఉత్పల—ఎట్లయిన నీచింతయయిన నేమి?

సావిత్రి—అపులినినుమ్రొంగియుండిన సొకనిమిషమున నాయాసమునకుఁగడయరుచుండె.

ఇప్పుడు నాకున్న చుఱుమింతయని చెప్పఁబాలము. హా! జైవమా (అనికన్నీరునించును.)

ఉత్పల—చెలియా! ఏటిఁగన్నీరునిం దెవవు? (స్వ) అహ! తెలిసెను. ఈచెలి

మన్నగొవ్వుజనించియున్నది. యోహా! మాశ్చిల్లనొప్పునైనదా. ఏఘ్రుగతిఁబలిచి  
కొనిపోకలయు.

(నిష్క్రమింతురు).



తునీయరంగము-అడవి.

[మృమత్సేనః (అంభుః) సానం (కన్నులకుః  
బటము గట్టుకొని) కూచుచుండి యుండును].

అనుబంధము 15.

మృమ—అనునీ! సానం! ఏవు నాకగి సంభవ్యమని తెగింది? ఇంక కన్నులదీసి—  
కాగితము? నిన్నటినుండి యింకను పడియున్నాడను. ముగియించితి నను. ఇంక  
కాంక్షము నిర్లభము.

సానం—నాగా! ఇదియేటిమాట! ఏవుచూడలేని నాకన్నుల నేకాక్క-పదార్థమువైన.  
అని నిర్లభ్యునియగునా! ఇట్లేయుండునిమ్ము. త్వరితపుము. సునకకన్నులను నిర్లభ్య-  
కామన్ను నిర్లభ్యప్రాప్త్యాపవేశమున బ్రాణముగా నాయుదముకొక.

మృమ—అనునీ! ఇంతపట్టెల్ల మనపుత్రునియింతము శిశియుకల కైన బ్రాణములగెరించు  
యింకను. శతమకుగుమా.

సానం—అనునీ! ఎన్నియో పంకిటలు అనిగెలిగెనుండు మన కీతకర గావుగలగా?  
ఏవు భ్రాంతిగలపడుము. మనకేమియు నయ్యులేను. దిక్కు-లేనియని అ రిగిగల  
ప్రపంచము మా పాలగలుగుకొంటుండు. నాగ్రహ నెలావేర్చుము.

మృమ—చా! ప్రకమా! సమరా! సన్యకండా! అనిన నాలనాడు నిన్ను గొమ్ములాగ  
మాచుటయే మానగలగెదామయ్యెను. ఈ పరామర్శ, సాధనము మా  
నిజంబున నాక గాము పరిచియోగం.

౬. నారాగి రాశ్యపిచ్చుతన వంపడి యంభునీమోహగ్రోహం  
త్రేరికగ్రహయ వేలుముగచేయుచునే సుటకేతురంబుగా  
క్రూరధుల్లుడంగితలగోయని చిచ్చునయాడ్డమియని  
నాగ్రహ సేరిమూనియుపకారిమి నీ సహజ కాంక్షలక

సానం—నాగా! మనకట్లంటు రాకదల్లవా!

అనుబంధము 16.

౭. యోగ్యవచంబునోయె చయఃయోదాటస్థి లింకక. లేనినైన  
రాగ్యమఃయోగ్యమోగ్రాభిరంబ గునాభిరయ్యపాద క  
భాగ్యమగ్రాగ్రతేరగ్రయపుత్త్రనిగూచుటలేనిన్ద్రా  
రాగ్యమగ్రాగ్రతేరగ్రయపుత్త్రనిగూచుటలేనిన్ద్రా

ప్ర॥ సుమాలి. చిత్రాశ్వండు (దూరమున).

చిత్రా—సుమాలి! ఈమధ్యకువములంగఁటికే. దానివంతయు నిట్లయగునె.

సీ॥ ఎడమ దిక్కుననుండు కుడికి నేలెంచెనీ

గరుడియై బాలయు నరుడు గాఁగఁ

గర్జ కణ్ఠరంబు గాఁగూసె పగలెఘూ

కానీక మధిక భయంకరముగ

నూరకూరక మనయు త్రమాశ్వములకుఁ

గన్నీరు పెల్లుగాఁ గాఱఁదొడఁగె.

నిలువక నావామనేత్రంబు భుజమునా

కంపించె భీతి యగ్గలముగాఁగ

సే॥గీ॥ నిట్టిదని చెప్పఁగారాని పట్టరాని

తాపముఁ మానసం బెల్లఁ బల్లడిల్లె

నాకసము ద్రుంగి పైబడి సట్టులయ్యె

లోకమంగయు మునిగిన జోకఁదోచె.

ఇంకిను సాశ్వంతరి నామనయోజనములన్నవి. మారెండ్ర కేపాటుకలిగినో చిత్త మంతయుఁ గోరకమాని కనుపునఁ జేయివెట్టి కలిచివచ్చును. ఏమియుఁ దోచు కున్నది.

అరవిందము 17.

సుమా—చిత్రాశ్వ! ఇట్లు యోచనఁ జేసిననెట్లు. అతనివలెమా యవుచున్నవి కావచ్చుటకీ నై నిన్ను భుజించి వామ్మనెవరినీ. భుజంపకపోయితివి. నాకును మృదాన్ని భోజనముఁ దప్పించితివి. ఇంకెంత నశనమువచ్చును? లోకముయందుకు నన్ను జెట్టినట్లు నీ శరటవచ్చెదనని చెప్పినట్టివి. ఇది రంజన యవశసము. నీవా చరిత్ర చెప్పినప్పుడే నాకును మనసున కరిగిలిగె. అయిన నేమాయె. నీకు లేమియుఁ జింతింపవలదు. పరువుమారును పోయితిమేని మనరాజ్యమువచ్చును. ఎవ్వరినైన విచారించవచ్చును. పోదమురమ్మ.

చిత్రా—సుమాలి! నాకొక్కకుప్పకమునున్నది. ఏటికోమరగునఁ జెప్పరానియారాటము గలుగుచున్నది. కొంచెము విశ్రమించుకొని పోవుదము.

సుమా—నిన్నంతయు నీవువచ్చుఁ దీరకంచుచుంటివి. నేను నేనే నినుఁ దీరకంచు విధానముగలిగె. కొంచెమిప్పుడు తెలిసె.

చిత్రా—ఏమి ?

సుమా—పిహారికిఁబోక మనసులేదు. మనల నిన్నా పెద్దప్రతి వాడుక కిడుచున్నది.

చిత్రా—సుమా! ననుహస్యమాడుటకీరియా సమయము ?

సుమా—హాస్యమునకు సమయము గలదిగదా ? కొన్నిసార్లు చెప్పితివి.

చిత్రా—నాకట్టి భ్రాతృయమున్న నప్పుడే మనోబల నిలువక పోయినదా ?

సుమా—కొన్నిసార్లు మనల కాకరణమున నమీపముని నున్నప్పుడు కలుగు. మనీ  
కొన్నిటికివిడిచి దూరముననుకొనినది నాక న్నగ న్నియున్నవని. ఇదిమాశ్చర్యము!

చిత్రా—హా! సుమా. హా! శ్రీహరి! మాకట్టి హింసచెప్పితివి.

చిత్రా—(అలకించి) తాగుము. సుమా! ఏదోమూలమున నార్తారావము వివసయ్యె.

సుమా—(అలకించి) చిత్రాశ్యా! ఇదినిక్కముగా భీతము. నినుహాస్యమాడినందున  
మన్నింపుము. నాచెవులనే నమ్మకమున నె యీమీమలము ధ్వనిగాఁబోవె. పో  
దములమ్ము. (చిత్రాశ్చునితో సమీపించును).

ద్యుమ—హా! శ్రీహరి!

ఉ. నెవ్వగనివ్వనిల్లెననిందితకృత్యముగాఁదనూడఁగా  
నివ్వసుధాతలంబుల చలేండులలేవొకడంగి నెల్లప్పుడ  
నెవ్వకురారోధీరగతి జేకొనరోజయలట్టి నాలో  
నెవ్వరుగానిప్రారమతిగనతిగన్నలఁబోవఁగొల్పిలే.

చిత్రా—హా! సుమా! (అని మాట్లాడుచు).

ద్యుమ—ఎవరక్కడ ? ఎవరక్కడ ?

సుమా—రాజేంద్రా! మీమఱుముల నొకచివ వాపులము.

ద్యుమ—సుమా! ఎప్పుడువచ్చితివి ? మామూలుఁడగున్నాఁడు !

చిత్రా—చచ్చునకరతిము సమంచిత ప్రేమబోషించుచుఁ బొమ్మలండివకలవలద్రుమారా  
నె నెమరి వదియించువాఁడను.

తా. జోదుల్పంకవమాటించుచునుచునుకొ శోకంబునననాలుని  
నోదాహ్నింకలనంచుఁగల్గెనదిరాముండుంబులంచును  
మోనంజై నవీరనాక మమునంగొల్పిననంచెంచితి  
ఈదారాభ్యగ్రముగల్గుచును జనకాయే నెంచనన్వన్నంబుచక.

పితరులారా! మీమఱుమలఁబాది నె నెల్లబింతును. ఈమగఁజ్ఞమున నిట్టిపాటు  
మొక్కంగలెగ.

ద్యుమ—తనయా! నాజాయనన నాచరిత్ర యంత యెఱుంగవయ్యెదగా కాలుతో  
 నుమాతనిబంపిననాఁడే—ఏమనిచెప్పుము?

సీ. వరసాల మగలించి పురదాహ మొనరించి

ఘటకేతుఁ డాహపకతినుడగుచు

బలుసైన్యమునుదేఱ బవరంబొనర్చినా

చిన్నిసేన జయించి నన్నుబట్టె

సీచంక మెఱిగింప నిక్కచ్చియొనరించి

బడియంగ ననుజెఱసాలనునిచె

బాధించె గొన్నాళ్ళు పరమ పాపుఁడొఁచుఁ

గన్నులుగట్టిగాఁ గట్టజేసె

తే. గీ. భటులఁ బంపించె తలఁగోయఁ బనికెమున్న

వాసురార్థంబు వెడలంగఁ బాపిచనిరి

భిమమానేత్రుఁ బంధంబు నిప్పినంతఁ

గట్టకట్టా నిన్నుగన్నులు గానవయ్యె.

చిత్రా—అయ్యయ్యా! (అనిచుభంగుచును)

సానం—సీ. పీశండ్రి చరితంబు నెగులు పింఱినపుత్ర

యంక నొవరిత మదేనుచెప్పఁ

బ్రాహ్మణుఁడరిచేతఁ బడనంపువినిసంత

ఘటకేతుఁ డధిక దుష్కర్మఁడగుట

ననరొధ మెడిఁబొసి ముగ్ధిజాతుని యింటఁ

తెలియ కుండగఁగొన్ని పసములుంటి

ఏటనిన్నెమకించు వృత్తంబు వినిధ్రాంత

తీరినిక్కానఁ జీరితిని మున్న

తే. గీ. నిన్న నీవిధు చరితంబు పన్న యంతఁ

బల్లపొగిలితి యంతః భీమభంగి

ననున కనుకట్ట విప్పుట సాధ్యమయ్యె

నట్టవెప్పుకొ ప్పిష్టిలేవయ్యెఁదండ్రీ.

చిత్ర—హ! దైతూ!

ద్యుమ—శా. ఇన్ని చక్రియయెన్న నేల యటులెంతే గ్రుడ్డినెయింపఁగా  
నన్ను న్నాంచినయంత నెంతవలనన్న న్నానకిచ్చానతాఁ  
గన్నుల్లట్టుకో నెప్పటంచలమునక గన్నా వెయిన్నాళ్ళకో  
యన్నా చీకులమైతి మేలయిరఁక గట్టా మేము కివింపఁగఁ

చిత్ర—తండ్రి! రాజ్యమువోయినందుకు ముఖంపను. అరణ్యవాసము గలిగినందుకు  
ముఖంపను. పడిరాని వాట్లకన్నిటికి నోర్చుకొనుచుంటిని. మీముఖములఁ జూచిన  
మాత్రముననే తరంగములధంగి నుదికిపెచ్చు ముఖపరంపరి కట్లాడును. ఇంతటియాసుర  
కృత్యమొండైన వింటిమే హ! ఆకృత్యమగృత్యము. (ముఖంచును).

సానం—కుమారా! నిన్ను నైన విప్రవచ్చియున్నఁ గన్నులారఁ గ. సారీయొద్దఁ జూచు  
చుంటిరదా?

ద్యుమ—తండ్రి! ఇతఁడూఁడుమానములను విసు చూడరాజ్యాభిషేకము చేయి నెంచి  
యుంటి నే. అక్కటా! ఇల్లగు నే.

శా. నాకాధీశుని వె భవంబలం రాజ్యం బెల్లనీ వేలన  
స్తాకానందముఁ జెందలేమికిని నేశోకంపనిం లేనియుగా  
రా కేందుప్రతిమానమైన గవులకో రాజ్యునిగూర్చినా  
భీకంబునిలకంచుభాగ్యము ముసక లేకున్నదే పుత్రశా.

చిత్ర—(లేచి) కుమారీ! నేమిముఖము కిరియింపఁజాలను. మాతల్లికండ్లుల నిండే  
నామాలు కొన్నిదినుములు మాచుకొనుచుందుము. నెనిప్పడిపోయెదను.

ద్యుమ } అయ్యో! అరణ్య! కుమారా! ఏక్కడికిపోయెదవు.  
సానం }

చిత్ర—నీ. కడుక్రూర కర్మని ఘటకేసు మెడ నెత్తు

కీర్తరాస్థలిఁ బ్రసహించుపలుకుఁ

గాడేని నాయంబకమువాని యెవఁడొ

పొలిచి వీపుననుస్సి పోవునజకు

నొండేని మోకాలు గుండియి నిడివానిఁ

విరివియైతొకనల్చి చంపువజర.

లేడేని మీకైన లీలబాఁకునఁ గ్రుమ్మి

వాని కన్నులఁ దీసి వెరువజకుఁ



# సావిత్రిచిత్రశలనాటకము

ద్వితీయాంశము-ప్రథమరంగము.

మద్రాసులో నశ్వవలనగయ.

[ప్రవేశము: లక్ష్మీపతి మాళవి].

లక్ష్మీ—మాళవి! మనసావిత్రి విషయమి నా కిది యుఁ దోఁపకున్నది. ఏమి చేయవచ్చును?

అనుబంధము 17.

వాదక పట్టుచి.

కాంతయేమని చెప్పెనుగు మనసావిత్రి

కింతవనికనుమట్టునే యెందునాసశ్య

నెందునక్కఱగనన్యఁ బెడఁచునొకటిను

అనిచను మనున్నయదిగా.

యొకచెప్పిన మానదేహాన్యమెడలిగహ

నాంతునింబుచరంకనడిలొందునాసశ్య

నెందునొక్కడ కన్ను కినియల గుటవ

చరికిల దేయక్కటా.

మాళ—నాగా! ఇంతప్పియేలర ఇప్పుడు మాన నొయిచరంక

భామిని పట్టుచి.

కడివి కేరికఁబ్రాణనామిక

ననుచుచనమగుకనెనుకయి

నెడఁగుచరంకముఁబూ నెచుచను ఒకమదేహికిబో

ఒకమదేహికికొన్నాళ్ళు మోయిన

నెడఁగుచరంకముకలగనిగిన

ఒకటిమదియో విందు కను భానమంగనదే.



# సావిత్రిచిత్రశలనాటకము

స్వీతియాప్కము-ప్రథమకంగము.

మద్రాసులో నశ్వరమైనది.

[ప్రవేశము: స్వీతిపతి మాళవి].

శ్వ—మాళి! మనసా? బ్రా? ఇది మన నా కుమారు మోహమునది. ఏమి చేయవచ్చును?

రామలింగము 17.

నాథక ముచ్చి.

కాంతయేమిది చెప్పగలుగు మననా? బ్రా

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

యెందునా? బ్రా

యెందునా? బ్రా

యెందునా? బ్రా

యెందునా? బ్రా

మాళ—నా ! బ్రా

భామినీ ముచ్చి.

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

కెలకననిన ముచ్చి నే యెందునా? బ్రా

అశ్వ—ప్రియా! దాదాపున నొకత్వరహితమియు బోధించుచున్నాను. ఘటకము  
వలన జయింపఁబడి యరణ్యమున కవసరమును మృగశేషముకొడుకునప్పు నొకరి కల  
దనుచున్నది. ఇది నెన్నాళ్ళకు జరిగిలగలయు?

భామినీపట్నది.

కన్నియకుఁబడునాలుగెడులు  
మొన్ననే కడచ నెస్వయంవర  
మన్ననొప్పక వలదువలదని యాచుచున్నదిగా  
యిన్నినాళ్ళవేవాహితగనుత  
యున్నలోకమువారలేమని  
యెన్నుదురొయనుభవించుచు యంతకనుమబలా॥  
ఈవిషయమున యోచింపనే యిప్పుడుకల్పితి.

[తెరలో ధ్వని.]

సరసిబాయతలోచనా-భవజాలబంధవిమోచనా

[ప్రవేశము: దాసి]

దాసి—దేవా! నారములు కల్పియున్నాడు.

అశ్వ  
మాళ } (తెరి నారమునిలిచిపోని వస్తువు.

అనుబంధము 18.

నార—తెరల॥ సరసిబాయతలోచనాభవజాలబంధవిమోచనా  
గరుడవిశ్రుతవాహనాఘసకాయలోకవిమోహనా  
ద్విరదనాయకపోషణావరవీరదానవభీషణా  
సుసముహూహననాపరిశుద్ధసంశ్రితజీవనా॥

మాళ } (నారమునికి నమస్కరించి యాకీర్షణవములఁ బడయుచును)  
అశ్వ }



కునుమపట్నది.

నార— శుభమయశ్వపతిమీ  
కుభయులకుఁబుట్టికిని  
నభవారికెల్లరకు సంతోషమే  
యిభవాయభటాదులగు  
విభవంబులకు నెల్ల  
నభయంబెప్రజకెల్ల నానందమే॥

అశ్వ—సంతుమింద్రా! మీయనుగ్రహమున నంతయు సౌఖ్యము. మీయాగమన  
మున మాకు సర్వశుభములును గలిగె ?

నార—మీరేమా యోచించు చున్నట్లున్నది.

అశ్వ—ముసింద్రా! మాపుత్ర సావిత్రి నిష్ఠయై యోచించుచుంటివి.

నార—పుట్టివిషయమై చింతయేమి! సావిత్రి యొక్కది?

అశ్వ—మాశక్తి! పిలిపింపుము.

నార—ఇదిగో తలఁచుకొను వేళకేవచ్చెను.

[ ప్రవేశము: సావిత్రి ]

అశ్వ—రమ్మా! సావిత్రి! నారదసంతుమింద్రులకు నమస్కరింపుము.

సావి—(నమస్కరించును)

నార—కల్యాణమస్తు (అని) అశ్వపూజా! ముదిరిత వివాహప్రయత్నములేవి నీలు  
నొనర్చలేదా?

అశ్వ—నారదా! మీ ప్రసాదమున దీక్షిష్ఠకు! మీరు నిజముగదా సాశ్వతము  
యగు మృత్యువుననుని యుపంతము! అతనికొడుకుం బరిణయముయొక్క ననుచున్నది  
ఎంత చెప్పినను వేటొకటి కలదనుచున్నది.

నార—అమ్మాయీ! ఆవువా!

సావి—సంతుమింద్రా! అదియే నాసంకల్పము.

నార—అంతమున నెన్నయను గనవలయును! గోరుములే! ఎత్తేగి యెత్తేగి నివృత్తివాని  
గోరుదువే!

సావి—ముసింద్రా! అనియంతయు వర్ణనాచితము. ఎట్టివాఁడనను సత్యుడే నారద  
చైతము.

నార—అంతమామలంభులుగదా!

సావి—నాకోరికేమీ నంధులైరా?

నార—అడవులలో నాకోరిములుదివి బ్రతుకుచున్నా రే. రాచపట్టిలో నెట్లావుకొందువు?

సావి—ఆ సత్యవంతుడును రాచపట్టియేదా? ఆతడెట్లావుకొనుచున్నాడు?

నార—రాజేంద్రా! ఇంతవృథామావసమున్నప్పుడింతేల యోచించువు?

అశ్వ—ముగింద్రా! నేడెప్పిచెప్ప వేసరికిని. అయినగర్భాన. పోని! ఆసత్యవంతుడెట్టివాడు?

నార—రాజేంద్రా! ఎంతయుచెప్పకలయు? ఆతడు రాజకుమారమౌతుడు. కాదు చిలుకవాడొప్పు నెంతయో భావించెడినవాడు.

కా॥ ఆహూపంబునరోజులోచనల కాష్ణదంబుఁగల్గించునా  
ధీరత్వంబరిహృద్భయంకరముగాదీపించునాసూన్యరా  
చారంబెవ్వరిఁగాని చక్రునుడువక జంకించునాప్రీతీయ  
యూరే మిత్రుల నెల్లసోదరులఁజేయంబాలుఁగాభూవరా.

అట్టివాడింకోక్కడుకలుగునా? అయిన— (యోచించును)

అశ్వ—ముగిసినమా! ఇంక నేమా చెప్ప నేచితిని.

నార—విశేషమేమియులేదు.

అశ్వ—ఏమాచెప్ప నెంచి నంకోచించితి. అది సత్యవంతుని విషయమైయుండి చెప్పకచ్చునని చెప్పము.

నార—ఆ సత్యవంతుని గుణములఁ గనినియాడులేట్ మనకున కొకవిషయము స్ఫురించె. అది వదించుటకై కొంత. అయినను బండ్లకార్యమగుటచే జెప్పవంతుల యనుచిము. అన్నియు మంచితయులే కిలపరాధము లోకముననుండుట దుష్టము. ఆ సత్యవంతునికే జెప్పియున్న సందర్భమునకు మృగిలుగు విధ యున్నట్లు విన్నాను.

అశ్వ } హరి హరి! (అనిచివులుమాసికొందును.)  
మా } }

అశ్వ—సావిత్రి! వింటివికదా! ఇంకఁజాలింపుము.

సావి—ఏమి చాలింపకలయు?

అశ్వ—ఇంతేనీ! ఆసత్యవంతునిపైఁజెందె.

సావి—అదియెన్నటికిని చోఁజాలదు.

అశ్వ—అయ్యో! నెండ్లియైన సందర్భమునకెట్టి మాఖముగలిగిన నెట్లుగదించకచ్చును?

సావి—నాప్రాప్తియనుకొందును.

అశ్వ—దీనయా! ఇంతమాఖ్యత తగునా?

సావి — అయ్యో! ప్రాస్తముఁ దప్పింప నేరదికి సాశ్వతును. విధి యెట్లువా? నియము నట్లుగు.

అశ్వ — మహా! ఇట్టిచరముగలనా! ఎఁ గాదుక త్తముని గొంతుఁగోసికొనఁబోలునో ఈమాటాడకుము. చిఱుకరనమున దివ్యముందుబెనుకలు యోదించక యొంతరప్పుని పట్టుపట్టినను శేమారక యట్లే పోవచ్చునా! ఇతలఁబింక మానుము.

మాళ — నాథా! దీని నింతల యడుగువలయు! చెప్పినట్లంతయుఁ బోనిభ్యరచ్చునా! ఎనిమిది దినములలో లగ్ననిశ్చయముచేసి మాయమ్మ కొడుకున కిచ్చి వివాహము చేసిననది. ఇంతటి తల పెద్దతనము లిప్పటికుండి యున్న యందుగాగు.

(సావిత్రతో)

కం! కూతురటంచును జేతః

ప్రీతిన్నిను నిన్నినాళ్ళు పెంచినవారికా

నీ తలదండ్రుల నెంచక

పోతరమునమాడఁగొడిఁ బోలునెత్తవ్వ ॥

సావి — ఉ. అమృతక దెల్లకోవముననాడెదు పోతరమంచునాడెనా  
నమ్మనిలోనై దైవగతినించితి మోహమునశ్యవంతుఁడై  
గ్రమ్మజలఁబాలు నేయకయుఁబ్రాప్తిమునవృన్దమిరిలొప్పరే  
సమ్మికోకిల్యనై నునెగ గామరంబును మాటలేకికా ॥

ఇంత మిగు నన్నియును గాఢములేని యొక్క ప్రియఁ గూపముఁ జూచుకొనియెవ.

మాళ — చింతయే తీరినది.

అశ్వ — అయ్యో! మాళవి! ఈరసండుము. ఇట్లేల గుచ్చ ?

మాళ — అది యేమిటి! ఇంతచిఱుక సాయమున నిశచట్టురకునా ?

సావి —

(నిత్య—)మిగుచును.

అశ్వ — కం. ధీరతయును బువంతము

సోరుదలంపంగ నక్కజంబుగు నిలులె

వ్యాధునిలదన్న మానదు

నారకయుక్కన్నై నేమనంగలవాడకా ॥

నార— చ. అసదృశలిలనామదిః సద్భుతమయ్యో నరేంద్ర ధీరమా  
 ననగద యావెలందివినినారమె యెందునునీచరిత్రవె  
 క్కనమగు నింతభక్తిగలకన్నియకెందు నసాధ్యముండునే  
 యొసఁగుమునత్యవంతునకయోచకయీతరుణీలలామముగ  
 మందినోటనెయ్యామెనిచ్చితిరి. పా) ప్రమాదప్రింపనగునా! ఇంకయోచింపకుడు.  
 భగవంతుఁడెన్నచాడు.

నార— భగవంతుఁడున్నవాఁడే  
 యగునైనను దెలిసి తెలిసి యనుచితమగుపె  
 న్నొగరునఁ గూపంబునము  
 స్సంగసేభగవంతుఁ డేమునర్పుంతెపుమా ॥

నార— అమ్మా! అటుకొను. నాకేమో యీతన్నికి జేమనుకలుగవచ్చునని తోచు  
 చున్నది. నేనును నాయోషవకోతిది సాహాయ్యమొనర్చెద. నే మఱియొకసారి  
 వచ్చి సావిత్రితో మాటలాడి నిశ్చయించెద.

అశ్వ— నారదా! భాగ్యము. ఏయనుమతి గలిగిన నదియె మాకుఁగ న్నశ్యదిగి గదా ?

(విష్కరింతురు).



ద్వితీయరంగము-అడవి.

[మృమత్సేనుడు, సానంజ, చిత్రాశ్వడు, సుమాలి, ఋషులు,

(కూర్చుండియుండె).]

చిత్రా—చూచితివా. సుమాలీ! ఈయరణ్యావాసము యెంత సంతోషకరముగా నున్నది. పవిత్రములగు కుకాముల సేకరించి, యంతర్భక్తువుల హరింపజాలిన నియమమునను నుపాసించి, పక్షికాలలో వధివనించి, సాంగోపాంగముగా నిత్యకర్మ విధి నిర్వహించి, పావములగు ఋష్యముల యనవరత సాంగత్యమున మించిన యాయరణ్యావాసమునకు, కామాద్యరి వ్యర్థమునకు సావధానమును నిల్లను చీకటి నూచిలో ధనాదనతోగ బాధితులైగర్వాంధకారమునఁ గన్ముగానక పాపకృత్యము లొనర్చుటకు నాస్తవమిచ్చు రాజ్యములు మెచ్చటి కైన నెనయునునా!

సుమా—ఔరా! ఏమి జెరాగ్యము! ఇదియభావంబున నే కలుగుట.

చిత్రా—అట్లేల!

సుమా—ఇప్పుడు నీకు రాజ్యమివ్వఁగి, గంతులుచేయుదుఁబోయినవోలేదో.

మృమ—సుమాలీ! ప్రాప్తంజైనది!

సుమా—రాజేంద్రా! ఎక్కివచ్చుచున్నది.

చిత్రా—ఋషిసమానులారా! మాటలవలనఁ బ్రోద్ధుమొచ్చిమి. ఇంక సమిక్కుకాగ్ధము పోవునమురందు. (అని ఋషులతో నిష్క్రమించును).

మృమ—సుమాలీ! చిత్రాశ్వడు జడలెనా?

సుమా—జడలిపోయెను.

మృమ—నీవేమో యాలోచనము చేయుటకు వచ్చినవంటివి. ఇంతలోఁబుష్పదమానులు వచ్చిరి.

సుమా—రాజేంద్రా! నేటినుండి నాన నెలవీడలయు.

మృమ—ఎక్కిడికిఁ బోయెదవు. సుమాలీ!

సుమా—సాక్ష్యపురికి.

సుమా—అయ్యో! అది ఘటకేతుఁడెల. పట్టణమే.

మ. పరినర్తించి తోడినీడగముముగా బాలించి కారుణ్యజం

ధురమైస్మృతిపంగఁజేసితివి మాదుఃఖంబులన్నేడునీ

వరచే రాజకులార్థముందు కడుకూర్చిరాత్మండు దుష్కార్యక

ర్మునుజొనాఘటలకేతుఁడున్నపురికింజోవంగఁగాంక్షించితే.

కుమారా—రాజేంద్రా! నీమాట వాకుఁ బరితాపముఁగలిగించె. అనంతరము ననురక్తిఁ  
చుచుఁ దలదండ్రులవలెనున్న విమ్మఁబాసి యామరాత్మ్యుడగు భుటకేతు నొద్దకు  
కువసారఁ బోవుచునా ?

కం॥ విడనాడుటమీసంగతిఁ

గతుకోరికగాఁగనేను గాఁజేసిందితినే

విడరానియొక్క యోజన

వొడముటఁబోయెద నురాజపుంగవవీంతు ॥

ద్యుమ—ఁయొడకుఁబోయిన నిన్నా భుటకేతుఁడు ?దుచునా ?

కుమారా—నేను వానినురకు విడిచినఁగదా ?

ద్యుమ—ఏయోచనయైన నేను ? ఏమిచేయఁగెందితి ?

[ప్రవేశము: అశ్వపతి, మాలవి, సావిత్రి, ఒక ఋషి].

ఋషి—(అశ్వపతితో) రాజేంద్రా! ఇక్కడ నేయున్నాడండఁడు. (ద్యుమతేననునితో)  
రాజచంద్రా! మద్రరాజు సశ్వపతి ధార్యులును మాలవీదేవితోఁగను, పుత్రులును  
సావిత్రితోఁగను, మీకొఱకు వచ్చియున్నాఁడు.

ద్యుమ—ధన్యుఁడైనాని. అశ్వపతిరాజేంద్రా! నీకు స్వాగతముఁగాక, విజయము  
గేయుము.

సాన—మాలవదేవి! సావిత్రి! ఉపశేషమొనర్చుడు.

అశ్వపతి }  
మొదలగు } (కూరుచుండుచును)  
వారు.

కుమారా—(స్వ) ఈకిన్య నెక్కడనో మోచివచ్చిన్నది.

ద్యుమ—చం॥ అగణితశీల నీద్రులకింతయు భద్రమె

అశ్వ— రాజచంద్రమా

ధానవనుగ్రహించునను భద్ర మెయూ

ద్యుమ— మిగులకాసుభిషమే

యగుఁగదా వాన్యమందెయును

అశ్వ— స్వర్ణలయా

ద్యుమ— విజయరాఁగదార్యమే

సంగయె,

అశ్వ— సశేంద్రమిమ్ముగనెచ్చుటెకార్యము

ద్యుమ— నేనుధన్యుడక

కుమా—కం. ఒందిరిగద,

అశ్వ— ఏమొందిరి

కుమా— సందర్శనము

అశ్వ— అయిన?

కుమా— నింకఁజననచ్చునె

అశ్వ— (స్వల్పకోపమువ) నీ

విందెవరవు

ద్యుమ— నృప సైపుము

శుందుడులేండు నాదిదూషకుఁడు

అశ్వ—

అహ.

ద్యుమ—కుమారీ! ఎంతవిమాషకుఁడైనను గ్రోతగ మన యింటకళ్యాణకులై వచ్చి నవారి నిటుహస్యము లొనరింపవచ్చునా!

కుమా—విమాషకుఁడెప్పుడును సత్యవాని. సత్యేతగము వానికి కురింపదు.

అశ్వ—ఇక్కడ సత్యేతగ మేమిగలిగె!

కుమా—రాక్షిదా! కనలకుము. ఈద్యుమత్యేనుఁడు మీరువచ్చిన కార్యమేమిచ్చి వర్జనముకొనువచ్చిననుట సత్యమా!

అశ్వ—సత్యమేయగు.

ద్యుమ—ఉపచాగమునకే యట్లాడిన నందున దోషమేమి కుమారీ!

అశ్వ—రాక్షిదా! నేనుపచాగమున కిచ్చివాడిఁగాను. నిన్నుదర్శించుటకేవచ్చితి.

కుమా—అట్లయిన రాజా! ఏదేశమంతయు ఏస్వాధీనమున నేయున్నదా!

అశ్వ—అదియెందుకడిగదవు!

కుమా—భార్యతో బిడ్డతో నింతమారమఁజ్రామున మన్నవానిని సంపర్శించుకొనుటకు వచ్చివాగన్న

ద్యుమ—రాజపుంగవా! ఏమాఁకు రేలవచ్చియున్నది!

అశ్వ—సావిత్రి! ఏయ శ్రమామలకు కందనమొనర్చును.

సావిత్రి— (వరుస్కరించును).

కుమా—(స్వ) ఇప్పుడు తెలిసె. నిది చిత్రాశ్వని పెద్దపులి. ఈయుషికుమారుఁడు ముద్ర రాజుని చెప్పినను సావిత్రియని యాకుమారి పేరుచెప్పినను నాకు జ్ఞప్తికలుగదయ్యె.

ద్యుమ—ముద్రరాజా! ఆ క్షమామలెవ్వరు!

అశ్వ—నరేంద్రా! ఈయను మీకోగల కారణమియున్నది

ద్యుమ—అయ్యా! ఇట్టిమీఠమే!

కం. దగదొట్టిమ్మగంబులలో

నగరోజెడుమాకుఁగోడలేకొడువయగు

సుగుణాకర యీకన్నియ

యగుమాకోడలన మేలమాడుటగాజే॥

అశ్వ—తే గీ. మాతనూజ యెలమి మనసారఁగోరెన్

తనయుఁ బెండ్లియాడ మనుజనాథ

పరిణయంబు పొంటవచ్చితి మిదియు ని

క్కమ్ముగాని కేరడమ్ముగాదు ॥

ద్యుతు—మనుజేంద్రా! నిను సంశయించి యాడినమాటకు ననుక్షమింపుమని వేడుకొనుచు ఏమాట యెంతనమ్ముదమనినను విధిలయిన మాకుఁగలిగియున్న దుష్ప్రప్తింబలంచిననింత సంతోషముమాకుఁగలుగునెయను సంశయముకప్పుక పొడముచున్నది.

రాజ్యధ్రువులపై యరణ్యమునఁబడియున్న మాకొట్టికుభము!

అశ్వ—మానజేంద్రా! సంశయించకుము. ఈకన్య నాకు సావిత్రిదేవి వరప్రభావమునఁగలుగుట సావిత్రియనఁబరఁగు ఏకన్యకు నైవయోగమున మీకుమాయనిపై మదిగలిగియున్నది.

కం. అన్నిన్న యరిగ్యంబున

నున్నాఁడన రాజ్యమెటుఁగ కున్నాఁడననే

మన్ననుజిత్రాశ్వంజే

మన్నాఘండనియె ధీరమానసకంటే

కావ్యుఁ బరిణయించినదట్లకే తోడైచ్చితి. నాయన విశ్వసింపుము.

సాన— నీ. ఆమ్మాయిసావిత్రిరమ్మిందు ప్రసవఁబరిచ్చినికుమా

తలనిమిరి

తనయుఁడై మదియెట్లు తవిలఁ జెపుము

సావి— యమ్మరోజైవయోగమ్మునఁ బ్రభవించె

ఘనమోహ మదిబ్రహ్మఘటననుమ్ము

సాన— అత్రమామలమన్న నంధులమేమమ్ము

నేవపుట్టకొల్వ నిచ్చగింతె

సావి— ఏవగింపఁగఁబాప మెనయదే శుశ్రూష

యొనరింతు నెవుమనా యోవినంత



- సావ— యాశలములె మాకు నాహారమిందునీ  
కేలీల దుచియింపజాలునమ్మ
- సావి— పాలుపారమీరలు భుజియింపఁ గలపదా  
స్థమెనాకుఁ బరమామృతమ్ముగాదె
- సావ— పనిరాజ్యహీనుడై వనరువాని వెరించి  
యేమిసుఖంబునీ వెనసెదమ్మ
- సావి— సతతంబు భక్తిమైబలికిని శుక్రాక్ష  
సలిపెడు సౌఖ్యంబె చాలనమ్మ
- ద్యుమ— అలివేటి నీపుమాయమ్మవుగానిన్ను  
దిలకింపఁ గన్నులు గలుగవకట.
- సావ— యింతటి పతిభక్తి యెసఁగునే పరమాద్భు  
తమునించె నీచరిత్రములతాంగి
- సావి— తే. గీ. తల్లి నన్నింత కొనియాడఁచగు నెనీకు  
నెనయెపుడమిఁ బతివ్రత లనెడువారు  
పాయక కనుంగనఁగట్టు పట పెసీదు  
మహిత ధీరసాతివ్రత్య మహిమఁబోలు.

ద్యుమ—అహ! నైవమునకిప్పుడు మాపైఁ గరుణగలుగునట్లున్నది. సావరిదా! మన  
మీయడవులలోఁబడిన యిడుమిలన్నియు నేడేసేయి.

అశ్వ—రాజేంద్రా! ఇంకాలస్యమేటికి! ప్రయాణమున కొయితిముకొందు. మీరందఱు  
మాదిటికి విచ్చేసి నన్నుగృతాగుణగావింపగలయు.

ద్యుమ—రాజేంద్రా! నియాదరణమగఁజూచు.

ఉ. పెక్కువగాఁగనించితివి విశ్రాంతభంగి న్నల్ల నేపలవ్రాచె  
స్మక్కువయైన నీమనవిమాత్రమునస్పృగపిన్నపింతునేఁ  
డక్కటరాజ్యబాహిరులయై కరుణగన్నులు గాననున్నమే  
మెక్కడపెండ్లికై యరుగుబక్కడ మచ్చుకుమంపుభూసరా!

అశ్వ—

చం. విడువక భక్తిమైబురికి వియ్యమువారలనేగుడేరఁగా  
నడుగుటసంగనెందు విధియాట పదించినంతెశాని మి  
యెడరులెటుంగనే నమయమెంచియె వెంటనెనాతనూజనేఁ  
డెడవకయిందెస్సెతునకిచ్చి పవాహమునర్పఁదెచ్చితిగ!

రాత్రవన్నీ విత్త మ్మింపించును. రాజీంద్రా! నేనియ్యదన నాచిహిత కనుకున కొసంగి పరిగించు మహోత్సవ మొనరింప సర్వసన్నాహముతో వచ్చియున్నాడో? చతురంగబలములును పోరాడెద్య.

అనుబంధము 20.

ద్యుతు—రాజీంద్రా! నామిది విశ్వాజ్ఞయగువా! విజయగ్రహమునకు నే గృత్యజ్ఞుడనై యుండగలవాడే. కాని విజయించినంత మహోత్సవ మొనరించుటకు నే మొదలుదీ మనునందుకుమాత్రము ననుమింపుము. అరణ్యమున నాగరిములు దినుచున్న మామహోత్సవము! మాకుఁ దగినకొఱచి మర్యాదలు మాత్రమే యుండనిమ్ము. అదిగాక మాకుమాచువితో నాలోచింపలేదు. ఇంతలోనే యతఁడొక వచ్చును.

సుమా—రాజీంద్రా! వికాదుకు నడుగడలినపనియేలేదు.

ద్యుతు—సుమా! అట్లగునా? వాడేమనునో?

సుమా—ఏమైన ననిన నాకొక యుపాయమున్నది.

ద్యుతు—,,తెండ్లిపందడిం బెండ్లికొడుకు నేమిచిర”న్నట్లంత యాతురతయే?

సుమా—నేను తరవాదిని. నాకొక మంత్రియు తెలియును.

ద్యుతు—ఏమిమంత్రియు సుమా!?

సుమా—అదియొక్క నడుమంత్రియు మంత్రియు. చతురత్వది.

ద్యుతు—ఏమిటికది?

సుమా—,,పెద్దపులి” ఇదియేమంత్రియు.

సాని—(యోచించి జ్ఞప్తికిఁ జెచ్చుకొని సిగ్గువడును).

ద్యుతు—పెద్దపులియేమి? విమాటలు చిత్రములుగానున్నవి.

సుమా—పెద్దపులి మహాశ్రమింపింతని చెప్పవచ్చునా? దాని చర్మము మంత్రిమూర్తియగు శంకరునకుడుగర. జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు కూటములగుల్పించి దీనియందున్నవింపిన యొకదాని రెండు పాదములను మఱియొకదాని మాడుపాదములును గొని నడుమ నేనుతోను నాల్గుకొక్క నిలికించి త్రాగునకంటించిరి. ఇంకశాస్త్రజ్ఞులొక మనోహర వృత్తమునకు దీని పేరిడి పలుమాఱు వాణిదొడఁగిరి. దానినించుకొని ముఖ భంగముచేసినఁ గలుగుదానికీ మచుటలేనుగు పేరిడిరి. మఱియొకపెద్దపులి నేర్పడు గణమును బంఢ్రువ కిచ్చిరి. యోచింపఁగాఁ బెద్దపులియు నశ్వపతియు నొకటే గణముగదా? (తనలో) అయిన „అశ్వపతి” ముఖభంగమైన శ్వపతియగుగాని గణ పతి కాఁజాలదు.

ద్యుతు—ఏమిసుమా! వియరములేనిమాటలు!

సుమా—అరమున్న మనోయవరములుండునా? మిగతా మిరింగఁ బెండ్లిపనులఁ జేయుట నేనింతలో వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును).

తృతీయరంగము-అడవి.

[ ప్రవేశము: చిత్రాశ్యుడు (సమిత్కుశలతో) ]

అనుబంధము 21.

చిత్రా—నీ. పరిపాలన మునర్పఁ జరుగియిం నెండిబ  
 త్వము నిండెడిమహా విపినమయ్యె  
 ననయంబు రాజ్యతంత్రాలోచన లొసంగు  
 మంత్రులు శబర కమారులై  
 జలగూడి వెన్నాడు చతురంగ బలములీ  
 మితిమీలు కానన మృగములయ్యె;  
 గసిదీప వలచేతియసి ద్రిప్పి నలుకాడ  
 శత్రువులీకుశల సమిధలయ్యె  
 నే. గీ. ఎన్నినాళ్ళని యారీల విన్నఁబోయి  
 నెవ్వగలడంతు సన్నింతలవ్వనేయఁ  
 గ్రూరైవంబు నకునెంతవైరమోయె  
 టుంగఁగటకటయెంతని యంగలార్చు||

అకటా! ఎన్నిదినములని యాచుఁబడుచున్నవను. విధింతక్కఱకు లేనిదని  
 యుండునా? నాకలివండులఁదాసి పోవఁజాల. ఉండి వారినుఁబడును జాదీఁజాల  
 భోజనమునామలు మొదలొక్కని యన్నికార్యములఁ గడలడు పరాధివన గలిగించి  
 బ్రతుకు నిరర్థకముగాఁ జేయుఁగా యంధత్వము! ఇగనీ మాచివపుటంతయు హృ  
 వయము కుమిలిపోవుగదా! అక్కటా! అంధత నేమనవచ్చును! ఎట్టికోగ మైన  
 నెట్టిపాధనఁ దాళవచ్చుగా? కన్నులు లేనప్పమాత్ర మార్వఁదరముగాను.  
 తాఁజాదీఁజాలమదే వచ్చినవాఁడఁ దచ్చిన కనువుల వీచవ్వరిది యేమని యెరుల  
 నడుగ వాడు కనుకొనునప్పుడు గలుగు పాశ్చ్య నెన్నుకొన్నాడుగాను. ఎట్టితేజ  
 భుజియింపఁగల పరాధములగ్గడింప కలిగివచ్చినందుకై యెరులు విసికిరించుటో  
 యని భీతిలి కలఁగట చెప్పునదిగాను. గ్రంథాంతర భావములు వివరగోరి యెరుల  
 జనువును మోకిప్పుడు తీవ్రవస్తునది ప్రాణములఁ దలఁగింపఁగలను. ఎంతయున  
 సరమునఁబోవలసిన పనియున్నను విలిచికోని పోవువారు సందర్శింపని తేజ నయ్యో!  
 యెరులయ్యె నేని పడుసంతాపము వదింపఁదీలను. ఇట్టిపరాధివనతో నాపిరనులు  
 కనదునుండ వారి విడువఁగలవా—మందుపోవఁగలవా?

సీ. హాపించి యొరుడింత మాపిచెప్పిసఁగాని  
 తనవారిఁ బెరవారిఁ గనఁగలేము  
 యిదియిట్టిదని లాతు లెఱుఁగఁ జెప్పిసఁగాని  
 యేపదార్థము భుజియింప లేము  
 పటవారు చదివించెప్పిసఁగాని సన్ధింధ  
 సముదాయ మింతైనఁ జదువలేము  
 దయనోరుల్ గేల్వట్టి దారికీడ్చిసఁగాని  
 యడుగులు నాలైన నిడఁగలేము

తే. గీ. సంతతానంత దుఃఖమత్రాంతభయము  
 నారత వ్యధయవిరళ సారతంత్ర్య  
 మార సనిశంబు మరణంబు కోరఁజేయు  
 సంధతయయానె వలనవయ్యరుల కైస॥

అక్కటా! రాకృతము గల మరొక మాత్రమున నే కన్నులుపోకల జ్ఞమగివులద్రోయు  
 కూరారురాత్తు నెంతవనిటిమే! అట్టపరిపంథి మెంతైన వల పెట్టుకొనియుండి  
 పాదీర్చులేక యనాగతినున్న క్షుద్రయనామ దంతుకు! అప్పుడు గాదిన్న గాఢుట  
 కేగుఁగఁగడియ నుంకిందియు సంధివకులఁ బాసిపోకఁ జాలని వగ! కేమిచేయును?  
 అహ! కోడనీపరిధంక కృష్ణారాగభీషణ కోపంబున కాలనాలమును నాకిలిప్పడి  
 సమిలపైనుక్కు మాపఁ జొప్పుడియె. శత్రురాజుల కలకీమలపై నీక్షణిగి గురు  
 గాడి వాడిచూపు వాకిలవాలమిప్పటి కుళలపవాడి చూపుచున్నది. జొరా!  
 విధికృత్యము! ఇదియన్నియు నటుండఁ బ్రార్థనయియున్నంతలోఁ దృప్తిపొంది  
 యుంచునన్న నామనంబట్టిట్లు లల్లన నాడుచుంపిత చిత్రాలలో మునున్నది. ఎంత  
 ముఱతమిన్నను సావిత్రిపై శంతమానము. అదినిద్రానిపరిధ్యపై వాడయెనియెంత  
 యూహిల్లదమన్నను నూహిల్లనివ్వను. ఆ దివ్యపై నింతమును పుట్టఁజెప్పినే!  
 భూరాంధ్రమున వాకిలములనిని ప్రమళనామను నా రాకొసుధాకరానకును  
 నెక్కడితారతమ్యము! అకస్మిక దర్శనమాత్రమున నెంతత్రుకమును ప్రకటయొనర్చి  
 నమ్మఁగాఁజొరులఁ గోరననియాచెలి కచించిన మాటలన్నియు నిక్కమని విశ్వసింప  
 కచ్చునా! కొమము క్షుద్రయలో నుద్భవించి క్షుద్రయలో నుంపకచ్చును. మోహ  
 మునొన్నపట్టుల నట్టిదియొయను. భూరాంధ్రమున కాన్దిలము కలమికోనివచ్చిన  
 కొలకన నెఱొకర్చిన నిక్షుద్రయమునకుమెచ్చి యప్పుడున్నవించిన సంతోష  
 మునఁ బొందిమిన్నటిక మోహమున ముందు తెనుకలు యొచింపక యుద్ధియానులు  
 మూడి యాదినమాటలన్నియుఁ దప్పునిమాటలని నేఁబాటింపకచ్చునా! ఇట్టియని  
 యెంత స్నేహములు కనుకప్పన తెంటనే పరిపరా!

ఉ. పన్నగవేణి నాయెడల బాళిరహింపఁగ నాడువెంటనే  
తన్నువరింపుమిధముఁ దలిదండ్రులయొక్క రమ్మలంచున  
న్నన్నివిధంబులక బలిచెనక్కట యాతమినేడునుండునో.  
కన్నడిచేయునో మగలఁగానఁగ్గనైననులేదె టైనమా॥

నాడే యారమణిచని తలిదండ్రులయొద్దకుఁ బోలేనెరిగినా? అయ్యో! రాజ్యము  
వాసి జురజునకులతోఁ జరగ్గమునఁబడియున్న నాచరితము వినిన యాలోల లోచన  
తలిదండ్రుల నన్నాచరితమున చేపట్ట నమ్మతింతురా? నమ్మతింపకున్న నాయలి  
వేణి యేమిచేయఁగలదు? ఇదివఱకే యాపంగివహనమును వివాహమైయుండిన  
నుండవచ్చునుదా! వాస్తవ మోహాభివ్యక్తి నవమ్మగనివిన మాప్రయత్ననే యుక్తా  
యుక్తములు విచారించక యాతన్వంగి పితరులు సర్వలక్షణ సంగమమైన వాని  
కవనికైన నాక్కినోసంగి యాటవికునిబోలెనున్న నాకోరిక మీరెన్ని యుం  
దురా? ఇచ్చేమహాట! నిగింటిలేని మహిమతి శయముగిల యేరాకుమారుడ  
కారమణిచుకే యావలకొంగియై యనంతకుఁబులు నిచ్చుచున్నదో. నేలేలనై  
సలవిండుచున్నాఁడఁగాక. అహ! అపుణ్యముఁడెవఁడో?

సీ. కలనానే 2 లుముద్దు పలుకులు వినఁగల్గు  
నోలుపుగాంచిని మహా పుణ్యుఁడెవఁడో  
కూమరించుబోణి కంఠాలింగన సుఖంబు  
సలరిఁగాంచిని సుందరాంగుఁడెవఁడో  
హనుకరానఁ యాస్యకమలంబు ముద్దాడు  
మహిమగల్గినయట్టి మహితుఁడెవఁడో  
జలనాత్మ వెలలేని 2 లుమోహమనునొద్దఁ  
కరుభాగ్యముఁగన్న ధీరుఁడెవఁడో

తే. 1. అంగరామణి తనకు సర్ధాంగిలక్ష్య  
యైయుసంగ సుఖంబుల సలరికీయఁ  
గొలఁదిమీఱిన యానంద జలధిసోల  
బాడినోచిని యామోహనాంగుఁడెవఁడో॥

అయ్యో! అపుణ్యమువాకుఁగఁగునని నమ్మితనే. ఏట్టితన 108. ఆయుడగలకు  
యింక మునుకలయు. అయ్యో! ఎట్లుముకుగలను? ఆహుతము ముకునా?  
ఆయాదరణము ముకునా? ఆత్మస్తుమాటల ముకునా? ఆయాలింగన సుఖంబు  
ముకునా? ఆనాడికిన వెలలేని ముద్దురుది ముకునా? లేనిముకు! ఏదిము  
చినను నాకొలెమణి మోహపుఁజాపుల నెట్లుముకు?

సీ. పులిరాశఁ బరువెత్తి నలుదిక్కులవిభీత  
 హరిణి నాఁగనిసదెప్పరపుఁజూపు  
 ఎదురేగు ననుగాంచి మదిభీతియును బ్రేమ  
 గలయంగఁ గనిస బెగ్గలపుఁజూపు  
 పులిఁజింపి తెలిసియుఁ తెలియని గతినున్న  
 శత్రువుగని శత్రువుఁజూపు  
 గినుసప్ప నొకయింశ గమకించు వేళనా  
 ననివ్విమిఁగనిస బిశ్మరుపుఁజూపు

తే. గీ శ్రమము దీఱఁగ నేలేనఁ జాలిమాట  
 లాడనాకన్డలోచన యనుటసాధ  
 కముగ నానంద బాష్పముల్బునుఁగఁగనిస  
 మగువ మోహరాపుఁజూపునే మఱువఁగలనె.

తండియు

సీ. వెడిలి పో మొదనన్నఁ బ్రేమంబుఁ బొలయల్కఁ  
 బటపు నైస్యముతోడి నాఁడిచూపుఁ  
 దనమాట కంటమున్న నునిల్వమనివేడు  
 పగిదిదెల్పించి నిమవాయుగాపు  
 నామోహ మెఱిగింప నామోద మునఁగన్న  
 లగమాసి కనిప యయ్యరిదిచూపుఁ  
 దేవతల్లికంఠులొద్దకు నన్నుచెల్చుచో  
 ముసెవచ్చి వెన్నాడు ముద్దుచూపు

తే. గీ. తెరలి చనువేఁ బలుమాటు తిరిగితిరిగి  
 యడిలి ననుఁజూచుచో నిట్టిదట్టి దంచు  
 నెంచరాని కడంగి వడ్గించరాని  
 మగున క్రేగంటిచూపు నేమఱువఁగలనె.

కలకంఠముని కలలేని బెలుపుటకీ నాకన్నులకుఁ గట్టిసిట్లయియున్నదే. ఏమి చేయుచును. (ఉన్నురని కూచుచుండ కన్నులుమాసి యొక్కఁగూరకుండి) హా! సాక్షి! ఇన్నిదివములకు నీకన్నుగ్రహము కలిగెవా? కాన్నులమా! మాసాక్షిం దణుము కొనివచ్చెదవా? నిట్లు కరవాలమున ఘండించెడిను. (అనిలేదీకన్నులువిప్పి) అయ్యో! నాగతికేమనవలయు. కన్నులుమాసి సాక్షిగనాచుచు నిద్రలేసి కలఁ గాంచుట యయ్యోగా? నాకట్టిభాంసీ.

[ ప్రవేశము: పస్తన్నట్టన్న మొకిష్టప్రబాధములు. ]

† మనోహర-తాత్పర్య-సమీక్షలు ]

అనుబంధము ౩౩.

ప్రశ్న— చాలా బాధనొందినాఁడు శంకరాచార్యులీ  
చాలునన్న గావుమినికి శంకరమూలీ  
యూరికించి దానినాఁడు యాగియున్నా  
జాలిదీఁచువాఁడతఁడు శంకరమూలీ  
రాతికెల్ల గాఁతలోను ప్రమాదముగ్రింప  
కీతిజరిపి నుండునీకే నేఁగినియ్యక  
ప్రతిమానులే నున్నాఁడువాఁడ  
కాతనీతిగొందినయ్యె శంకరమూలీ

ఎకరయ్యా యిక్కడే సాక్ష్యపురము: మహామర్కండేయముననున్నది

**చిత్రా — న జవరవు.**

**బ్రాహ్మ—కృష్ణబ్రాహ్మణునిను.**

చిత్రా — అది చెప్పునక్క-బలేమగదా! ఏ నూనె !

**బ్రాహ్మ—మద్రపురి.**

చిత్ర—మారాజ్యపతిగ నా! అతనికి క్షమామా!

**[బావ]—**అతని పురోహితుడిగారా

చిత్రా—అతనికి సావిత్రియను కూర్చున్నట్టి ఆడకి ముఖం గా ముచ్చట కా?

† ఇది నాథనామకయోగము-లలోని ౧౭ వాటి క్లుప్తముగా వ్రాసినవి.  
ద్రవ్యోదక భండరంబున సమకృతము. ఆత్మార్థము.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! అయ్యో! నాకింత బాధవచ్చినది.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! అదియేమి ?

బ్రాహ్మ—అక్కడ ఏకంతున మృతముచూసరాదా? లేకున్న నాకుఁజెలియకవరాదా?

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! జీవసమున్నతమైనది. కొంచెము నిశ్చయించుము. నేను జీవ శక్తియు సాశ్వతపురి మార్గము చూపగలను. (సమీపమునకుఁబోవ)

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఏమిట్లు సమీపమునకు వచ్చుచున్నావు? నిన్నుఁజూచిన భయ మగుచున్నది.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! భయపడకుము. నే సర్వదా సంఘాతుర.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఇట్టి సర్వదా సంఘాతురే దాదా! మొన్న నాకుపనయనముఁ గావించిరి. నే బ్రాహ్మణుఁడనయ్యో! నాయొద్ద నేమి యులేదునుమా.

చిత్రా—అయ్యో! భూసురా! ఏటిల్లిన శయపడెదవు? మద్రపురి వత్తాంతములు కొన్ని నాకుఁజెప్పి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుము. నిన్ను సాశ్వతపురికిఁబంపెద.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! దారిఁజూపుదును లండనుడి గదవా? లండనుఁడొకటి వచ్చి నన్ను సాశ్వతపురికి పంపుచునో—యమపురికిపంపుచునోసంభయము గాతున్నది. సమీపము నకు మార్గము రాకుము. అంతయుఁ జెప్పగలను.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఇట్టిదియుంగలవా? ఇ-దే యుండెదలెప్పు. చూపుండుము. సావిత్రిఁగాను జీవ బాధగలిగినంతటిచే యుండును!

బ్రాహ్మ—అదేమి యడిగెదవు? ఏ నడచును!

చిత్రా—నాసంగతి యటులఁ నిమ్ము. నేనడిగినది నొల్లఁజెప్పుము.

బ్రాహ్మ—నేమొదటఁ జెప్పను. ఇదియందొ చెప్పెను.

చిత్రా—అదియే వివాహమై యున్నదా? (స్వ) హృదయమా! నిమ్మరింపుము.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! అవివాహమునకు యీయిచ్చ. అది మిత్రాశ్వఁడో—సత్రా శ్వఁడో—

చిత్రా—చిత్రాశ్వఁడు.

బ్రాహ్మ—అను చిత్రాశ్వఁడు మన—నిత్యకంఠుఁడో—పుష్యకంఠుఁడో—

చిత్రా—సత్యకంఠుఁడు.

బ్రాహ్మ—ఎవఁడో యెప్పుడెఱుఁగు! వానిపై నాకుఁబలిగి యుండెను. తల్లిదండ్రు లెంత చెప్పినను వివర మార్థభావమున నుండెను.

చిత్రా—ఇప్పుడేమయినది.

బ్రాహ్మ—నే నేదో యుపాయమొనర్చుకొను శక్తిలభుండెను.

చిత్రా—ఇప్పుడు వదలెనా?

బ్రాహ్మ—వదలియుండెను నేనా సాశ్వతపురికిఁబోవుచున్నాను.



చిత్రా—పాశ్వపురికంఠకు !

బ్రాహ్మ—అయి ఘటకేతుడిను ధర్మాశ్వుడురాజ్యమేలచున్నాడట. అతనికొడుకునకు సావిత్రినిచ్చి వివాహముచేయుటకు—ఏమయ్యా ! అట్లుచూచుచున్నావు ? సేను దీక్షబ్రాహ్మణునిగుహ నాయున్ద సేమియులేదు.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఘటకేతునికొడుకుఁ బెండ్లియాడుట కా సావిత్రి సమ్మతించెనా?

బ్రాహ్మ—సేనుండిలేదా సమ్మతించలేదుట ?

చిత్రా—ఏమి చేసితివి ?

బ్రాహ్మ—క సత్యవంతుని సంగ - తెలుసుకొనిరమ్మని ముగిసినా నన్నం పేను. పోయి నట్లుపోయి యెదోయొక సంగతనిచ్చి యాచిత్రబోగొట్టితిని.

చిత్రా—ఏమిచెప్పితి ?

బ్రాహ్మ—అదియంతయు వికారము ? (చివ్వి) మనల సమీపమునకు రావోడగిరిలే ? సేనబోయెదను (అని లేచుచుండు)

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! మీరుచూచుచు. నే సుసగువాను. ఎను సమస్కరించిలేక కొండు సేమిచెప్పితిని చెప్పమా?

బ్రాహ్మ—(మృదుండి) సేనెన పాపము చేయునో యనుచును, కొంచెట్టి చెప్పెదను. ఆ సత్యవంతునినువానినివిశోనోచించెదను మోహించి తగిలని నిష్ఠవ తండ్రిగో గిరిమాడికమ్మలవారిచి యుద్ధము గొర్రెసి యాచిత్ర. ఎత నెక్కొనియెందో తెలియ ముండబోయినవారిని చెప్పి నదింపి.

చిత్రా—(లేచి) హా! సాహసాగ్ని! ఎందుని హా! పాటకుఁకంటె? గూతునిచ్చి నిన్నెచి చేసివచ్చెను ? (అని పోవుచును)

బ్రాహ్మ—అదీ ఏమి జరిగెను. ఎంతయువచ్చెనా? చిత్రాహ్వా ! (కట్టకొన్న గడ్డమును. తలవై ద్రుతిలను విడిచి సుమాశ్చయము).

చిత్రా—సుమాశ్చ!

సుమా—ఓ !

చిత్రా—ఏమి చిత్రము? నిలిచి! ఇట్లెల గొనవచ్చెను!

సుమా—ఏమి వచ్చునపుడు వైరాగ్యము సాదిన మాటలాడి క. అనాడు ౨ దిన క్కె పులి వృత్తాంత పెట్టున్నదోయని యిట్లుచేసి.

చిత్రా—సుమా! నాకెంత ముఖము ? తగిలించి ? వైరాగ్యముగా సాక్షిచే కలగ రించుచుంటి. ఎంత వైరాగ్యము చేచుకొన్నను నామామమూత మంతకంటె కన్నలమే యవుచున్నది. ఎక్కడను గుమి !

సుమా—ఇప్పుడా సాక్షిచేయి యిటువలెచేచి నెట్లు గడును ?

చిత్రా—సుమా! ఇట్లుచేయవలసి కొరకలేల వుట్టరచెను!

కుమా—ఇప్పుడున్న స్థితిలో నాయులవచ్చినను పరిదండువుకాబోయి!

చిత్ర—అయ్యో! మిత్రమా! ఆసతిమణి కర్మనమునై యిప్పుడేమి ద్విస నిర్దులగా?

కుమా—సత్యవంతు! నేనిప్పుడా సావిత్రించెచ్చిన నాకేమిచ్చెదవు?

చిత్ర—కుమార! ఏమను మాస్యమువేసెదవు?

కుమా—అసావిత్రి యిప్పుడు మనస్సెక్కాలకే వచ్చియున్నది. పోదమరమ్ము.

చిత్ర—కుమార! నిపు సమయము నెఱుంగక నవ్వులాడెదవు కుమార!

కుమా—ఇంతకంటె నిరాశిమిసమయము! లగ్నమునకంతయు సిద్ధముచేయుచున్నాడు.

రమ్ము.

చిత్ర—ఇంతకొద్దికే వేసి నాపడ గోపమువచ్చును.

కుమా—నేనందును ధూపము వేయఁగలచురమ్ము. (ఈశువును).

చిత్ర—(గోపమున) నేనిప్పుడురాను.

కుమా—నిపురాదున్న నేనుపోను (పట్టాగును).

చిత్ర—నిదేమి ఇనివేగనాన!

కుమా—ఇనివేగయా? నిశని యిప్పుడేరాశినున్నాడు! ఇదివఱకు పరిహారాశినుండెనో?

ఇప్పుడు కన్యాముఖుడైయున్నాడు. మిగిలిన దృష్టిగల్గియున్నాడు. మితండ్రి

కలుచుచున్నాడు. పోవునీకురమ్ము. (పిలుచుకొనిపోవును).



ద్వితీయాబ్జము-తురీయరంగము.



పల్లకాలలో వివాహ వేదిక.

[ప్రవేశము: ద్యుమత్యేనుడు, అశ్వపతి (వీట్ర, 21)  
చిత్రాశ్వుడు, ఋషులు].

ఋషులు—(మంత్రములు చెప్పవలయును)

(సానందా మాశిపులియపుడు సావిత్రినిబిలుచుకొని వస్తును).

మాశి—(సావిత్రిచిత్రాశ్వ కన్యకాభాగమున నొకవీట్రుడై నూతుచుండిరట్లును.  
మంత్ర పఠనము జరుగును.)

అశ్వపతి } (సావిత్రిని వివాహములోనంటి)  
మాశిచి }

సీ. ఫయశీలురారి సానందాద్యుమత్యేను  
లారమావియ్యమువారలార  
నావిత్రి దేవి మహావరంబునఁబుట్టి  
యెరుగునావిత్రి మాయేకపుత్రి  
సమరాగమునఁ బదునాతేండ్లు పెంచిమీ  
తినయునుకొనిగిరిమనఘులార  
మీకిప్పగించిన మాకన్నె నేడుమా  
తనయకాదింక మీతనయగాని  
సావిత్రిని వాటియొడిలో నుంచి)

తే. గీ. ముందు వెనుక లెఱుంగని ముగ్ధురాలు  
అలతకోర్చిని నువ్వువాసి యునురాలు  
కలయఁ లేకల్లనల్లనఁబనులునేర్చి  
కడుదాఁబొలింపుఁడో కయూభరంబులార

ద్యుమత్యుడు—రాజవధూ! మీరింత చెప్పవలయునా! మాతనయకంటె నింకిం తెక్కు  
దుగాఁజూచుకొందును.

సానంద }  
ద్యుత

సీ. ఘనశత్రు దుష్కృత్యమునఁ జకులగుమాకు

సిరిసంగతియడంగ సరస్వతీనక

తులలేనివలపుని మలయమ్మబలుప్రమ

కలిమిఁగన్నపొలంతి లలితానంగి

దయమానిలయమానతమనూనవిభవతి

శయమూస వియ్యముసలుపువామ

సయనసావిత్రి మాసయనమైనయరీతి

సప్తయంబుఁ సమమీరాదమటపుఁ

(సావిత్రిసంజాది)

తే. గీ. డమ్మరావమ్మ మాయమ్మయన్నమిన్న

నిన్ను నోచుతిమికాంచగన్నలా

చెట్టపట్టి మాపట్టిదిట్టవౌచు

గట్టుపట్టిచేపట్టు నీ బొట్టుఁగాచు.

1వ ఋషి—ఇంక చేకయియినది. లగ్నముసమీపించినది. (తండు నిమిషముతరతర

నూరక పెండ్ల సంవిధానములు సేయుచును).

1వ ఋషి—సుమంగలీరితుం వహిరిమాగ్గం సమేతపశ్య!

సాధాగ్నిమస్త్యకత్వాయ గౌర్వం విసరతన ||

2వ ఋషి—దేవీంబావను జనయంతదేవా! తాంశ్వరూపాః పశవోవకరంతి |

సానోమంబ్రేషమూర్జంవధాన శమిర్వాగే స్యామిషస్తప్తైశ్చ ||

3వ ఋషి—ధృంతేరాజావరణో-గ్భవంతేనో భూహస్తిః |

గ్భవంత ఇతి శాస్త్రాన్నిప్తంప్రభావతాండ్రవం ||

అశ్వపతి }  
మూర్తివి } (యిరువురులేచి సావిత్రింబిలుచుకొని)

కన్యాంకవకపంసన్నాం-కవకాగ్రతైశ్చయతాం |

కాస్యామి ప్లివేనెన్యంబ్రహ్మలోకజగేషయా |

కన్యేమమాగ్రతోధూయా-కన్యేమేగేహి వాన్వృతః |

కన్యేమేన్వృతోధూయా-త్వన్ద్వి వాన్మోక్షమాప్నుయాత్ |

విశ్వంధరః సన్వభూత-సాక్షిః సన్వచేవతాం |

ఇమాం కన్యాంప్రవాస్యామి-పితూగ్రీవాం వారణాయనై

కన్యాంసాలంకృతాః సాక్ష్యం సుకీరాయసభీమతే ।  
 ప్రయతోహంప్రయచ్ఛామి సన్యకౌమాధి నికరమ్ ।  
 క్రిమన్నారాయణ స్వనూసాయ క్రిమన్యమల్పేనప్రతాయ ।  
 చిత్రాశ్వాయ ఇమాంలక్ష్మి-స్వనూసాంతుభ్యంప్రజా ।  
 నాహన్తికౌముః ప్రతిపావయామిసితతుభ్యమణాం సంప్రదదేనమమ ॥  
 (అని సత్యకంతునికి ఛాసోచును.)

చిత్రా—.. దేవశ్యత్వాసవీరుప్రసవే క్లిమోర్యామభ్యాం పూష్టోహస్తాభ్యాం ప్రసన్న  
 హృ ॥ (అని గ్రహించును).

3వ ఋషి—ఇంక నలుగులు హరిసులు 'కౌస' కు.

1వ ఋషి—విశేషముగా ముక్తయుక్తులు లేర?

సుమా—నేనుండలేదా! పెద్దము తెనువను. (మాకిః. సానందలు హరిని పల్లెముట  
 పట్టుకొని అందఱు నొటగొడుగుచు).

అనుభంగము 2వ.

—() ద్వితీయాంశము సమాప్తము ()—



౩

# సావిత్రి చిత్రాశల నాటకము

శృంగారము-ప్రథమరంగము.

పల్లవాలముందటి పులము.

[ ప్రవేశము: చిత్రాశ్వము, సావిత్రి (నడచుచు). ]

చిత్రా— అలివడి! చూచితివా! ఇప్పుడివనంబున మనకిచ్చు కల గుఱుమనిపించును. ఎంతో పండువు పొందియున్నాను. ఇదియంతయు నాలోచించున నహంకారా గులచేఁ జిక్కిన యెఱుకలేని మానవులు గుఱుమఁబలుల గారభివ్యములేసేమా యెంచవయిగాక, గగనోన్నతములగు సాగసీమలయగు బంగారుతూగుటయ్యలలో మణిభూషణములు పట్టువలనలగరించి యున్నమానుని ని విడిచి గూఢాచారము. ఇరవులేకగొవులలో నెల్లవేళల వరాధిపములకు జడియక కొనినమాత్ర కనుమర్చి యుండు నాటవికువకు నిందు కన భేదములేదని తోచుచున్నదికదా!

సావి—ప్రాణుల కలవాటు పెడినట్లంతయు, దావసే న పుష్పకంఠము. సాగున్నయే గుఱుచు నకు మూలము.

చిత్రా— ఇదిమాచిటివా! ఈపక్క లేవియో కిడుమఁబలునఁ బోవుచున్నవి.

సావి— ఇది చక్రివాళ దంపకులుగిదా!

చిత్రా— మణియేమిట్లున్నది!

సావి— సాయంకాలమయినందున దీనభావముఁ బోవదినది!

చిత్రా— అహ! అప్పుడే సాయం సమయమాయెనా! వెనుగిదా!

మ. ద్యుమణిశ్రీచరిమాద్రుంగుల ఖగసంధోహమ్ములే ముల్లొంగి  
దమ్మిమై శ్రీమలుదీరి పాటంగడు సాంధ్రంబయ్యెకోలాహం  
బుమహోదగ్గ మృగార్భటమ్ములడఁచెఁగ్రామోఁ గన్యవాంధారిన  
మ్మమిలంబైయునుఁ డేగఁజాగు ననకాంతాక్రింది సంతోయనక

సీ. వేడిమిన్కులవేల్పు నెడలపంటపలంతి  
చలివోవఁదొడఁగు కంబళమునంగ  
మరుసయ్యఁగొల్వసమయకాంత పర్చిన  
కాంబవ తులనీకదంబ మనఁగ  
హరితోధన ప్రహ్లాన్న దానకలిగ  
ద్విరదానభుల్బుల తంచసఁగ  
తెలిగుప్పలుల వీడిచిలువ తేని బలం  
బొడయుఁజేరఁబటపొంది దాసెననఁగ  
తే. గీ. నింగిఁజొంగు మబ్బులిలకుడ్కిగ్రావ  
తెమిఁజెలరేగి పురివిప్పి కలయఁబాటి  
సర్వసమైనప్పు బర్హిగ సాధమనఁగఁ  
కమముసా గడమిఁనుచు దచ్చికడల.

సావిత్రి! ఏ సాంగత్యమున దినమొకనిమిషముగాఁ జరుచున్నదిగా!

సావి— అహ! ఆపృథ్విమిత ఘనము గావున్నది!

చిత్రా— అనుచీ! ఆపృథ్విము నాకొకప్పుడకము గలిగించుచున్నది. దివు మీరిండ్రి  
ముదలకునాతోడ వొల్లఁ బుష్పకాలకు వచ్చినదినము నెను విగ్రహవేదనదీ కల  
చుచు నావెట్లొకరు విక్రమించియుంఁగగా నామగ్రుండు కుమారి బడిబ్రాహ్మ  
సంపదన వచ్చి యంతో వేడుకఁపడియుండెను.

సావి— అయ్యో! ఆకుమారి కలకన్నను కొనక సావ్యపురమునకు బోయి యున్నా! నీ  
అతల కంఠాల్లనాకు గలిగెనో?

చిత్రా— సావిత్రి! ఆరణ్యభటనఘటనానమరుండు. ఎత్తిననుసాధించుకోనియేగచ్చును.

సావి— అతడుసోయి యెన్నిదినములలో యాయొగదా!

చిత్రా— ఏవీ!— ఒక సంవత్సరమైనను గాలేను. మనవివాహమైన మాఁడుదినములలో  
బోయెను. వివాహము నీడెట్టువిగదా! తప్రత్యాదక్షి సంవత్సరము కాగలదు.  
అహ! సావిత్రి! ఏమిట్లులికపడితివి!

సావి— ప్రాంతాంతా! మఱేమియులేను. ఏకోయికటి భృతకమనకుఁబడిన యెను  
గలిగెను.

చిత్రా— ఏమి భావము వచ్చెను.

సావి— ఇప్పుడేమియులేను.

(లోపల సత్కరంతా)

చిత్రా—వచ్చినది. మాతృద్రుతి పిలుచుచున్నట్లున్నది. పోయినట్లుచెప్పెదను. (నిష్క్ర.)

అనుబంధము 24.

సావి—అక్కా! నాప్రాణనాగుని సాంగత్యమునకుండి యంతయు ముచియుంటి గదా! ఇప్పుడు చెప్పవలవిగానిట్టి నామదికి గలుగుచున్నది. అనాడు నార ముడు నాకొంటుని వివాహమయిన సంవత్సరమునకు మృతగలుగువిధి యున్నట్లు గదా చెప్పెను? నేటికి నాల్గవనములు తక్కువగా సంవత్సరము కావచ్చెను. నేనేమిచేయును? ఎందుచోతును? ఇది నాల్గవనములకు నాకేమిగలి రావలసి యున్నదోకదా! అయ్యో! నేనింతక్కడికిపోనును! (అనిలేచి తిరిగి కూర్చొని లేచి) నిష్కర్షణమున నింకమున నాకొలెందును నిలువకున్నదిగదా? ఏమియుఁ దోపకున్నది ఇది నేనేమి చేయఁగలను. నారవల్లుపి యానతిద్రవతీయన న నాల్గవనములు శుద్ధోపవాసమున నేని లెనుపదేశిత మంత్రముపునశ్చరణపేయుచును. ఏవప పుణమున్నాడు.

౩౦॥ వరనారద నుడుపులలీ

లంఘనముగోలుపడనాకీలక శాసనముదు

రిభిమముననుగావదిక్వా

లుని వేలుపులగిరిజగ బలుమలుఁదలంతుం ॥

(నిష్క్ర.)





ద్వితీయాంకము-ద్వితీయరంగము.



సంయుక్తునిపురి యుక్తుని పుట్టి.

[ ప్రవేశము: యుక్తునిపురి, చిత్రగుప్తాదులు, యముడు. ]

అనుబంధము 2న.

యము—చిత్రగుప్తా! తల్లిపానీయంబానికి ముప్పియున్నాడు!

చిత్ర—రాజా! ఇదిగో సావములపరిమితములు—హాస్యమున్నవి నిజము చెప్పినవాడు కాదు—తనవలెనైన దైవచింతయొలుగుచున్నాడు—ఇటువలెయుండి మనస్థూలముల బాలులెన్నలకలె జూచుచు వచ్చినాడు. సాధు మాషణమున్న సతనిశరీరముతో, బుట్టినది-పూర్వజన్మ ముక్కుకున్నామనా సనంస నన్న ముఖకారముగలిగి యిందు ముక్కుగై జీవరాసుల శీతము మున్నది యోనిగపడి తనములుగని నన్నమునుని ధంగము కలిగించుచు వచ్చినాడు. అదిగో మహాకామిని—

యము—చిత్రగుప్తా! ఇదిగోంది యివిప్రయో నము నొకటి పురోహతుని సాతికి చేరే కానిలేవుము. కానికీ వందనకీ ధంది గిదిగో యియును వివాహము.

( శిష్యమున నవాసులేవా! వాసులు! వాసులు! వాసు! )

[ ప్రవేశము: సునీలుడు. ]

శివ—ధర్మరాజా! ద్వారమున వానికొకమటువచ్చి వదిలి మున్నాడు.

యము—కొంచెము తాగుమును. శివరామ! నన్నాను.

చిత్ర—ప్రభో! ఈజీవుని పాతకములలో నదిగో వినికొను దెవులు! సాగ్ధ్యం కాకున్నది.

యము—అయిన నేరయిన నీకి కాని వదిలవు.

చిత్ర—రాజా! తనయాస్థానమునకువచ్చిన యొక ముగ్ధుని ముగ్ధములయొద్దకు ప్రవక్తముపాఠించి యుక్తుల యుక్తుల పోగుచేసి మున్నాడు.

యము—దూరలారా! మీది కాతమాత్ర సునీలు నుగోమములు నొక సంతకరము ప్రేమదీయుడు, పిదప మరలగొనరెండు నన్నటి శివులకు మునిగితోముగిసెనా.

చిత్ర—నేడు తొలిజామానుడి వచ్చిన పురోహతి.

యము—పిలికింపుము.

చిత్ర—శంఖా! నేడు వచ్చినశివుల పురోహతి.

యము—కొంకరా! వారముల కింపును.

[ప్రవేశము: నారదుడు.]

అనుబంధము 26.

యమ—(వందనముచేసి) నారదా! నీదేమి బహుదూరము వచ్చియున్నావు.

నార—కొన్ని సంగతులు వివరింప నెఱుంగఁగోరి వచ్చియున్నాను.

యమ—సర్వవిమలజైన నీకుఁ జెలియని విషయమున్నదా?

నార—జీవులపై నీకాసన మమోఘముగదా? అయినను ఏజీవముఁగాని నీవుహరింపక విడువవచ్చువా?

యమ—నారదా! ఆస్వాతంత్ర్యము నాకెక్కడిది?

నార—జీవము హరించిన పిదప మరల జీవదానముచేయు స్వాతంత్ర్యము నీకుఁగలదా?

యమ—అదియనాకులేదు. అయినను, సురశ్చ్యవృక్షుడగు బ్రహ్మ నన్ని యధికారమున నియమించుచో నట్టి జీవదాన సామర్థ్యమెప్పుడైన నొకప్పుడు కలుగఁ జేయ ననుగ్రహించినాఁడు.

నార—ఆస్వాతంత్ర్యమును నీకెప్పుడైనను వినియోగము చేసియున్నావా?

యమ—నారదా! జీవకోటుల పుణ్య సాపచిచారమునఁ గరుణయొలుఁగని న్యాయవీరి నవలంబించి యుండఁగా నాకట్టి పక్షపాతముగలుగుట కాస్పదమెక్కడిది? ఇది యంతయు నిప్పుడేల?

నార—సాత్త్వికాదు మృత్యువులేమని మహాగుఁడు చిత్రాశ్యుడను వాఁడు—

చిత్ర—రాజా! ఆపేరిప్పుడె నాపు సత్తమునఁ గన్పించుచున్నది.

నార—ఎందుకు?

చిత్ర—ఈ సాయంకాలమున కౌతసిమృతి కౌతలసియున్నది. మౌలలంబించున్నాను!

యమ—ఆ చిత్రాశ్యుని విషయమేమి?

నార—ధర్మరాజా! నేను నిన్నొక్కటి వేడుకొనెదను. ఎన్నడుగాని నిన్నే కార్యమునకుఁగాని వేఁడలేదునుమా?

యమ—అదియేమి?

నార—ఆచిత్రాశ్యునిభార్య సావిత్రిలోకవంది సాత్త్వికత్య విఖ్యాత. ఆమెపై నాకు మిక్కిలి యుక్కిటికము గలిగినది. నీకెట్లయిన ననుగ్రహించి యామెకుఁ బతిదానము నేయవలయు.

యమ—నారదా! ఇదిమదిగిరివి?

అనుబంధము 27.

చం॥ సురముని పీఠేఱుంగవలె శోధితపాపవివేచనాధృతి  
 న్నిరతము దండనఁబొసఁగ నేనుమునేనిటనిల్పుటల్లమా  
 యురె రహిధర్మ శాస్త్ర నిడనోడఁచూహ్మవిదిజ్ఞలోర్తురే  
 వెరవిదియబ్బె నోటునను వీటిఁడి నేయనిదే ననుస్మృతురే॥

ఈ కార్యమెన్నఁటికినిఁ గాఁజాలదు.

నార — కరుణించి యెట్లయిన నీకార్యముగ శేషువలయు.

యమ — నీకు ననుస్మరింతును అట్టికరుణయుఁ బట్టపాతమును నాకన్నఁటిని గలుగదు.

నార — కరుణలేనిధర్మము కటికధర్మముగదా ?

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఇప్పుడెన్ని జీవులు తేలుడినవి ?

చిత్ర — ఎనిమిదివేల యాఱునూటనాలుగు

నార — ధర్మరాజా ! నినుతేఁడి —

యమ — మఱి యొకరినొకరి రానిమ్ము

నార — ధర్మరాజా !

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఈసాయం కాలమున కింకెన్ని జీవులు రాకలసియున్నవి !

నార — శమనా !

యమ — పుణ్యలవమున్న వారిఁ దొల్లఁజెమ్ము

నార — కృతాంతా ! నేనుబోయివస్తునా ?

యమ — చిత్రగుప్తా ! ఇప్పుడెవచ్చెదను. నారదా ! అభివాదవము. (నిష్క్ర-)

నార — రహా ! ఎంత కాలిన్యమీ యమునికి ? ఇతఁడు నాకొనర్చిన యవమాది విహింస

గాని — ఏటికి ?

(యమనికి పశుండు)



తృతీయాంశము-తృతీయరంగము.

సత్యలోకము బ్రహ్మసభ.

[ప్రవేశము: బ్రహ్మ, ఋషులు, నారదుడు.]

అనుబంధము 28.

బ్రహ్మ—తనయా! నారదా! ఇందుకు నేనెమిచేయఁగలను.

నార—జనకా! ఎట్లయినఁగదా! పవనము చిన్నతనమునుండి యంతయు ప్రవర్తించి పరివ్రతకు లోకమున సత్యధికమైన భ్రాతృనిలవకున్న నేమిప్రయోజనము? జగత్కర్తకు నీకసాధ్యమేదిగలదు?

బ్రహ్మ—పుత్రా! ఇతరుల యధికారగౌరవమున కొక్కుడుగలుగునట్లు నేము వర్తించుచున్నాము.

నార—తండ్రీ! ఇదేటిమాట! మాతృకయైన నీ ప్రవర్తనకు నీవేదికయైతి నేమియున్నది? ఇదియేమియున్నది?

బ్రహ్మ—నారదా! నీవేమిటియొకసారి యమునినున్నప్పుడు—

నార—జనకా! నాకలనఁగాదు. ఆతఁడొనర్చిన యనుమతికి నేను శపింపవలసి యుండెను.

ఏమో పోనిచ్చితిని, ఇదిమాత్రము నీవు చిక్క జేయకలయును.

బ్రహ్మ—సంబంధకా! ఏమునేయవచ్చును.

నార—జనకా! పంకిల్లమాత్రమున బ్రాత్యక్షి యువర్షు నీకనోపకరమును విషయమున్నదా! అయ్యునియందు నీ వేకరుణాగ్రసమును బ్రాంతపత్రినినఁబెట్టుఁగా!

బ్రహ్మ—నీమాటచిక్కము ఇప్పుడేయధికకత్తె నందుకను నున్నది నీవ. కనుక—

[ప్రవేశము: కపిణి (స్త్రీహావము).]

అనుబంధము 29.

కపిణి—నిం! ననబాసన ధారణినిగా

గొనియాడఁగ నలవియే మగుననావేఁగా

నానకార్యం బెద్దొకా!

పనిఁబంపుమిదెవనివిందు బాసనచింతా.

బ్రహ్మ—కదా! ఇటువంటి భావములుగా నేర్పడి నవ్యప్రాణి మానసములనిందిం  
లేగానున్న నిన్ను నేడోక యా భావముగా స్పృశించియున్నాను. ఏదైన నొకపని  
కాదగియున్నది. చేయుచువుగా!

కరుణ—ధాతా! ఇటు ఏదైన నే నేమిచేయుగలను.

బ్రహ్మ—లోక మానవుల నర్పించుములఁ బాపుటకు ఏదోకా కారణభూతవు. ఏదాని  
మానసమునందుగాని ఏవు నెలకొనిన నతనికలన కర్మజనులను నుపకారము నందిం  
తువుగాదా? ధర్మగుణమునకుఁ బాపమునకు ఏవుగదా గురుభూతవు. ఏసాన్ని  
శ్రమగాలిగిన నెట్టిజనుల గాని యెట్టిమనస్క శ్రమములనైనఁ జేయఁగలరా? లోకమున  
నున్న యంధులకు, బధిరులకు, పంగువులకు దేహమమోహాద్య పీడుకు లందఱకు  
ఏవుండినను పరిణామముగలదా! ఏవు ప్రవేశించిన నెట్టిజాతి సుందెనుగాని తెన్న  
పూర్వకఁడ నయఁజాలవా? ధర్మమాన్యులను సంచరింపఁగోరు న్నాయాధిపతులందఱు  
నిన్నుగదా తొలనుచుండినవలయు. రసాల నుసాల నకనక ప్రవాళ కమలము  
లోమలమూర్తివై, శ్వేతాంబు, కితాంబు, రాజాధిప, లోకాధిప, కరిదండన, హరి  
దండన. పలుకు పలుపు తకుకుల తెలికిఁ జమ్ముచాలుపాప చిలుకల పలుకుల తెలసిన  
కలికి నయలరారు నిన్నుగనిని నెమస్కరింపని వారెవరు? ఇతర విషయములన్ని  
నిష్ప్రయోజకులని తేలికగడిన యొకదాని మహిమమాత్రముగలియుగడుటఁజేసి  
శృతాంగులుకాదేదా! అట్టివాని నెందఱిని ఏవు దేవలోకమున కెక్కింపలేదు! స్వర్గ  
సౌఖ్యముల పొందఁగోరు మానవుల కల్లదివ్యలోక నిశ్రేణిని ఏదేగదా! శక్తిగల  
సాముల మానసముల ఏవుమాత్రము నిండియున్న లోకమున నెట్టిమఱుములును  
గలగి యున్నవవు. కలిగినను నాని ముఖములను నెరుపు. నిన్ను పొందించిన వాని కందఱిని  
నర్వసమత్వముఁ గలిగించువుగదా! నిన్ను గొనియాడెదరమా? మానవులకు మాన  
వత్వముఁ గలిగించుచు భూతవయయే. అట్టిభూతవయకు ఏదేగఁగలమువు. సమ  
యలని యేమి యేమియున్ననుచునో వానినిన్నటికి ఏదేమొలమువు. ఏసాక్షిత్వాగ  
ముగలిగిన వాడుచేయు న్వరాసములవల్లను దాతృప్రతిహేయల నుధియులును  
కందింపఁజేయుచువుగా!

కరుణ—ధాతా! ఏవునన్నింటి పుంసోదయకలముగా! ఇప్పుడు నాకా యేదికలదో  
యావలమున్ను.

బ్రహ్మ—కదా! నిమన్తక్రమమున ఏవిచ్చియింపవు. ఇది ఏయందుగలనైగుణము  
కావున నేమి చేయుకొనిక ఏదంతకుదికరముగానుండినందుకు సంతసించెదను. ఈ  
పాపుక్రతుకు కాగనుఁజొకపని కేవల శ్రయించిన నిన్ను స్పృశించితిని. మఱుమైన  
పక్షి సాక మెఱుగని నిష్కాయువును నెగ నెఱుగని లగమునందు ముఁ జొగడుగన్న  
యమునియందు ఏదకతరించి యీకరముడు విన్నవించు కార్య మెనర్పకలయు.

కరుణ—విధాతా ! నేవకశ్యము చేయుచును. సంకల్పమాత్రమున చోకపృష్టిబొనయు  
 వివ్రునన్ను స్పృశించి నాయుండు క్షుద్రమువంటి మానసముసయితము నేయివతఃగర  
 గించునట్టి శక్తినిచ్చియుండు నేనాకాశ్యము చేయుచునన్న నిందులూ నామాకాశ్య  
 మేముప్పది! అంతయు విప్రభావమేకదా ?

అనుబంధము 30.

(యవవికదిగజారును)



తృతీయాంకము-తురీయరంగము.

అ డ వి.

[ప్రవేశము: సత్యవంతుడు]

అనుబంధము ౩1.

సత్య — శతరుణికి నేమిపిచ్చిపట్టియున్నది. మాఁడుదినములనుండి శుభోపనాసముగనీ నేడైనను నిరణ మొనర్చుచున్నది. ఆ కమామలు నెంతో బలమాలివి. నీ నెలనో చెప్పినది. ఈ ఘోరముగు ననంత్రమునకేమి కారణమో చెప్పుచున్నది. ఆ కమామల శుభూషణములగాని. నా సేవయుండగాని యిందు కవ భేదముగనుపగెను. శుభాఁ గారకుడీమణి యాపమంతయుమాటి ముఖము కళాహీనమై బయలుపట్టిన పంపరూపి యెడలైయుచున్నది. నాలుగువాళ్లు కటిక పసుండిని నిం క్లుండును? నే నీమయిం దెప్పుమాని నోవరాపని నాతోడెప్పుచున్నది. వానినాహమి నేటికి సలవర్చిన మాయె. ఇది హిందవమువలన నిట్టిచింత మీయిందునదనయిండు నాచిశేషు. ఈ క్షత్రియ శతయు విగమ్యగోరముగా నున్నది. ఇప్పుడు నాకేటిలో నుండు మనఁ గల కళిము పట్టయున్నది. ఏమియుం గోరుకున్నది. భోకమారయుం బాండుయున్నట్లున్నది. తలయొగున్న నాకులన్నియు నారకకొల్లకొనుచున్నది. అదియొకటియు గింపింపదనో గెను.

అనుబంధము ౩1.

ఇప్పుడు మాఁడుదినములకొల మియున్నది? దానియూర్పుడు మానిపోయి యెదుర కలిగి నెప్పుడుచుచున్నాఁడు? ఇదియేమి నానాయక? నానింపకొనరాక మి. కిచ్చుటమాసికొని వచ్చుచున్నది. ఏవెక్కడగలిగి యున్నది. (చెల్లెల నేటి.) కొంచెపైసమఁ గల్గినావనను పినరాలేదు. ఏమిది? ఈమఁడుమాంకవలన్నియ నున్నట్లుండి కనుపరససాగి! అరికా! ఇంకవారలెదరు? దులను నానింప దనవలెదు. క్షత్రియ పడించుండిన నాయురంగలక్షి నెవరు బోషించునారు? ఈరక నీ సెల ఘోరమిచ్చును! ఇదియున్నియుమరణమాంకములనియెడుకొనుట కవ నేమికొని? ఎట్టికాహూన్యముగాని లేదు. అహ! వ్రాణులకు మరలభిక్షయున్నది? ఎట్లగుట? పల్లడిల్లకైయు? కా! అధికమగు మనోద్వర్ధముపెంపున మృత్యువాన్ని సెందుకొనుట ఎంతయుగని యాచిత్రాశ్చర్యసిగ్ధియే యిట్లయిన నెంతమనవలయు? వ్రాణులారా!

మానవుడు పుట్టియుండుట చచ్చుటకంటెగదా? చావునకు భయమేమియని మీ రప్పుడప్పు డనుకొందురు కాబోలు. అనుకొనుటమాత్రమే కాక కొలమానమై నప్పు డీదైత్యకుంతయు వెక్కడకో పోవును! కావున నెందుగని తమతో పాటుమును జూచుకొనక మూఢగుణమున భవితవ్యతమ నమ్మియుంటిరా గుణంపఁ జాలరు. (లేవబోయి) అహ! యేమిది లేవజాలకున్నాను! ఆ కామినిమణి తను విడిచి పోవలెదని నాతోఁ జెప్పినమాట సరకునీయకఁ బాపికచ్చినందులననే యుండునా నాప్రాప్తలుగఁబోవుచున్నది? నాకు నేడిట్టిబుద్ధిదేలవుల్లే. ఎవరది? అయ్యో! సావిత్రి యిక్కడికివచ్చెదగా?!

[ప్రవేశము: సావిత్రి]

తయీ! ఇక్కడికివచ్చితివి. ఏటికిఁబ్రదుకరభావించున నీనాలుగుదినములకుండి శుభోపవాసము చేసియున్నావు? నేఁడేల కొంచెమైన మనకున నెమ్మదిలేనిదిగని సంతరించుచున్నావు? మిక్కిలికిఁ జేరకనుచున్నావు? ఇటు తపియించుట నీకుఁ దగునా?

అనుబంధము ౩2.

శా. రోలింబాలక నీముఖాబ్జమిదె యశ్రుల్లాటివాడొందెనీ  
లీలక జూడవిమానభంజితమనోలీనంబుఁ జాటించుఁగా  
జాలించిందుకఁబడేము యుపవాసమ్ముల్లడింపంగనే  
లాలాపవట్యమదేరినిందెలమిమైయని శ్రాంతమేనుండఁగఁగ!

తయీ! నానిదండ్రులకు విడిచి యేలకచ్చి?

సావి — వారి శుక్రూషనారియుఁ జేసియే వారియనుమతంబొనకచ్చియున్నాను.

చిత్రా — కామిని! నీతోఁ జెప్పక వచ్చినందుకు నమ్మకమింపుము. అనుభవితకు ఫలము సయితము నేనప్పుడే పొందితిని. నామనసంతయుఁగళకళమై లోకమంతయు మునిగి నట్టి మహావేదనంబు నాగులిగెను. అగియోర్వజాలక పల్లకాలకు రాకలెనని యుండఁగా నీవకచ్చితివి.

సావి — అయిన ప్రేమముగాఁ బల్లకాలకుబోవుకము. సాయంకాలముమవుచుకచ్చె.

చిత్రా — పోవుకము. (లేదీక్షణింకొన్నాని) అహ! కొంతామణి! ఏనిమిది? నా శరీరమంతయుఁ గిలపఁమొందఁగా లేవజాలకున్నాను. నామెడ నిటువకున్నది. గడియినేళనకుముందు పింహనశ్వుడొత్తయున్న నెప్పుడెంత హీననశ్వుడొత్త యున్నాను. అకటా! తెలియంతయుఁ దినుగుచున్నది. కొంచెము పండుకొందును. (సావిత్రియంతమునిఁ బండుకొని) అలివణి! కనుకలము నేనెట్లు భరింతును? అకటా! ఎన్నఁదూ నేనెఱుఁగదుమా?



[ప్రవేశము: యముదూతలు.]

పాది—అహ! వాకింకమిగతి!

[ప్రవేశము: యముదూతలు.]

యమ—ఇదేమాళ్ళప్పుడు!

దూత—ధర్మరాజా! ఏమి చెప్పవలయు? ఎట్టిప్రాణములైనా కలకల గ్రహించు మాకు వాని యొద్దకుఁబోవుట యశక్యమైతో? చి పోకలేకపోతిమి.

యమ—అయినఁ బోకమురండు. (అని చిత్రాశ్వనియొద్దకు వస్తును).

చిత్రా—అయ్యో! యింకగను నెవమా! (చచ్చును).

పాది—(లేచి) మహాపురుషా! ఇట్టియచ్చుతాకారమున వచ్చియున్న నివేశరవు!

యమ—(అవ్వర్యమున) తరుణీమణి! నిమహిమ మచ్చురక్ష. ఎకరినిఁ గొనిరింప) సన్నుఁ గడుగొంటిని. నేను పితృవధుని. ఈసత్యవంతుని ప్రాణహరణాన్ని నీ కచ్చి యున్నాను.

అనుబంధము 33.

పాది—ఉ సన్నతులలోలిసల్పద విచారవయోధి మునింగియార్థసా  
సన్నయూని తేల్చి నిజనాథునకీపురంగఁ జేసికావవే  
జన్నముధర్మ రాజదయఁ బాపుముకాంతునిఁగోలునోయిసకా  
శ్రొన్ననబోడిజీవసము హాపముమానిస చిత్రతీఖియా॥

అహ! ధర్మరాజా! నమస్కరించి వేడికొలను ననుఁగాపాడుము.

యమ—తరుణీ! ఏమి వేడి యేమిప్రయోగము. కాలము వెళ్ళదుగాని తిరిగివలెనాదు. పోయితిమి. (సత్యవంతుని ప్రాణము హరించి) కలకలమురా! కుదీకములం గ) రండు. (తలుపుకొనిబోక పాచిత్రవంబడించును) (వెనకనుకచ్చి) తరుణీమణి! నా శంఖ నెందుకువచ్చెదవు. రాకుము.

పాది—ధర్మరాజా! నిమఁ గడుగలేనియప్పుడు నేనెమిఁచియువాడను. నాగనకిలం బోయెదను. (పోయివస్తును).

యమ— అనుబంధము 24.

శా. బాలాకాలగర్భిణి జలంగఁడర మేఘ త్యాగసి తేలను

ద్యేయంశాపక తాపమాళ్ళీమరుమా విశ్రాంతచిత్తోన్నలిక

తైలాగ్రాశ్మజభక్తిగోల్పుచు వితానాతోక్షి వాగ్వాదిముఖ

చాలక బాలవిధాతృనాశ్చ నిష్కపంబులభింప శాసనోద్ధరీ ॥

కవలాక్షి! నికం లిలసి యేమిప్రయోగము జూపితి.

సావి — కృతాంతా పతియున్న చోటికిఁ బోవక సతియొందుచోటికిఁబోవునా? నేను వచ్చి యేమిప్రయోజనముని యేలయందువు? అన్ని మార్గములను ధర్మమార్గముగదా శ్రేష్ఠము. అట్టిధర్మమునకు సత్పురుషులే మూలము. ధర్మాధిదేవతా సార్వభౌముని నిన్ను దర్శించుకొన్నపిదప నాకు శుభముగలుగక పోవునా?

అనుబంధము 21.

కం. నాతి, పతివేనుఁజనన

ద్గతియొకవెనిఁక నెటతేగఁగలనేవిభుమా

నితిరమ్ముగనినుఁబోగిన

పూతచరితలఁగనిసంతఁబాసఁగుశుభంబుల్ ॥

యమ — (స్వ) ఏమిది? ఎన్నడులేనిభంగి వాకిప్పుడు గొంచెముకొంచెము కరుణగలుగుచున్నది (ప్ర) అబలా! ఏప్రాగల్భ్యమునకు సంతసించితిని. ఏపరిప్రాణముదప్పు నేడైనను వరమడుగుమిచ్చెదను.

సావి — సంయమపి! నాపతివిడిచి నాకుతేఱకొక కలుగునా? అయినను మహా మహుఁడైన నీవు వరమిత్తునన్న మానరాదు. నాయుత్తమామలు రాజ్యభ్రష్టులై యింధులై యరణ్యమున ముఖించుచున్నారు. వారికప్పటియట్ల కన్నులను, రాజ్యమును గలుగునట్లను గ్రహింపుము.

యమ — మగువా! ఇచ్చితిని. ఇంక మగిడిపొమ్ము. (వెలికిఁబోయినపుడు) అంగనా మణీ! ఏల నామాటవినకున్నావు? (అగ్గియొకటి కొనించుచు) చూడుమా! ఇది శైతనేదీనది? దీనిదాటి రాజాలవు.

సావి — పరేత నాయకా! నే నేమిచేయుచును? వాప్రాణకొంటునిఁబాసి మగుఁజాలను. దీనిని దాటలేకున్న నిందే చహింపబడుచును.

(యముఁడు దాటును సావిత్రియు దాటును).

యమ — ఔరా! యీశన్వి మహిమ మద్భుతముగానున్నది. రమణీమణీ! కాలగతి నెవ్వరు తప్పింపఁగలదు. ఇంక ఏపరిప్రాణముయొక నాశరీరమున నెలకొల్పుఁడును. ఏ వేసుపసినను రాజాలము.

సావి — దేవీ! మా! ధర్మదేవతకు ఏవెటుంగని ధర్మములున్నవా? దీనరక్షణము ధర్మాత్ములు చేయుదురా! నాపాపవిశేషమున నీసుగరుణరాయగాక దేవతా తిలకుఁడై జగదీశుఁడై, ధర్మపాలుఁడై వైన. ఏకసాధ్యమేదికలదు?

అనుబంధము 25.

చం. అరుదుగ ధర్మసూక్ష్మముల నారణ్యభూమి నేతవేదుగా  
శరణనశాత్రవాహితతిసైతముఁ బాఠిపులాఁగి బాపికా  
తురనదక్షు విరాలిమఁగొక్కటఁదీర్పఁగ వేడునోర్పుడు.  
గరుణయొకింతలేక వెనఁగాటియపట్టఁ గృతాంతపాడియే ।

యమ—కాంతమనీ! నవచనామృతధారలచే నాయంతరంగమంతయు సమ్మోదము  
వహించెను.

అనుబంధము 37.

ఉ. మెచ్చితి నీవచస్సరణే మేదినివీఁగడి వాలుగంట్లమేగ్  
గచ్చులడంచు నీప్రవిమల ప్రమనీపలిభక్తి పంపునీ  
కిచ్చకమామటొండు వరమిందమదెద్దియొ మానినీమః  
క్రచ్చటఁగోరుమా ప్రియుని ప్రాణముఁదక్కిసముగ్ధవైఖరిక ।

నవర ప్రాణముదక్క నింకేమైన గరము వేడుము ఇచ్చెనను.

సావి—ఇనతనయా! వరమిచ్చెనన్న నేను గావనను. నారెండ్రీ పుత్రసంతానములేక-  
యమ—నూజును కొడుకులనిచ్చెను. ఇంకరాదును పొమ్ము. (పోయినచి) హమ్మా !  
నీహతయోగ మెక్కడ లభించెను. ఇది నాపురము. ఎవరికిని ప్రతీకార సాధ్యము  
కొనింకఁబొమ్ము.

సావి—మాండలేనురా! ఎన్నఁడుగాని నాపతిని నేను శాసిహిత్యములను. కచ్చియితి  
దురమువస్తును. ఎక్కడికెక్కడైన నక్కడ నే నాయంతరంగములను.

యమ—అయిన నయివ్వము. కింకరా! లోపలికివచ్చి భక్తవాలమహిమమును.

కింకర—అంతకరా! ఇదేమిచోద్యము! ఎంతబలమువేసిను పుట్టి పుట్టి లకమున్నది.

యమ—(అశ్చర్యమున స్వగతము) అహ! పాశ్చత్యమహిమ వేది నీహిత్యము  
కొనిదెది! అది యట్లుండఁగా నాకీమెనుఁబాదినప్పటికడముడేమి పొమ్ముచూ  
యెన్నఁడులేని కరుణ యున్నట్లుచున్నది. బ్రహ్మ నాకొనఁగిన స్వాతిత్యము  
నైనను నేడు వినియోగమువేయు బుద్ధికలిగియున్నది. (అని యుంటి) పుట్టి  
మగుఁగదా! అదియుఁగాక నారమనితో నటు ప్రేమనని చెప్పియున్నాను గనుక  
వగను. (ప్ర) తమణీ! నవనింద్యవర్తితవు. అయినను నే నేమియుఁ జేయఁగలను.  
మగిడిపొమ్ము.

సావి—యామ్యుడిగా! నేనక్కడికిఁబోయితిని. వివాహ మైనది మొదలుదలయును  
 యేలుకొన్న కంటనే నిత్యవ్రతముగా పఠింపుభవదయము చరణాభివాదనము మానక  
 చేయుచున్న నేనుమగిడిపోయితిని. పెట్టుకాకుము! అతనితోడిగతియు నాకుఁ  
 గానిమ్ము. మఱియు మఱియు ఏమి నామీయి. శ్రయఃజాలవని వదించుట నా  
 పాపము నలననే కాక ఏమి నామీయి, శ్రయఃజాలవని వదించుట నా

శా. పాపం బొక్కడెటుంగ నీవకరుగా పాథోధిగావేసము  
 గాపాడంపగదయ్య నావిపులదుఃఖం బాటవేసంప వే  
 యావన్నానన సత్పథంబు సదపాంగా లోకలేఖాప్తి  
 వాపోనంగనవేడ్కయానె యబలనేవైవస్వతా ప్రోవవే॥

యామ్యు—అహ! నేనింకఁ గానినయ్యము వహింపజాలను. కాంతారత్నము! ఏమిటి! నీ  
 శ్రీగల తగులుల నేనెప్పుడు నెఱుంగను.

లానుఁధము ౪౪.

శా. కాంతామానసవీధిఁబోచ్చె గరుగాఢాంతులన్ వోవ్యచ్చన్  
 నంతల్మానుమిడిచ్చిలీవడుగక న్నాణేశుఁబ్రాణంబులన్  
 శ్రాంతిన్బొందుమిడిచ్చు నీదునుచరిత్ర భ్యాతిలోకోత్తరా  
 సంశస్థానినుహద్విభూతిరవౌ నాచంద్రతారార్కము॥

లామ్యు—మనందలిచిత్రతలనువారిందఱుకానిహులిఁబోలఁజాలను. నినుఁగని యత్యంతము  
 నంతలీవడుగక నీదునుచరిత్ర భ్యాతిలోకోత్తరా సంశస్థానినుహద్విభూతిరవౌ నాచంద్రతారార్కము॥

సావి— నీ. వైవస్వతవలలెశ్వ శురవంశమువిగత  
 నయనోద్ధారణ మొనరఁగనతి  
 భూతదాక్షిణ్యముప్పొంగె యామ్యాధీశ  
 శశపుత్రశాతంబు శిశిలకొంగ  
 శమననారమణుఁ బ్రాణముమరల్చి మనుష  
 విమలాత్మసమవేతకముముదనకె  
 భర్తరాజముగుడనర్చి లిలాలించిరాముమా  
 పగధిర్మ రాజ్యమమకె

తే. గీ. విన్నగన్ననీమహనీయవన్న లెన్న  
 డక్కినపుదిక్కు కకిమిడచిక్కుచక్క-  
 డంచివాంఛమన్నించి నజ్జేంచిలేంచి  
 తరుచిహరువుమీఱమట్జోహరుసోది  
 ధర్మరాజా! యిప్పుడుగదా ధన్యనైతిని.

అనుబంధము 39.

యమ — కింకరా! ఈయారనా శరీరమునుండి నీకముడప్పించి మరల సత్యకంఠుని  
 శరీరమున నుంచినమ్ము. (కింకరా — నిష్క్ర-)

సావి — సూర్యపుత్రా! అయిన నాకుసెలవా!

యమ — తరుణీ! నాభాగ్యనుజూచి పోయెనుగాని రమ్ము.

సావి — ఇనతనయా! పరద్రవమగు ఏమాటజవదాటునునీ! అయినను నాపతి ముఠుఠ  
 బ్రాణవంతుడై నేనులేకున్నాడని యేమనుకొనునో! ఎంతమఱుఱుచుకోవదా?

యమ — అదే యతని ముఖమునకు గడిగాగలదు. కొంతసేపులోననే యతడున్న  
 యెడకు ననుజేర్చెదను. ఈవిమానముపై నెక్కిరమ్ము.

సావి — ధర్మరాజా! ఆరణ్యమున నాపతి నేలబడియుండి నేను విమానము నెక్కి-  
 రాజనునా! నగించియేనచ్చెదను.

యమ — బట్ట నేకానిమ్ము.

(యమనికనే గడగా నరకముకనుపించి, ప్రాణముల వికారమైన ద్వంద్వ విసుపుచును)

సావి — రహ! ఇదేమి మహారాజము?

యమ — కానినీ! ధనుపడికుము. రాజైపున వంశముల బాధలుకలెను ప్రాణుల యా  
 రాజమది.

సావి — రవిపుత్రా! ఈవంశముల వికారముల నుద్ధరియెయ్యగ నమ్మినా!

యమ — అశక్యముగా నిరూపింతును.

అనుబంధము 40.

సీ. నరసింహగంధివె యిందు దురితేవిమగ్నమానవస

మాజనిబిడచరకశమి

కాలమాశ్రమసంగర గ్రాలువిశ్వాసభూతుకులు

దివశివెనె దూలంగనిట

ససిపత్రమననింజె యెసఁగుఁగన్నెలనమ్ము

పశుతుల్యులసిధారగాసినగలఁ

బ్రబులుంగు భీషకము బరతల్పగులు

కుక్కకంపుంగట్టులనిభవదోప

తే. గీ. హాసఁబొగులనిందు లంచములందిప్రజలఁ

గంటగించుపలులుములుకాకకోడి

నెక్రకంటకమున నిటవ్రాలువారు

హింసకులకారవమున వేసిందుచించు ||

తిరుణీ! ఇది కాలమాత్రిమము నొకము. విశ్వాసపూరుకమొనర్చిన ప్రా.బలనించురిదీయు  
చున్నాను చూడుము. అది యసిపత్రమము నొకము. విశ్వావిక్రమును వేసినవారి  
నిందు భాగిభాగిములుగాఁగోయుచున్నారు. ఇది కుంభిపాకము. పర స్త్రీతల్ప  
గుల నిం గుమ్మ కంపుంగట్టులునుగలదే ద్రాక్షింపుచున్నాను ఇది క్రా  
కంటకము. అది కావలె గలవలంపులఁగొనిపక్ష పాతమునజనవిశ్వామొనర్చినవారి  
నిందు పీడకంటకములదే బాడుచుచు చుక్కమున ముంచుచున్నాను. ఇది రొంగ  
మునొకము. అందుకొందఁడేయు పశువుల నిందులుపైచెలి మక్కులదే గలఁడును  
చున్నాను. ఇది సుమా? యి భవమిద్రము. అత్యవారుల నన్యతపాక్షుల నిందు  
గొకటిమాదిరిపైచెలి ప్రా.గకు నీసము పోయుచున్నాను. యిది చూచిచే  
ఇంతామోదముగలది యి. ఇందు తిలపఁగొనినిమన్యప్రతిభులఁగిలియును—  
సావి—పక్షిమణి! నేనిట్టిదొకము వివరాలను. ఇట్టి కిక్కులు గలగాఁ గన్నగాని  
మాంపు లిట్లు విట్టినుచున్నారా?

యము—అనిరమణీ! హాసమానపులకు కర్వాణగదా తెలియును. నాచామగో-  
మహామోహముగల యిట్టిదొకమును స్వదించి గానియొకప్రతిమ ప్రభావులగు  
భీష్మనిది యిట్లు గుఱులను మేలు. కీళ్ళు, పుష్కసాములను పారి నెలుగు  
నల్లులుగలవలె గలఁగొనిట్టి మేలుకీళ్ళవల్లపంచును భాషలములఁ గల్పించునన్న  
నెట్టిమాట! తిరుణీ! ఇదేవాదము. ఇదంత విద్రమింపుము. నాభాగ్యులు  
బాపును. (విష్కృ.)

సావి—తదా! మిమహాపక్షియును గ్రామదేవి సంకర్షణముగాఁగల పుత్రము నెందు  
కల్పింపచ్చును! అయినను నానాగుఁడా యరస్థుఁడను మేలుకన్న చెంటనే—

[ ప్రవేశము: శ్యామాదేవి.]

సావి—(తల్లి తల్లి ! వికళవాదనము.

శ్యామా—చలియో ! ఉపవేశ మేమిప్పుడు. నాగర్తయగు శమరునికలన నిమహాత్మ్య మంతయు తెలిసితిని.

సావి—అమ్మా ! నాకట్టినుపానుగలను!

శ్యామా—జగంబున నేరైన నిరలెనొనర్చిన నాయన్నారా! నివసించుచు పరిత్రతా ధర్మములు కొన్ని నివోట వినఁగోరవను.

సావి—శ్యామాదేవి! పరిత్రతాతలకముని జగంబునెల్ల ప్రసిద్ధిఁబొందిన నియమము నే నేను వదింపఁగలను. అయినను తాముప్రీతిచేసిన చిలుకపలుకులు విననిచ్చుచుందు రీతిఁ బ్రేమచేసెడిగనంతున కొన్ని ధర్మములు బాలభాషణములుగానిందుకి వదిలెను. పరిత్రతగలసతి పరిత్రత పరచుకముని యెంచుచు, అతని నేమనఁజే శుద్ధత్రతముగా మాహించుచు అతనిమాటయే వేదమంత్రముని తలంచుచు, అతఁడెచ్చిన సహాధిమే పదితలని గ్రహించుచు, అతని సాధ్యమునాది వందతీని ఏవప్రాణబుధువులుగా మన్నించుచు. తోడికొనిండ్రి నక్క - చెల్లెండ్రెవారె భావించుచు, నొలికామునలేది పరిమాముదమ్మిఁ దిలకించి నిరణములకభ్యంతన నివరించి చిత్తమిడిగి వేశన భోజనముగావించించి కిరపఁ జా భుజించి, ముం - మేలము నైన నతనిహాస్యమాది. అతనియా జ్ఞ తోకాదువ్వనైన క్రయమునరింపక, అతడు కోరికలచుక్కొప్పు ముగ గుండుక. మన్నించిన నుప్పొంగక సాములివ్వఁబని ముఖంపక, అలసినప్పుడు తోగి యయినపుడులేమిఁ కిందినప్పుడు యిచ్చానువర్తనమున నీవొనరించుచు. మారానికి దేశాంతరగతుఁడైనపుడునలంకారము లిచ్చగింపక తదాగమన మేకోరుచు, అస్యపును పులతో నేతుక కైన నవ్వలాదిక హితకీర మెలంబులయే గుండు.

శ్యామా—సా: ప్రీతి! నియుపన్యాసమునకు మిక్కిలి సంతసించితిని.

మ. అలివేణీకతతేరునీకుఁగల కాంతాఁగ్నహాధర్మము

ల్గులవాణిమ్మదుభాషిత శ్రుతిస బాలంకారణదో - నిల

శలసచ్చిల సంగ్గనన్నలదిదే హృత్పుష్కరంబునన్వని

న్వలందుల్బేర్చిభాసం వారిగతినాపప్రీతివిప్రం గుర ||

ఇట్టి ధర్మములు నికర్తవ్యమెప్పుడు.

సావి—శమనపక్షి! నాకవ్యయచెప్పచును. దైవయోగముచేఁ దొల్లనండియు నిదిమనం  
బున నలవడియున్నది. అందున నారదముగి కొన్నిధర్మములు వినుపించెను.

శ్యామా—సావిత్రి! ముదిరి పోవున నారదుడు బ్రహ్మనుజేడి ' కరుణారసమును  
స్పృశంపఁ జేసి యాకరుణ నానాధునియందు తెలియఁజేసివట్టుతనతో నాకుఁగరుణతో  
వచించెనని నానాధుఁడింతకుముందు చెప్పెను. నారదుడు పైఁగెంచుకొంత—

[ స్రవేశము: యముఁడు నారదునితో. ]

యమ—సావిత్రిదేవి! నేరయియునది. ఇదిగో దేవమనియగు నారదుఁడును కచ్చి  
యున్నాడు. మనమింకఁబోవుదము. (నిష్క్ర-)





తృతీయాంకము-పశ్చిమరంగము.

అ డ వి.

[ప్రవేశము [ చిత్రాశ్వుడు (నిద్రలేచి) ]

అనుబంధము 43.

చిత్రా—సావిత్రి! అహ! నాకాట్టి చుస్యప్పమువచ్చి? తలచుకొన్న నింకను భీతిగలుగుచున్నదిగదా! ఏమి గాఢాంధకార మిట్లున్నది! సాయంత్రమునఁగి చాయించుబండుకొంటిని! ఇప్పుడర్ధరాత్రమయినట్లున్నదే! ఇంతనేపించేలయుంటిని! ఆయ్యో! సావిత్రి యొక్కడికిఁ బోయియున్నది! అంతలముననున్న నమ్మడిచి యెంచుబోయెను! ఇంతచాపుననుండవలయు. ఇకకేమాకుఁగూక (ఇకకేబోయి) అకట! యేమిది కాశ్యపియులేవనువుది! ఇట్టియనకకేమికారము! ఎన్నఁడు గాని నన్నొక నిమిషమైనఁ బాసియుండునె యీగుండరాంగి నన్ని యరణ్యమున నీ రాత్రిడించియెంచుబోయియుండును! అహ! మాతలికండ్రులయొద్దనున్న రాతిగుంబోయియుండవలయు! నేనిదివలకు బోవకయున్నందునమాతలికండ్రులెంత ముఖమచుచుండురో! ఏమని యెంచురో! కన్నులుగానక శిశువుకంటె నన్నేదేకోల గానమ్ము కొనియుండిన మాతలికండ్రులకెంతో ముఖము గలిగించిన పాపాశ్వుఁడగునా! సావిత్రి యొక్కడికిఁబోయియుండును. నేనుఁగోయిదను —

కాయకాయ. నాకీభ్రాంతి యేలగలిగి? మహాయావమున పొడితలమున నయ నించియున్న నిద్రియర్ధరాత్రమన నియుంచిన మాని శానకాక్షిగారి బుద్ధకాలని బోవునా! ఎప్పుటికినిబోవను. ఇదియతయుండలమకొన్నది. జన్మరాని నియ ముపుట్టించున్నది. అలరులేమని లేవను నాకేమిగలి?

హ! కాంతామణి! ఏలపలుకుచున్నావు? నిద్రలేవను నాజనమేటికి!

ఉ. మానినియెందుబోయె ననుమాని నిశ్శీఢనిశాన్యమునెవ్వని

క్కానననొంటిడించినడఁ గానకదానటకేగ నొక్కొక్క

జాననవంపిలేకడద నాభ్రమగుఁజుండు ప్రేమనెనిగు

తే. నెనెనొకనుధాంత ముఖఁబ్రేమ్మి నువ్వే గదలెట్టి బలముక ॥

ఈముఖమున నెన్నింటివనుచున్న నెవరుకన్నవాడు? ఇట్లుగాలయొద్దనుండ బోయి విచారింతును. (నిష్క్ర-)

[ప్రవేశము: దుశ్శము తేస్వరుడు-సానకాక్షి.]

అనుబంధము 44.

సానంద—అకటా! ఇంక దైవమా! భూగతియేమి! భూభూతామలతః బద్ధకాలవిడిచి  
 - పోయినకొడుగు అర్ధరాత్రము బాటియున్న నింకనురాలేదే! అయ్యో! నాల్గదిన  
 మలనుండి యుపవాసమున్న ముక్తుకొడలు పతియొద్దకుఁ బోయెదనని చెప్పి పో  
 యినది యింకను రాకయొప్పుదికదా! దైవమునకు మేమేమపకారముఁ జేసి  
 యున్నాము?

ద్యుమ—అయ్యో! దైవము నన్నిటా తెక్కిరింపవచ్చునా! తిన్నట్టుండి శత్రువుల  
 వలనఁ బోగొట్టబడిన కన్నులు నాకీనాడు కలిగించి యింతలో నిమహవదఁ జేవ  
 చ్చునా!

సానంద—అకటా! నానా! ఈయరణ్యమంతయుఁ దిరిగిరిగఁగా ఇంకెమి చేయ  
 వలయు!

ద్యుమ—మ. తగునాదీనులఁబాసిఁపోఁదనయకాంతారస్థలిన్స్వకపోఁ  
 కగుణాధ్యుండవు జేహయాత్రడఁగునీ కైదండడడ్డగా

సానంద.....శుభ.

ప్రగుణాబ్జాననసారసత్వముడిగెన్నాకీవుతొల్లన్వగ  
 న్నగలెక్కిప్రభవం బెమాయుమణిరీమాకిలన్నిల్పునే  
 [ ప్రవేము: సుమాలి (ఒకవైపునుండి). ]

అనుబంధము 45.

మానిసివృత్తము.

కుమా— అబ్బురమయ్యెడినంధులు దంపతులారామమున్విడనక్కట పె  
 న్నబ్బునవారభిమంత్రణమారిటఁబల్కురుచెల్లదు మాగ్గణముగా  
 బ్రబ్బినతామసినాతియు నాభుఁడునిక్కువలోనరినట్టడవిగా  
 బెబ్బులివాత విభీషణలీలనుబాటి వెతన్విలపించిరొకో!

అయ్యో! యిదేమాశ్చర్యము. పద్ధికాలలో నుండవలసిన యంధ దంపతులీ యర్ధరాత్ర  
 మెక్కిడికిఁబోయిరి! అకటా! నాకేమియుఁదోచునున్నది. కన్నులు గాననివాయ  
 తెలుపలికెల్లపోయిరి! నేను తెచ్చియున్న సంతోషవాల్ నెకరితో చెప్పును.  
 యైనను తెనకి చూచెదను.

ద్యుమ—తరుణీ! అక్కడ నెవరువచ్చువారు ?

కుమా—(ముందజీకడచ్చి) ఆహా !

ద్యుమ—కుమారీ! ఎప్పుడువచ్చితిని ? ఏమిట్లు భయపడెదవు !

కుఁభూ—ఇప్పుడు నాదొనుటనున్న నాఁడు మృతులైనవా?

ద్యుతు—కుఁభూతీ! నీలసంకయింకెదవు?

కుఁభూ—విగ్రాన్ను లెట్లుజచ్చెను?

ద్యుతు—దైతమునన్నిటూ నవ్వులుచేయుచున్నాఁడు.

కుఁభూ—కన్నులు వచ్చియుండుట నవ్వులుచేయుటయో! ఇంకేమిటలు చేయుట యెట్లు?

[ప్రవేశము: అశ్వపతి, మాళవి (ఒకవైపున)]

అనుబంధము 46.

అశ్వ—నీ. అతివ యాశ్రమమునందతివయశ్రమము

సందతివందులలోడిరే వ్రతివచింప

మగువ రాజసుతుఁడే మగువ రాజసుతుఁడన్న

వగదేతెనొకొ రాసగుచురాదె

లెఱవ సుందరగాత్రిపుత్రయైడెఱవ

సుధావను ధవనిటఁదానులేదె

యెలనాగవేధనించెడలెవెన్నలనాగవేధ

నిందుచుఁగందువిధమనగతి

తే. గీ. చూడనల్లుడిలఁగల నవ్వడియెసున్న

యుతికికలఁగి రాసతియుచిచ్చుతే కెనొక్కొ

బెడఁదబెగ్గిలి పెద్దలుమడసిరేము

బాములెన్నిఁటిఁగననొనొ మగువనేడు!

అశ్వ—అకటా! మాళవీ! రయల్లునిఁ గూతుని నెనింకెట్లుచూతును? నేటిఁగదా వివాహమై సువత్సరమాయెను. నారదముగ్గి యాడివహుట రిప్పునా! ఈరాత్రి బాముముఠఁ బల్లకాలయందేయుండిన యంధ దంపతు రిప్పుడెక్కడిఁ బోయి యుండఁగలరు. మాళవీ! ఇదియంతయుఁ జూడఁగానత్యవంతుఁడుమృతుఁడుకాఁగా వువసాప్రియు వంతముఁగొందినదిచూచి యాయంధ దంపతులు తామును మృతిఁ బొందినారని తోచుచున్నది.

మాళవి—అయ్యో! ఇట్టిపాపి యెవడైనఁ గలుగునా? పెండ్లియైనది మొదలమొదలు  
 దిడ్డ సాక్ష్యమున నుండినది నాపాపికిఁబట్టులతోఁజూచునగా? నారదయుష్ఠి చెప్పిన  
 మాట యింకొక్కనాడు మందైనను జైత్రవచ్చియుండినఁ గన్ములఁజూచెనయినఁ  
 నాచుమంటిని. అయ్యో! మనము కచ్చుకప్పుడు మననైన నుంచినవములన్నియు  
 నింతటివా?

అశ్వ—అయ్యో! విధిబలవంత మయినపుడెక్కడి శకునములు? అత్యుత్తమ శకునము  
 కమ్ము (అశ్వపతి, మాళవి ముందటికి వచ్చుచు).

కుమార—మద్రరాజా! మాళవిదేవియా! ఏమాశ్చర్యమిది, మీరప్పుడు వచ్చితిరి!

ద్యుమ—మద్రరాజా! మాళవిదేవి! దీక్షనా నాసంబంధులు! ఏమాశ్చర్యము దీక్షరాజ.

అశ్వ—ద్యుమత్యేనరాజానా నేను నిక్కవముగాఁజూచునది! లేక నాకనులేమయినను  
 భ్రమించియున్నవా?

మాళవి—సానందాదేవి! ఇదిమి యిక్కడనున్నారు మీకన్ను లెల్లువచ్చెను?

కుమార—నవ్వులాటక వచ్చినవట.

అశ్వ—రాజేంద్రా! మీకొడుకుఁ గొడిలేరి?

ద్యుమ—అయ్యో! వారికిఁజుక శకునమున్నాము. ఈదినము వారివచ్చును మూఁడు  
 గాములనుండి కానరావెను.

అశ్వ—మాళవి! ఇంతటి సందేహము?

మాళవి—అయ్యో! అట్టి మల్లుఁడెట్లు దక్కఁగలఁడు!

ద్యుమ—మద్రరాజా! ఏమిఁజూచివచ్చినను. మీకు వారిసంగతి యేమయిననుఁ తెలి  
 యునా?

అశ్వ—రాజేంద్రా! వివాహమునకుమునుపే వివాహమైన సంతతిరమునకు మీసత్య  
 కలగునది మృత్యులగునని నారదయుష్ఠి మాతోఁ జెప్పయుండెను.

అందఱు—హా! కుమారా! (అని మూర్ఛిల్లుచురు).

కుమార—మీకు ముఖపడెనుఁడు. అట్టి ముఖము మీకెన్నటికిని రాఁజాలను. శకునము  
 మీకుఁజోయున నెన్ను లేట్లు వచ్చియున్నవికదా! నాగరినికవియఁడు. నీనుసార్వ  
 ఘరికఁజోయు ఘటకేసునితో మంచివాఁడనికనిమికిని చెఱలోనున్న మీనుండ్రి  
 క. యదేవుని విడిపించి యుతెని నే ఘటకేసునికి మంత్రగాఁ గావించి. అతఁడు మిత్ర  
 భేదము గల్పించి సవ్యమంతయు స్వాధీనమగునట్లు చేసియున్నాను. తేఱపున  
 యము మీకిందుఁ బట్టాధిపతియై కలఁగెను. ఇట్టి సంతోషకాలమున మీవియ్యము  
 వారిగు మద్రరాజా మాళవిదేవి నిందుకచ్చునట్లుతలపించెను. ఇట్టి నెప్పటికైన  
 దుఃఖము కలుగునా?

[ ప్రవేశము: చిత్రాశ్యుడు (ఓ. వైపున). ]

అనుబంధము 47.

చిత్రా—అకటా! నాసావిత్రి పక్షకాకు రాలేదే! కన్నులులేని తలివండు గెండు  
పోయినాలో?

సుమా—అక్కడి నెవరు వచ్చుచున్నాడు? చిత్రాశ్యు

చిత్రా—అహ! సుమా! ఇదేమిచోద్యము మా మామయ్య వత్తయ్య వెళ్లకచ్చిరి!  
మాతలివండుల కన్ను లెట్లు వచ్చెను?

సుమా—మాయయ్యకు గన్నులువచ్చెను. మామామ నినుజూడవచ్చెను. ఈసుమారి  
నీకు రాజ్యమువచ్చెను. అయిన సావిత్రిదేవియేది?

చిత్రా—సావిత్రియేదీ? మీరెఱుంగరా?

చ్యును—చిత్రాశ్య! ఓయొద్దకు వచ్చెదనని వచ్చెనే?

చిత్రా—అకటా! జనకా! అట్లనే నాయొద్దకువచ్చెను. నాకు మహాసంకటముపుట్టి  
చెప్పరాని బాధలు గలిగె. అతనియొక్కమునక బద్ధులించిరి. ధయంకర మున్నప్ప  
ములుగలిగె. దానిక దలచుకొన్న సప్తతిగిరీరమున లోమాంచములెగయుచున్నది.  
ఎకలో ధయంకర యాపులకచ్చి వన్నుకుకొని పోయినట్లాయెను. సావిత్రి నావెంట  
వచ్చినట్లాయెను, నిప్పులయొక్కకటికనుపించెను. ననుదేనియందోయుందిట్లాయెను.  
సావిత్రిగానరాలేదు. ఇంకను నాకుస్వప్న మో మోమో కులియఁబాలకున్నాను.

సానంద—అకటా! మాశీదేవి! మీనవారముడు చెట్టియున్నట్లే మాసశ్యకంకుడు  
మృగుఁడయి మరల జీవించినాడనుటకు సందేహములేదు.

చిత్రా—నానియందేమి చెప్పయున్నాడు?

సుమారి—వివాహమైన సంతతీరమునకు నీకు మృతిగలుగఁగలదని చెప్పి యుండెను.  
పక్షప్రతాపిలకనుగు విభార్యకలన విప్రు మరల జీవకంఠుఁడైవలయును సందేహము  
లేదు.

అశ్వ—అయిన మా సావిత్రియొక్కడినుండును?

చిత్రా—అకటా! నా! పూకు లోయచున్నది. మీకు వారముడు చెప్పినది నిజమా  
యోనా. అనాసావిత్రి లెవ జీవము నిచ్చి నమలకుకఁ జేసియున్నది.

అంజలు—అహ! ఇదివిశ్మయము.

అనుబంధము 48.

చ్యును—నీ. పూర్ణహిమక రాస్య పుష్కరాక్షిగులిల  
ముడుగవిన్న విజిగిపడియెమాకు

సా— కువలయాక్షి కటాక్ష పావనేక్షణితః  
 కువలయాక్షిః కమాక్షవలయాక్షే  
 సుహ— కుందరదస్మితః చంద్రికాత గుండగ  
 వంతః గుండగనుః గల్పాంతమయ్యై  
 అశ్వ— జాతయాపాంగివిజ్ఞాతయాపా లోకన  
 నివృత్తిలోకము మునిః గమాకు  
 మా— తే. గీ పుత్రిశుభగౌత్రిగోల్పడిత్తేత్రమెటుధే  
 కీత్రినిల్పే బ్రాణమువోకః జిత్రముగను  
 చిత్ర— కోరికరియానననుః గావహారివదంబుః  
 శీతస్థిరసనసుపుట స్థిరసములు ॥

ద్యుమ— తమి! సానందా! అట్టి బంగారమువంటి యిల్లునిండిన కోడలుపోయిన  
 తనుగ మనము జీవించి యేమిప్రయోజనము! అగ్నిలో చుముకుదము.

సానంద — అహ! ఇంక యీచింతలే!

అశ్వ— రాజా! కోడలుపోయిన నీకు కులేయొక కోడలు రాగలదు. మాకుగదాతీరి  
 రాని గర్భములుము. మారే! పుత్రసంతతికే సావిత్రిదేవి వచ్చినదాక వ రంబులుపా  
 సింది అమహాదేవి కరాన భూతచేబడసిన యట్టిసచ్చరిత్రముగనుపుత్రి పోయిన పిదప  
 మనకీటి జీవదింత? మనమాచిచ్చునఁ బడుదము.

మార— అహ! ఇంకీటిజీవదింత?

చిత్ర— నిర్భాగ్యుడైన నాకొసరిరత్న మెటుదక్కును? అట్టిసరి ననుఁబాసిచనిన  
 నేను జీవించియుంచునా? నేను కొల్ల నన్నునుతీరదను.

సుతూలి— అయ్యో! మారందఱు నెట్లయిన పిదప నేనొక్కడనా మిగిలియుండుట.

[ప్రవేశము: నారదుఁడు.]

అనుబంధము 49.

నారద— మమత్యేనం హి మద్రరాజా! సానందాదేవి! మారేదేవి! చిత్రాశ్వా  
 ఊడిల్లుదు.

సుతూలి— అయ్యో! నేను సుతూలిని—

నార— (నవ్వు) సుతూలి! నిన్ను మఱుగును లేమ్మ. మీ సావిత్రిఁబోలిన ధన్యులీగంబుల  
 నెవ్వరుఁబరు. ఈచిత్రాశ్వునకు వివాహమయిన సంతత్యమునకు మృత్యుప్రాప్తి  
 యుండెను. అసావిత్రి యుందిత పట్ల కలనఁ దరపరిని గొనిపోవుచున్న యమని  
 మెప్పించి యతనివలన కరుణగాఁ దనయైతూము యంధత్వముదీర్చి రాజ్యమునచ్చు  
 లకును, తనకెట్రికఁ బుత్రసంతతిగలుగుటకును వరములుపొంది తుదకుఁ దనపతిని  
 సముతము సంపాదింపుకొనెను.

అరిదలు— నారదా! ఇతని సావిత్రియెక్కడ?

[ప్రవేశము: సావిత్రి, (ధూరమున బ్రాహ్మణ నేడమున యముడు) ]

నారద—ఇదిగో! కచ్చుక.

ద్యుమత్యుఁడు } అహ! సావిత్రిదేవి! ఏదే పరమధన్యువు.

అనుబంధము 50.

ద్యుమత్యుఁడు—ఉ. ఈడియసాధ్వినీకునొరులెవ్వరు నీదుచరిత్రవిన్ననే

కీమనుమాడదంగదలొగి నొలంగు జనరాండ్రకిద్దరి

సావ— . కేడియమిత్తిగెల్పు పును చెయ్యములారసి చూడనీవుమా

కోడలుగావుతల్లివి తగుండగు నేనిలు నేయనీకిల

అశ్వ, మాళవి—నూయమ్మా! మమ్ముకరించిన గల్గి, యిటురమ్ము. నిహం గనింపనిమన  
మాతంజము నేడుగరా పావనమాయెను.

అనుబంధము 51.

అశ్వ—ఉ. అమ్మరొమమ్మహీనగతి మైమనతీకరుణా దేచ్చిదో

సమ్ములువాసెదేతెజడినమ్మదమేచ్చిమది

మాళవి.....గదానిమే

బొమ్మిలరమ్మనిస్సనిన పుణ్యపశమ్మున నెగ్గమాదునె

శమ్మిలబాలనిన్దనువిశంకటసోభయశోడయలవిల

అనుబంధము 52.

మనోహరి

నూమా—మాకు నెలియెసన్నుతింపగమంగళాంగిగొనిన్నున

స్తాకమాపతిభక్తి శక్తినిదుస్తరాపదనాపితే

శ్రీకరాకృతిసంగనాజనశీర్ష మండసమైలలి

బ్రాకటప్రభముజ్జగంబులగ్రాలునీయశమమ్మరో

చిత్రా—నమరక్షించిన నాభాగ్యజనమా! నేను నిశ్చేతుని కొనియాడలేదు. ఇట్టి చిత్రిగలవారి నెంచిన మనమువంటిమీ! యమునినాటిబడినపనిమిటిఁ బడయు సామార్థ్య మెవరికిగలదు? అతివా! నాయానందమునాడిమీర! పుతచిత్రియగు నిను నాయరాంగిగాఁ బడయుపుణ్యమునకుఁ దొలిజ్ఞమున నెట్టి కవములగు దుర్గ నేవల ఘోరతపములఁజేసి యుంటివోకుమా!

అనుబంధము 53.

పశ్యతి—

అలఁతకుఁడలక నలిపిఁకయమాయతసాంగణ మొందినన్మరలిం  
చలనదనద్యశయశమెసంగెనరోజువిలోచన సారనరాగగుణో  
జ్వలలలితవిమల పలిభక్తికలాపపరిష్కృతనిస్సువినందిననా  
తులయెవరికనిలఁదొలిబాములనేదొరలేనితపంచానరించితివో॥

నాచిత్రీ—నన్ను మిరందఁజెంచులెంత గొప్పచేసెదను! నేనెట్టి ఘనకార్య మొనరించి యున్నాను! నానింకను మిఁక బుద్ధిగతిపి త్రితచెయ్యడగునుగాని యిట్లు కొనియాడఁ బడుటను నేనర్హవా! నాభా! వన్నింత విప్రు పొగడవలయువా! సంతతము విచరణధ్యానము మానను. అట్టి నాకు సన్గతి యెలకలుగను.

అనుబంధము 54.

చ. అరయఁగభూతభవ్య సమయాంచితులీరుగుణప్రశంసన  
న్నరమరఁబెక్కిఁ జేయదగదంతటికన్ద మదేమొనర్పితి  
బరువడిమీఁపవిశ్రవదపద్మముల స్ఫటియించువాసిమైఁ  
బరువిడిపాపముల్దొలఁగిభద్రసుఖంబొడగూడ కుంచునే॥

నారక—ఇంక మీరేల యూరకాలస్వము చేయుదురు? మృతుత్సేనరాజా! మీ రాజ్యము మిమ్ము నెదురుచూచుచున్నది. ఇదిగో! ఈమహామహాఁడు నిజోదలి నించుఁ బిలుచుకొని వచ్చినవాడు బ్రాహ్మణమాపుఁడై మిమధమ్యులఁగాఁ జేయ నే తెంచిన పిప్పిపతి. ధర్మరాజు—వంకనమొనరింతుఁడు.

[ప్రవేశము: యముఁడు బ్రాహ్మణవేషమున]

(అందఱు వందనముచేయుదురు)

నార— ఓ. సాదరసోదరాశయుఁడిహోదరిహాసముతోఁగలిందచా  
సోదరుఁడుమీమావిబుధసుందర వేషముఁబూనితార్చినా  
హ్లాదము వెంపనిల్లిదెగుభాగతవంద్యుఁడు చారసిలెనా  
రాదృధభర్తృభక్తిసురరాజ్యమునంకకుఁడేరబూసతుర !



యమ—అయ్యలా! మీసావిత్రితన మీయుభయల కంఠములు పదిత్రములాయెను.  
సావిత్రిదేవీ ఇంకఁ బోయినవకుడు.

అనుబంధము 55.

నీ. వనితలంగజయాన వాణిఁబల్కువినంగ

జయానవాణిబల్కుదుకునేర్చు

రాఖ్యఁబ్రత్యక్షరమావృత్తఁగాడఁ

బ్రత్యక్షరమావృత్తులఁజువారు

సర్వమంగళకథాకర్తలొలురు సర్వమంగళా

కర్తృ కానిటమెనయు

దురువడిఁబూత సచ్చరిఁబూనఁగఁగోర్కులు

రువడిపూతఁజెచ్చెరఁజెలంగుఁ

తే. గీ. జామలకునార నీదుని స్థంద్రలపస

నామనిజకథాశీలగరిమ మెసయద

రమెసులవునాకు వర్ణిలురమణుఁగూడి

రమణసిద్ధియసంబులలరివణ మొసఁగ ॥

చిత్రా—ధర్మరాజా! వివాహ్యుత్తయంతని కొలఁదాఁజేతు? మాభాగ్యముచే  
సమాన మీధరిలో నున్నదా!

నీ. శీలివై పరదయాశాల్నివై కులసనిర్మాల్నివై

సతన్విజరాళివగుచు

న్యాయువై యిష్టార్థదాతువై యధికనిర్మా

యువై దండవిధాయవగుచు

హరివై సుమనోవిహరివై ధర్మసంచారివై

కలుష సంహరివగుచు

వీలివై రిహయానుభూతివై యుభయ

నిష్కాంతవై సౌఖ్యసంధానవగుచు

తే. గీ. నగణితభ్యాతిఁజగములఁబొగడుగన్న

నిన్నుఁగన్నానీర్పించి సన్ననింపఁ

గన్నవారము మాభాగ్యగరిమనేడు

తనమోనియాడనో యమధర్మరాజు॥

యను—నారదా! మనకు శరణార్థదా?

సుమారి—ధర్మశాస్త్ర! నిశ్చయముగానే శరణును.

యను—అదియేమి?

సుమారి—ధర్మశాస్త్రము మానవుల కిందకు వచ్చినది. నిను విశ్వాత్ముడు ప్రామాణ్యమున నిటచుట్టించు భాగ్యము గంటిమి. మాపుణ్యముల కిడులేను. అయిన మాత్రము విప్రుల దర్శనము నాకులేమండ ననుగ్రహింప—

చిత్ర—సుమారి! ఇదియేటిమాట (నారద, యను నిష్క్రమింపు)

శరణు తిలకుండైన శృతాంతునితో నిట్టిమాటలా—

సుమారి—విప్రుగట్టిపడి కర్మవిధి. తిలినది, నేను గట్టిచేసికొనఁబనిలేదా?

చిత్ర—ఇంకఁజాలును. పోవమరమ్ము (నిష్క్రమింకుడు)



## ఉత్తర తం గ ము.

ద్వీపక:—శ్రీలలితంబు నీచిత్రాశ్వుచరిత	
మూర్తికించితిర పుగ్యంగనలార	
చెలులార వల్లవ శ్రీపాణులార	
కలవాణులారయో ఘనవేణులార.	4
సుమహాలకోమల సురుచిరగాత్రి	
సుమవేలేపాప సంచయ కాళరాత్రి	
చాలితచింతిత ఫలదాగ్నిహోత్రి	
శీలక్షమాగుణాంచిత భూతధాత్రి.	8
రాజతజలజాత రమణీయనేత్ర	
రాజవందిత మద్ర రాజసత్పుత్రి)	
యలఘుచారిత్రయీ యమలసావిత్రి	
కులసతీమణులకు గురుభూతగాడె	21
శ్రీతుంగ బహుమహో జితభానుమంతు	
శీతలముఖ రాజితనిశాకాంతు	
రుచిహాసజయంతు రుచిచయానంతు	
సచలశుద్ధస్వాంతు నాసత్యవంతుఁ	16
గాసలోఁగనినాఁడు కమలాక్షితనదు	
ప్రాణనాథునిఁగాఁగ భావించెనంత	
నాసత్యవంతుఁడి యవనిరాజ్యంబుఁ	
బాసియరణ్యంబుఁ బట్టుటవినినఁ	20
డల్లిగాడ నెఁడన తండ్రివల్లనియె	
అల్ల నారసమాని యాశ్చర్యపడియెఁ	
బరిణయంబైన సంవత్సరంబునకు	
వరుఁడుమృతుండగు వాఁడంచువినియె	24

- నత్తయ మామయ నంధులైకాన  
 నత్తటిమునివృత్తులై యుండుటరస  
 గహనమీ యిల్లుగాఁ గలుగుటనతిఁగ  
 నహహ తానెంతటి యచలమాననయె 28
- వెలఁదితామదిలోన వేటొక్కమనుజఁ  
 నలబోయదామె నింతటివాడుగలరె  
 మగువయిట్టులదృఢ మాననయగుచు  
 నగణితగతిఁబెండ్లి యాడఁ జిత్రాశ్వుఁ 32
- ననమక్కునవుదల్లి దండ్రులకంట  
 ఘనముగాఁజూచుచుఁ గడుభక్తిమెఱయ  
 నత్తమామగు మహాప్రేమతోడ  
 నుత్తమ శుశ్రూష లొగిఁజేసివెలసె 36
- సరుదారఁగానలో నాకలంబులనె  
 పరమామృతముగాఁగ భావించియలరెఁ  
 ననమగఁడన్నను నైవంబుఁబోలెఁ  
 గనుగొనిపరిచర్యఁ గావింపఁగనియె 40
- ననబాహు తననాథుఁ బాయకయుండి  
 తనదు పరివ్రతాధర్మంబుపేర్చిఁ  
 గలిగినమాహాత్మ్యగరిమంబుఁజేసి  
 యలఘులీలలఁ గాలయమువాఁలఁబడిన 44
- తననాథుఁప్రాణముల్ దాఁడెచ్చుకొనియె  
 ననుపమభ్రాతృ యియ్యవనినింపార  
 నెల్ల వాధర యంకపాళిశయించి  
 నల్లభుఁడుండంగి వానిఁబట్టంగ 48
- నముదీర్ణబసాభీమ సత్వాభ్యులైన  
 యమదూతలేతెంచి యలచేరేక  
 దిగులొందివెనుకకుఁ నిరుగుట యెల్ల  
 మగువపతివ్రతా మహిమంబుగాడె 52

చటులకు సర తవళ్ళు చేసెనఁ  
బటునియమూచిత భు చేసెనఁ  
ఘనతరలహయోగ గరిమలనైనఁ  
గనుఁగొనఁగారాని కాలుంకువచ్చి

46

యగ్నినిరితిః బ్రత్యక్షమౌపేల్ల  
మగువవతివ్రతా మహిమంబుగాదె  
అకుదారనాథుని ప్రాణములే గొంచు  
నరిగెడుయమువెంట నంటిదుర్గమము

50

వైసనీమలఃకేర నలవకులెల్ల  
మానకకాలునిమదికెక్కులెల్ల  
వైతరణీసది వడిదాలులెల్ల  
భ్యాతిభ్యామాదేవిఁ గనుఁగొనులెల్ల

64

సత్తమామలకన్ను లలకుటయెల్ల  
సుత్తమరాజ్యంబు నొగిఁబొందులెల్ల  
దండీఁబుత్త) సంతతిగల్గులెల్ల  
వేంద్రమావైభవ్య విధిలెల్ల

68

దగురిలిశమనుండు దయచేయులెల్ల  
మగువవతివ్రతా మహిమంబుగాదె  
జలకాక్షులార యీసావిమ్రీసలనఁ  
దెలువంగఁబడిన వతివ్రతాధర్మ

72

విసరంబులెల్లను వింటిరిగాదె  
మసలివానిని మూడు ముఱవంగరాడు  
చిగురాకుబోగియంచితభక్తితోడ  
మగఁదెచ్చివంబుగా మదిసెంచవలయు

77

సతనిబంధులనెల్లఁ బ్రాణబంధువుల  
గతినాదరంబునఁ గనుఁగొనవలయు  
వేదమంత్రముహారే విలసిల్లుభక్తిఁ  
లైడలిపలిమాట వాటింపవలయు

80

గరుణించివిధుఁడొనఁ జేగ నెద్దియైతఁ  
బరమామృతముగాఁగ భావింపవలయు  
నేవేళఁబ్రాణేశు నీర్పితంబెఱిఁగి  
సేవలుభక్తిఁ బైఁ శేషుంగవలయు

84

నుడురాజముఖనాథుఁ డొడ్డలేకున్నఁ  
గడుపలంకారముల్ గయిసేయరాదు  
కుటలలతోఁజెర్చిఁ గూడంగరాదు  
చెలుపుని హాస్యంబు సేయంగరాదు

88

ఏపారఁగానెండు నెడురాడరాదు  
కోపించెనని మదిఁ గుంఠఁగారాదు  
సమ్మలించనిపనుల్ సజఁగారాదు  
సోమ్ములివ్వఁడటంచు సోలయఁగారాదు

92

గుఱుతుగా నీధర్మ కుశలతగల్గు  
తెలువ ప్రతా లికంబుగాదె

96

పతిభక్తియొక్కటి బలముగాఁగల్గు  
సతిఁ నెందైన నసాధ్యంబుగలదె  
యింతిఁబతిభక్తి యిష్టచాయకము  
కాంతకుఁబతిభక్తి కలుషకోషగాము

100

భామకుఁబలిభక్తి బహుజన్మఫలము  
రామకుఁ బలిభక్తి రన్నభూషణము  
కలికిఁబలిభక్తి కామితదాఱు

చెలఁదిఁబలిభక్తి చెలఁలేనిసొమ్ము 104

మెలఁగకుఁబలిభక్తి మేర్పిదానంబు  
చెలఁతకుఁబలిభక్తి నిక్కంపుమాట  
పలిభక్తిరమణిఁ బాపనాశనము

పలిభక్తితరుణిఁ ఫలదాయకంబు 108

పలిభక్తి యువతిఁ బరమభద్రంబు  
పలిభక్తి పాలఁదిఁ బారికాశంబు  
పలిభక్తి చామకు బహుసౌఖ్యకరము

పలిభక్తి లేమకు వరముక్తిదంబు 112

పలిభక్తి చెలువకు భాగ్యసంతతము  
పలిభక్తియలివకుఁ బటుయశోఽపితము  
వలియింపఁగానుప వాసంబులేల

యటమటింపఁగఁదీర్థ యాత్రాడులేల 116

రహిఁగానియేల యారాకఁసియేల  
బహుళయజ్ఞములేల వ్రతములవేల  
ధ్యానంబులేల బల్ దాసంబులేల

స్నానంబులేల వ్రస్థానంబులేల 120

బాలామణిఁబలిభక్తి యొక్కటియ  
చాలరే పరికింప జన్మఫలంబు  
సరిలేనియిహావర సౌఖ్యంబుల్లెఁ  
బరఁగింపఁ జాలెడు పలిభక్తి యుండ 124

నితరప్రతాదుల నెల్లనుమోక్ష  
మతివలపాదంగ నడకుటలెల్ల  
రిత్రపావంగనల్ల రేగుండులకు  
ముత్రియంబులుపోయు మూఢులగాదె 120

యలమేరుపర్వతం బరుంగనెక్కి  
గులకరాశ్మేరంగఁ గోడుటగాదె  
సవనీతమంచితో న్నతిఁజేతఁగలగి  
యవనినేరికిసంగ లాడుటగాదె 122

కావున సత్తులార కల్మాషులార  
యావిలమతిమాని హర్షంబుఁబూని  
భావంబులను బలిఫ క్తినిండాచఁ  
భావనలై యుండవలయునునుండి 125





# అనుబంధములు

## అనుబంధము

1 మూత్ర—రాగము పూర్వీకల్పాది మాపకతాళము.

దేవవిసుగోలా-(కారి)-(వారి)

||దేవవిసు||

వసజనయనలోక పాల

||దేవ||

సేవారిగ భానాంచిలే-పావసమాసిండ్రినుని

||దేవ||

సుజనావస-ఘనమాసని-సాగుకాంచిలో వాసుదేవ-

ప్రతిగన్నుత పురుషోత్తమ-దేవవైదివమనా

కాజనన్నుత కమలానా-యంచిలేభగవాహన

అతాచలవాసచంద్రియ నామకృష్ణసుకవివినుతి.

||దేవ||

2 సతి—రాగము-కర్కర మూడి తాళము.

ఇంపునా మంగ-మిగుల-నిరపునా మంగ

ఇంపుమా పానానంద-మిచ్చనిలగు నీ-మంగళ

||మంగ||

ఉత్తరింపుగాలిపినా-మహామంగళ-యనిలోకమెల్ల

తత్తరించిదిసముమిగుల-మంగనా గురు.

అత్తమిల్లియెల్లకడల-నాల్గ్రమగల గొగిలింప

చిత్తహత కేళిదేలి-చెలగివడుచులొక్కరి ||ఇంపు||

౧

ప్రేమంతులు పూయడొడిగె-కొంగల-మిగులవెలసె

తామసిండ్రిరాత్రులెల్ల-కనకపాడిపుష్ప

వేమరుసూర్యాగ్నులందు వేడిగుణముపాపము

భామాకుచసీమలందు-భద్రముగపదాగియుండు ||నింపు||

౨

3 ఉభయులు—రాగము— ర్యాగు వికారము.

ధీరతనముమెఱయఁగా-సారబలము నెలయఁగా

వైరివరుల-నరులబరుల-హరులకరుల-హతముచేతుము

౧

మృదు—తుండ్లుగాగనఱుక నె-

ఘట— పండ్లువెడలఁబెఱుక నె-

మృదు—కండ్లుగానని పొఱుపమేటికి

ఘట— విండ్లువిడిచి సారరెకాటికి

||ధీర||

౨

మృదు—పోరఁగలవె

ఘట— నిలువరా

మృదు—బీరిమేల

ఘట— పోలఁగరా

మృదు—ఘోరశరుఁడ

ఘట— ధీరవరుడ

మృదు—కుశీలగతివి

ఘట— కూహకమతివి

||ధీర||

౩

మృదు—జౌరా-గర్విము-నీశెంత

ఘట— రారా-నూతము-నీవెంత

మృదు—ధీరుఁడ నే

ఘట— ఏరుఁడనే

మృదు—బీరములాడకు

ఘట— పోరాపో

||ధీర||

మృదు—భండనమేటికి నీకిందు

ఘట— గంపముపెట్టవె నాముందు

మృదు—చెండెనరా

ఘట— గండమురా

మృదు—కొండకుఁడగరా

ఘట— కూయకురా

||ధీర||

౪

రాగము-కళ్యాణి రూపకారము.

- సావి— పరికింపుమీవన-మరుదుగనలరానె  
పరిమానందమునించె-దరుపాథులు ||పల్లవి||
- ఉత్ప— జలజాక్షిసురసాల-ఫలభూజములవీనిఁ  
దిలకింపుమివియెందుఁ-దులలేనివి ||అను||
- సావి— నాతిరోచూచితే-చేలోమునమునించె  
ప్రీతిగనీపారి-జాతములు ||పల్లవి|| ౧
- ఉత్ప— పోలగఁగలెడు-లీలాలోలములొఁచు  
నీలతమాలసు-సాలములు

సావిత్రి— రాగము-నాథనామక్రియ అదితారము.

- సుందరుఁడీధీరుఁడు-ఓసఖయ్య॥ సుంద  
అందములోచనా-సందముగావించె ||పల్లవి||  
నానాసుందరులను-నేనెందుజూడనో ||అను||
- సూనానిబాణసమానుఁడీఘనుఁడు ||సుంద॥  
ఎంతనియీసాగ-సెంతునేరజనీ  
కాంతుఁడోజయంతుఁడో వసంతుఁడోయాకంతుఁడో ౧

చిత్రా— రాగము-కళ్యాణి అదితారము.

- దూరమున్నదింకఁజేరగఁజోనలెసాశ్వపురి  
గారవించిమిత్రా-వాక్రువమదలింపుమువేగ ౧  
సాగరింబుఁజేర-నేగెడునింత నెభాస్కరుఁడు  
వేగవేగరమ్మాయాగతివెసుబడుటిదిలేగునే ౨
- కుమా— రాను-రానురాను-నేనొక్కడ్ముగై ననుముందు  
ప్రాణమేపోకయ్యె-ధీ-నీసహవాసముచాలు

చిత్రా—రాగము—హంసరి అదితాశము.

అరుచైన యీమిటారి-మధుచేకటారి  
ఎంచి కూడనాగవేణి-యంచదబ్బసాణి  
మించుమించుబోణి-పంచబాణరాణి  
అండమెల్లనించెమేన-నిందుమండయాన  
ఎందునైనఁగాన-నీసుండరీనమాన

||పల్లవి||

||అరు||

సావిత్రి—రాగము—సురటి అదితాశము.

ఆహా విపులదుఃఖముమీఱెనేనయ్యో  
యింకెనుతాళుదునో  
ఊహించగాననురక్షించినట్టియీ  
మోహనరూపునిఁబాడఁగా  
ఈభవ్యరూపములీల-శోభాయమానముగాగా  
స్వాభావికంబయ్యనయ్యారెయ్యబాళి  
నాభాగ్యమెట్లున్నదో  
విరాళిదీఱఁగవలెని-నరాశ్చేషగతిలేక  
కరాళకరముకూసినమాకుని  
ఇరాసామెనుతాళుదు.

||పల్లవి||

౧

రాగము—జంజాటి రూపకతాళము.

సావి—భవ్యనైతిఁ బలుభళి-ధానిరనుణ  
మాన్యతనా-సనీకు-మనసు-గల్గెనా

||భవ్య|| ౧

చిత్రా—మానుముసంతోషముక-మానినీమణి  
దీనుఁడైన నానుసమా-ధానమునెఱుఁగ

౨

సావి—ప్రతికినీదీనములొ-మాటలుమఱా  
పాటిగనీమదిఁగల-భంగిదెలుపుమా

||భవ్య|| ౩

- చిత్ర—కామినినామూనసమూలంపముఁజెంద  
 ఏమనిచెప్పడునో-భామామణిరో ౪
- పాపి—ఇంతమహాసంతాపము-దేటిఃగరిగ  
 అంతయునెఱి-గింపగదే చిత్రముమాని ౫
- చిత్ర—వలడునీ-నెమ్మది-బలమగుచింత  
 లలనామణి-శ్రీహరియే-కలవాఁడిం ౬

10 చిత్ర—రాగము-జంజాటి ఆదితాళము.

చాలునే-ఇక-చాలునే-బాసలు  
 సారసాక్షి-చాలునే ||పల్లవి||  
 బలముగ-నెసరింత-యున్న నాకు ||చాలునే|| ౧  
 మనసుప-గలుగదు-సంశయము ||చాలునే|| ౨  
 సునమతి-వసజాక్షి-మిచ్చినాఁడ ||చాలునే|| ౩

11 పాపిత్ర—రాగము-రేహగ్ రూపకతాళము.

తాళగలనా బాళియింతైన-భూపాలమాలీ  
 మీలిరిలబాళిదేలఁగ-చాలకయచేసేలనే ||పల్లవి||  
 ప్రాణనాయకసన్నునీవిటుమానిచిసః బెనువఁతచే  
 దీననైనాప్రాణతతి నే-మానియొండెడుదాసనే. ||తాళ|| ౧  
 భూరిభజసుకుమార-తమిచెన్నరనినుఁ రియింపక  
 మామశరములబారికోర్వఁగ దీరయంతటిధీరనే ||తాళ|| ౨

12 చిత్ర—రాగము-తోడి ఆదితాళము.

పోయివచ్చెదమందగామిని-నాకు  
 పాలుపార-సెలవిమ్ము-భామినీ ||పల్లవి||  
 ఎన్నవలడుకీస్క-సన్ను మలువఁగ

నిన్ను మఱువఁజాలగామిని     || పోయి ||     ౧  
 భభయాననాకిండు-భభయమొసఁగిముందు  
 భభముగననుఁ-బోయిరమ్మేళనే     || పోయి ||     ౨  
 ఇప్పులెనరిగాదె-చెన్నుకఱుగునీడు  
 కన్నుఁగవలసికునింపటి     || పోయి ||     ౩

13     సుమారి—రాగము-శీరాచగార చరితాళము.

ఎందులేని-చందముగా జేరారా-పెద్దపులి  
 చెలువలగల పెద్దపులి-నీలమూతల పెద్దపులి-భల-భల-భల  
 పెద్దపులి-అహహహహహ     || పల్లవి ||  
 కాంచఁగాంచమించుఁగదా.     || జేరారా || పెద్దపుసి  
 ఎలవనిలోఁజేయఁగా     || జేరారా || పెద్దపులి

14     శక్తిల—రాగము-వారాయణగార-శీరాచగార మిశ్రరూపకతాళము.

నుండరాంగి-సావిత్రినీ-వెందుబోయిలమ్మనేడు     || పల్లవి ||  
 దెందమున-కడుగలేక-మందయాన-శన్నుమాని  
 మందభాగ్యు-రాలనైతి-నెందుబోయి     || నుండ ||     ౧  
 కాసలోని-పెదటివెదటి-కాసనైతికమ్మనిను  
 మానవతి-కార్డులము-మానకనిక దినేనేము-  
 హీనబుద్ధి మానిబోతి ప్రాణమైన-బాయకయ్య     || నుండ ||

15     ద్యుమ—రాగము-ధన్యాసి మిశ్రరూపకతాళము.

ట్లెను-నొల్లను-జీవ-మెల్లసంకిటములకిల్లయ్య  
 వారివారి     || ట్లెను ||     || పల్లవి ||  
 ఎక్కడజీవన-మీవిధిగలిగిన-  
 అక్కటక్కటశ్రీవారి     || ట్లెను ||     ౧  
 ఇట్టిదుశ్చరితము-నెందైనవింటిమ  
 కట్టుకుఁగిముదూతెగా.     || ట్లెను ||     ౨

16 పాపంజ—రాగమమధ్యమాని యోగశాళము.

జూరిపాతీయేంత-యన్యాయమా యేనయ్యో. ||పల్లవి||

ఈపాపమొదైన-నేపారఁగంతమి

అపదబాధియముఁ గానాదువారెవరు ||హరి|| ౧

చేతికొలిపెన్నమున- తేనికడురీతము

ఈతీతిగమమ్ము- నేలబాధింపదు ||హరి|| ౨

17 చిత్రరాగము-నాథనామక్రియ లదితాళము.

ఎంతకుద్దిసమో-సంతాపఘనమో

ఎంతని నేమడిఁజింత నేయుదు ||హరి|| ||పల్లవి||

పెల్లులొపమున-నుల్ల మువగిరి-

కల్లరిలైవమా-తల్లిదండ్రులఁజూడ. ||ఎరి|| ౧

అజివైదులను- రాజులు గలువలే

ఈజగమునని-యోజకలుగునే. ||ఎరి|| ౨

18 అశ్వ—రాగమ బృహతి లదితాళము.

కొంతయూచింత యంతముగాడే-నా.

స్వాంతముపంతాప మెంతనితాళుదు ||పల్లవి||

కొలానుకూలము చాలదు కాడే

యాలాగుమచ్చింతఁదూరింపనొనె ||కొంత|| ౧

ఈదారిమోదము పోదోరిచాల

వాదములాడఁగఁగాదనలేము. ||కొంత|| ౨

19 నారద—శ్రీరాగము-లదితాళము.

హరినారాయణ మాధవశౌరే.

సురనాథాదర చక్రమురాశే. ||హరి|| ||పల్లవి||

వనమాలాధర వరమహానీమా.

ఘనకంధరసమకాయమురాశే ||పల్లవి|| ||హరి|| ౧

అమరాధ్యత బహువిధేజః

సుమతల్పాయిత శేషమురారే ||పా|| ౨

గరుడాంచితః హం రమ్యతేరంగా

తరిపారితసా రంగమురారే ||పా|| ౩

౨౦ వ్యవహారము—రాగము శ్యామ్-రితకాళము.

సుదిశముకాదెచాల-భరియిది-సుదిశముకాదెచాల. పల్లవి

కమలొనిమనమీ-యడవులలోపలఁబడినబాధలన్ని బాసెనబాసిది

సా. వ్యర్థముగాఁజూపపుటన్నము. సార్థకమాయెనుచాలభరియిది||సుదిశ  
ద్యు. ఎనసిమనదగు-ననదగలిసి-ఘన వేదేమణిగంటిమహాయుది ||సుదిశ

౨౧ చిత్ర—రాగము శ్యామ్-రితకాళము.

చైవమునెంత. చైరహా-నాపై ||చై|| పల్లవి

అనుదిశమునునీ-ఘనమగుదుఁభ

యెనసినా-మనసున-మానదాయె ||చై|| పల్లవి

నిరతమునామది శరహతిఁబోలె

కరకర-కొరయఁగా-గాయమాయె ||చై|| ౨

అవనిలో-నాపూర్వ-భవమున నేను

దచిరియె-యఘముల-జేసినాన ||చై|| ౩

౨౨ బ్రాహ్మ—రాగము-నాగభామ్రజ్జు రితికాళము.

చాలబాధలొందినాను-శంకరశూర-హ

చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూర

బైటఁజేరు-దారినిబల్-కానలోనేఁగానను-

చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూర ౧

రాతిరెల్ల కానలోనా శంకరశూర

భీరిఁజెందినానుచాల-శంకరశూర ౨

భోజనముదారినిబల్-కానలోనేఁగానను

చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూర ౩



23 అందలు—రాగము—ఇంగ్లీషునోటు.

కమలావర సమరాసుర-దమనాజయమంగళం  
 మమనోవర విమలాదర-కమనీయామంగళం      ||పల్లవి||  
 హీరోపల-హీరోజ్వల-ధీరాజయమంగళం  
 భూరిధ రా, భారగురా-ధీరాశుభమంగళం      ||కను|| ౧  
 నీలమణి-జాలప్పుణీ శ్రీరాశుభమంగళం  
 వేళాంచిత-శీరామత-బీలాజయమంగళం      ౨  
 మహిరాంచిత-మహిమోన్నత-బహుశ్రేణామంగళం  
 కుమానాజన-గమానార్జున-దమానాశుభమంగళం      ౩

24 సావిత్రి—రాగము—కడంబరి రుక్మాశము.

ఈరావమున-నేమిసేయుదు.      ||పల్లవి||  
 కాంతుఁడునన్నిట-లింగఁబాటునే  
 ఎంతనిరాకుదు. నేమిసేయుదు      ||ఈరా|| ౧  
 రామాదిదైవము-మాయలుచేయరే  
 పాయఁగఁజేసిన-నేమిసేయుదు      ||ఈరా|| ౨  
 పావనులెవ్వఁడు-గావగఁజాలరే  
 జీవమి-జీటి-నేమిసేయుదు      ||ఈరా|| ౩

25 మాలి—రాగము—గరుడస్వని ఏకతాళము.

వెడలుడింకిఘోరత వెలయునాకారత  
 యడరభూరిసారత యలఘోరీరత      ||పల్లవి||  
 నరకములను నేయమె కరఁగగారాయమె  
 దురితనకులకాయమె దూలఁజేయమె      ౧  
 అశరదెయజస్రము సంధతమిస్రము.  
 కడఁగిఁపారనస్రము ఘనఘనస్రము.

చిత్ర—దూతలారనిరతము దోచెదూచరితము  
 భృతిమోదభరితము గనుఁదివ్యరితము      ౨

యమ—రాత్రియెల్లరావుల రారెయ్యవీపుల  
చిత్రిగుప్తమునావల నిలుపువ్రేవల  
దూరి—కండపాళసంయుతా భవవైవస్వతా  
కండమఖిలభూనుతా భర్తసమ్మతా

26 నారమీయ—రాగము—మిరటి దూతకరాళము.

వాసుదేవా నారాయణ దామోదరా వారే      ||వల్లవి||  
మహనీయనగర సదాకృతవాసా  
శ్రీకాంతానంతవిలాసాహరిహరి      ||శ్రీవాసు||  
మునిజనానందదాయక శుభాకాశా  
ననమాహించితహారా హరిహరిహరా      ||వాసు|| ౨  
కలుషసంహారక గరుడకరాంగా  
జలధరసిలశుభాంగా హరిహరి జలదశుభాంగావాసు      ౩

27 యమ—రాగము—కమాద దూతకరాళము.

నారదసంయమా యీరితిన్యాయమే  
జగతిజనులసర్వపాప చయములెక్కచేసి  
తగిసరితికండపంబు దగులః శేయమి      ౧  
భానుకముగనిత్యధక్తు కాసనంబులమాని  
వాసికరుణఃజూపనమ్మ దోసమొందదె      ౨

28 నారదుడు—రాగము—పీలు లలితారాళము.

వాణీనాయక వైభవదాయక  
వరగత్పప్తివిభాయకా      ||వాణీ||      ||వల్లవి||  
యంగవిలాసా మంగళవేషా  
సంగతనైజనపాషణా      !||వాణీ||      ౧

శ్రీమహాశియా శ్రీమహాశియా

కామితఫలసంభాయకా ।వాణి।

౨

పాపవిభంగా తాపననంగా

దీపితహంసతురంగమా ।వాణి।

౨౨ కరుణ—రాగము-వాళవామక్రియ తదితరము.

సరోరుహాసన విభాతనేనిను సన్నుతించిమ్రొక్కెదను ।పల్లవి।

సన్నుసృజింపఁగాఁ గారణమదేము

నాకునానతియివ్వ చెన్నుమీఱవిన్నవించు

౧

ఘనముగనిన్ను నేఁ గొనియాడఁగలనా

ననుపనిఁబంపుమిఁకేలా

మనమున నెనరుంచి ।సరోరు॥

౨౩ కరుణ—రాగము-శురటి రూపకతాళము.

శారదమనోబ్ధ భృంగవారిజాసనా

దేవపాలవండన శ్రీవరానందన పావనమమా

నీంద్రవంద్య పాదపంకజా ॥శారదా॥

౧

లోకవినుతికెక్కెద నీకిదెమ్మొక్కెద

నాకునింక యాసతిమ్ములోకనాయకా ।శా.దా॥ ౨

౨౪ చిత్ర—రాగము-శురటి రూపకతాళము.

అహాయేమీయాశ్చర్యము ఊహాచీతము శ్రీహరిహరి॥

మాసకమూడుదినంబులనుండియుఁదానుపవాసముఁ జేసి

ఈనాడైననుఁ బారణనేయదు మానినీమణి ॥శ్రీహరిహరి॥ ౧

నేఁడేటికోమదిఁ గళవళమండెడుఁ గీడుజనించెడుభీతి

జూడం-జూడఁగాలోకమంతయుఁ-

బాడెనటుదోఁచె ॥శ్రీహరిహరి॥

౨

భాసిల్లెడునీదినమగియెంతయు-మాసివై ఖరిఁదోఁచెఁ  
గాసంఁతైననుసత్తువగలుగదు-మోసమిదేము. ||శ్రీహరి|| 2

82 చిత్రా—రాగము-కళాశా రూపకతాళము.

భామాయిటులేలయి(క)-భామాయిటులేలయకటా!  
ఓరరుణి-ఓరలి||-ఓరమణి ||భా|| ||పల్లవి||  
ఇంచుకమదిదాభుకొనకసంచలించెదే-ఈగతి  
సంచలించెదే-తరుణి-ఎంచవుమా  
నాంచలమా-చంచలమా ||భామ|| ౧  
దీనగతినిబొందఁదగునే మానినీమణి-ఈగతిమానినీమణి  
తరుణి-లోనవగ-మానవుగా-కానవుగా ||భా|| ౨  
ముదితనీకునేటికింత-విదితభీతియు-నింతటి-విదితభీతియు  
తరుణి ఇదితగవా-మదినగవా-ఓమగువా ||భా|| 3

83 సావిత్రి—రాగము-తోడి రూపకతాళము.

తాపమునేతాళఁజాల-చూపుమాపగా హాహా ||పల్లవి||  
ఏరుపొందరిట్టిగతి-ఘోరదుఃఖమా యెనింక-  
మీఁజాల-నేమిసేతు-భూరిశోకమడఁచెనయ్యో ||తా|| ౧  
సన్నతించివేడికొందు-నిన్ననిందుధర్మరాజా  
అన్ననైతిఁదాళఁజాల-నన్నఁగాపుమింకహాహా ౨

84 మమఁదు—రాగము-కాంభోజి రూపకతాళము.

బాలయిట్టిరీతి-యేలగల్గెనీకు-  
నీలవేణిముందు-బోలదింక రాఁగ ||పల్లవి||  
ఇట్టిశోకమున-నేమిఫలమయ్యె  
పట్టికాలగతి-యెట్లుతప్పనింక ||బాల|| ౧

ఎంతదూరమనుచు-నీవువచ్చుదాన  
వింకనీడుబుద్ధి-నంచిపోవుమింక

౨

౩౬ సావిత్రి—రాగము-నీలంబరి రూపకతాళము.

కడుణాలవాల-వరధర్మచాల

విరహృదయచాల-భరియింపజాల

||పల్లవి||

ఉపకారమైన-విపరీతమాన

లేపియించుదాన-గృహమాననానా. ||కరుణ||

౧

౩౭ సావిత్రి—రాగము-నాథనామక్రియ అదితాళము.

చింతబాపనీకు-నింతభారసూ

||పల్లవి||

మాననిదయచే-దీనులబ్రహ్మచుట

భూనుతధర్మముకాదా-ఓశమన ||చింత||

౧

ధరణినివెలుగని-ధర్మములున్నవె

అరసికరుణగావచే-ఓశమన ||చింత||

౨

అక్కరతోనా-మ్రొక్కులున్నతోని

చక్కనిదయజూడవె-ఓశమన ||చింత||

౩

౩౮ యముడు—రాగము-నాథనామక్రియ అదితాళము.

ఆనందమామెరుకలవాణి

ఘనవేణి-కల్యాణి ||ఆనంద||

||పల్లవి||

వన్నెయువాసియు-సన్నుతికెక్కెను

ఉన్నతితోనేనిన్నుమెచ్చితి- నానంద

౧

కామినినీవచ-నామృతధారలు-

నామదికెక్కెనుభామమిగుల నానంద

౨

౩౯ సావిత్రి—రాగము-హిందూస్తాని ఔరవి రూపకతాళము.

సాపముగాదానా-సాపముగాదా

సాపముదీప్తియాపడలనుబాపగదారా ||సాప||

||పల్లవి||

నేమరునా-శేలుముగిచి-వేళ్ళచుండఁగా-

కామినిబలిదీనయనుచు-కరుణయేలేదా ||నాపాప|| ౧

వేడివేడి; న్నునీరువెడలుచుండఁగా-

వేడుచున్ననన్నుదయఁజూడఁగరాదా ||నాపాప|| ౨

39 యముఁడు—రాగము-శ్యామ ఆదితాళము.

భామినిమహనందమామెనీ-పాతిప్రత్యమెంచగా ||పల్లవి||

అహానిన్నజూడ-నాశ్చర్యమామెను

ఊహకుమీఁదె-నీ-మహత్మ్యమియ్యెడ ||భామిని||

ఈనీదుశ్శక్తి-నానందమొందితి

మానసముననో-మానవతీమణి ||భామిని|| ౧

40 సావిత్రి—రాగము-శాళ దాశకతాళము.

ధన్వంతరిని-చాలుభలిశే-యమధర్మరాజా ||పల్లవి||

అయితేభాసుని-ప్రాయవిలాసుని

ప్రేమనుగన్న-మూయఁదామె-నన్ను-బాయదామె

నేనుమాయమామె-అట్టి-నాయకుడయనిచ్చితి ||ధన్వ|| ౧

ఉన్నతిఁ బెంపుచు-నన్నుతియింపుచు

నిశమతి కే-నన్నుమాని-చన్న వన్నెకాని

దయ-నన్నబూనియిచ్చి-నన్నిందురక్షించితే. ||ధన్వ|| ౨

41 యముఁడు—రాగము-శేష ఆదితాళము.

శనుశేకంబివే-గురులేరంబుగాను-

వరమఁ ఘోరమిందు-నరకసంచయము ||పల్లవి||

కాలసూత్రమిది-భూతకంబుచేయ

దేలియున్నవాఁడు-గూఱ నిందులోన ||తరుణి|| ౧

చిత్రరీతినసి-పత్రమండ్రుదీని-పుత్రినమ్మువాఁడు

- పొరలికూలునిందు      ||తరుణి||      ౨
- రారవంబుదీన-ఘోరజంతుహింస
- కోరిచేయువారు-చేరిపోలువారు      ||తరుణి||      ౩
- 43 వ్యాకులేని—రాగము-కమాన దూపకాళము.  
కలుగునెంతోమమింత      ||ఆహా||      ||పల్లవి||  
ఇలమీదనినుపంటికులకాంతగంటిమె  
లలనానీవాడిన-యలఘుమములెల్ల  
తలపోయనాశ్చర్యమాయె.      ||కలుగు||      ౧  
సావిత్రినిన్నెందు-సేవించినజన్మ  
సావనమయ్యెడుఁగాదె.      ||ఆహా||      ౨
- 44 చిత్రా—రాగము-హిందూస్తాని కానీ దూపకాళము.  
మానినీమణియెందుజ నెనొ-కాననసీమ  
మానవతినే బాయఁజేసితె-హీనరైవమా      ||పల్లవి||  
వనజలోచనబాలామణి-వాగయానా-  
ననితయిఁకనాచనమేటికి-బాపనిగానా-      ||మాని||      ౧  
అక్కటకటమొందుబోయిలె-హయలివేడి-  
చిక్కియడవిలోన నెందు-చేరితొరాణి      ||మాని||      ౨
- 45 చ్యుతు—సావద రాగము-తాళము.  
ఎన్నఁడింకఁబాతుమోనిన్నులెనయాహ-హా  
మామీదఁ కునీ-తామనమేటికి  
ప్రేమ-లేమిచ్చెల్లనే-హా-హా      ౧  
తెగవిడనాడిపో-వగనొనెకోడలా  
వగ-పొగలించెగా-హా-హా      ||ఎన్న||      ౨
- 46 కుమారి—రాగము-తాళము.  
తెలియనిమాయ-వెలసెనుగా      ||పల్లవి||  
అంధులై కానన-మందున్నవారు

ఇందునలేరు-ఎందున్నవారో     |తెలి|     ౧  
 ఈపల్లకాలలో-వేసారనున్న  
 భూపాలుడింత-లోపలలేదే.     |తెలి||     ౨

46 అశ్వ—కూళి—రాగము-తాళము.

సాపమింతకలుగునే-సాపమింతకల్లె  
 తాపములకునింకఁ-దాళఁగజాలము     ||పల్లవి||  
 అల్లుడుపుత్రియుఁ-బల్లగామమ్మును.  
 నుల్లసిల్లజేయుట-కల్లలేమామె     ||సాప||

47 చిత్రా—రాగము-వాదనామయిత్రయ అటతాళము.

అకటాతరుణీ-ఇక నందునినుఁజాతు  
 ఒకనాఁడునినుఁ బాయ-సుకుమారిఘనవేణి     ||పల్లవి||  
 సముదారహిమకర-విమలవదనకాంత  
 రమణీ-కమనీ-యమణీ-సుమపాణి     |అకటా||     ౧  
 లలినిన్నెడబాసి-బలుచింతనేదాళ  
 గలనా-లలనా-కల్లనెన-నెలనాగ     |అకటా||     ౨  
 చెలినినుబాసిన-బలుప్రాణములునాకుఁ  
 గలవే-చెలువే-యలివేణి-కలవాణి     ||అకటా||     ౩

48 అందరు—రాగము-తాళము.

అయ్యోయీశోకము-తాళుదుమే.     ||అయ్యయ్యో||     ||పల్లవి||  
 ద్యుత—రాశీందువదనా-చేకోనినీవింక  
 రాకున్నమాగతి-యేమోగదా     ౧  
 శాస—ఈడరవిన్నొక్క-నాఁడుచూడఁగలేదు  
 కోడలా!మాభాగ్యమింతెగదా     ||అయ్యో||



కుమార — భూవలయుమున-నీవిధికలుగునె-

చైవముమద్భుత-తారించునే   ||అయ్యో||

అయ్య — హా-పుత్రిసిముద్దు-హాపుమాడకయుండ-

సాపి చైవముమమ్మువంచించెనె.   ||అయ్యో||

హా — పుత్రినివిమలచా-రిత్రణాడకయుండి

చిత్తముప్రణామముపోవడుగా.   ||అయ్యో||

చిత్ర — కాననముననన్ను-మానిపోవఁగనొనె

హానారీప్తివి-తలపోయుమా

49    శారద — రాగము-తాళము.

గోవింద దామోదరా||నారాయణ||వనజాక్ష||రో||

||పల్లవి||

వేదవిదోదన-సాధుప్రసాదన-మాధవ

మధుసూదనా||నారా||వన||గో||

౧

శ్రీమానాయక-కామితదాయక

ప్రేమానుసంధాయకా||నారాయణ||వన||గో||

౨

50    రాగము రిలాహరి రూపకతాళము.

అయ్య — బాలరాగదవే నీలవేణిరో వెలయంగరాజె

రీలాయతము నీలాగునమెలామెఁజాలును

||పల్లవి||

కుమార — ముందు నెన్నఁచు నెందుఁగానని చండమెంతయునిందుజేసెను

సుందరినిను సందర్శించిన నెండదుపాపము ||బాల||

ద్యుత — దీనులస్థము పూనికావఁగ గానవచ్చితెమానినీమణి

చానామదికి నానాగతుల నాసందమామెను ||బాల||

సాన — కోడలానిను జూడకుండిన నెదుకాయమువీడుచుంటిమి

చూడఁగతిగ పోదానీకొక రీడాలోకమున ||బాల||

చిత్ర — కామినీను బామగాఁగొనుటెమిభాగ్యపునోముఫలమొ

ఏమానితపు ప్రేమాయతియొనామానినీమణి ||బాల||

కా— సారసాక్షిరొవీరేనీడగు వారుచూచితెయారజెందము  
కోరిముదము నారీమణిరొ వీరినిగలసి ||బాలి||

యను—పావనాంచితధీవిచారసు భానయూరికిఁబోవనెంచితి  
నేనెడెదను వెవెగసెలవీనె మానవతి ||బాల||

61 అశ్వ—మాల—రాగము-హ్యాన్ రూపకతాళము.

ఁలువింతగాదె యిట్టిలయెందువింతిమె	పల్లవి
లీలయెందువింతిమె యాలీలయెందువింతిమె	పల్లవి
చాలసంతంబుమా కీలలనెలయించునె	
జులలనెలయించునే ఈకాలుఁచుగరుణించునె   ఁలు	౧
సంతసంబుబూనగా వింతలుగలిగించునె	
వింతలుగలిగించునె ఈయంతకుడచుడెందునె   ఁలు	౨

62 గుమారి—రాగము-హ్యాన్ తదితాళము.

మాకునలవియె నినుగొనియాడఁగా	
కోకమునఁలెందులేని వీరకేసితివి	
ఈకరుణనతులమే మెందునై నఁగంకిమె   మాకు	
ఁలివమమ్మందరిని నతిశయముగను	
బ్రతికించినదిని పతిభక్తయోగదా   మాకు	౧
త్రిజగంబులనునీ స్థియశమలగె	
భవనసేయుదుమునిజముఁదల్లిరో   మాకు	౨

63 చిత్రా—రాగము-గురటి తదితాళము.

ఏమిచ్చుణ్యమఁజేసినానో నీవంటిసతిభార్యగాఁగ	పల్లవి
(మానినిరో మానవతి కామినిరో)	
సన్నతిమీరినొ సన్ననబోనే నన్నరక్షించిన	
పన్నగివేణి ఉన్నతిగన్నరాణి ఏమి	౧
ఒగములనెన్నఁచు మగనికిఁబ్రాణ మగణితగ	
తనిచ్చుమగువసుఁగాన పొగడఁదగదెచాన ఏమి	౨

64 సావిత్రి—రాగము-శ్యామ్ ఆదితాళము.

కొనియాడనేల నన్ను ఘనముగాఁజేసిచాల

||పల్లవి||

అంతఁగాఁబొగడఁగా నంతయునగఁగనుగా

ఇంతఁపెద్దఁజేసితివిగ ||కొని||

౧

మీపాదచింతఁజేసి యేపారుదాసి

నేపాటనాడువాసి ||కొని||

౨

యము—రాగము-శ్యామ్ ఆదితాళము.

సెలవిమ్మా పరమశావనీ

||పల్లవి||

వాసిగనియెనీ పాతివ్రత్యము

నీసరియెవ్వరునుండుచుగా నతులెందుని ||సెల||

౧

నీపతిఁగూడుక నిశ్చలైశ్వర్యము

వేపాకఁగనుక నిశ్చలైశ్వర్యము ||సెల||

౨

మంగళము.

65 రాగము-విలహరి ఆదితాళము.

మంగళమునదా లలితిరిమా కులశేఖరః

కలితహరీ జయమంగళము

ధీధరా భరిణసునా శీఘ్రముఖా మరణగుణా

వనరుహలో చనవలసక మునిజనితా ననచతురా

నినతానుతనాహననా పహరా మునినూసన

చరి ఘనకరుణా నారాచారా నరసింహ భరి

శంకరముఖ సునిగుణ చాంగళమునదా

నామజనా లనకగుణా ధామమహాబుధశయనా

భవలలితో భవసోమ్య గుణసోమ్య ధవళిశశాన

నివరామకృష్ణకపూర్ణతా ననమేఘవిహర

సువిగ్రహారమానందాతిపహరకా

కమ్యపదా జయమంగళము

—(1) సావిత్రి చిత్రాశ్వనాటకము సమాప్తము. (1)—

సావిత్రి భుగేశ్వరి ముద్రాక్షరాలయము ముద్రించినది.



